

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

На правах рукопису

КІЩЕНКО НАТАЛІЯ ДМИТРІВНА

УДК 811.111'42:821.111 – 343(043.3)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ WISDOM / МУДРІСТЬ
У ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ

10.02.04 – германські мови

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Зернецька Алла Анатоліївна,
доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ	
WISDOM / МУДРІСТЬ У ДИСКУРСІ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ	12
1.1. Феномен "мудрість" у гуманітарних науках	12
1.2. Концепт МУДРІСТЬ у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики	17
1.3. Концепт МУДРІСТЬ в англomовній концептуальній картині світу	26
1.3.1. Концепт МУДРІСТЬ як вербалізований фрагмент художньої і міфологічної картин світу	31
1.3.2. Архетипна природа концепту МУДРІСТЬ	40
1.3.3. Передконцептуальна основа образного осмислення мудрості	44
1.4. Дискурс англomовної авторської казки	46
1.4.1. Теоретичне осмислення поняття "дискурс"	50
1.4.2. Авторська казка як різновид художнього дискурсу	54
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ	
У ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ	65
2.1. Принципи моделювання концепту МУДРІСТЬ	65
2.2. Комплексна методика аналізу концепту МУДРІСТЬ	75
Висновки до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3 ВЕРБАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ	
У ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ	83
3.1. Структура концепту МУДРІСТЬ	83
3.1.1. Поняттєвий компонент концепту МУДРІСТЬ	85
3.1.2. Образно-ціннісний компонент концепту МУДРІСТЬ	89
3.2. Лексичні засоби об'єктивації концепту МУДРІСТЬ в англійській мові	94
3.2.1. Ім'я концепту МУДРІСТЬ	98
3.2.1.1. Етимологічний шар концепту МУДРІСТЬ	101

3.2.2.	Семантичний простір номінацій концепту МУДРІСТЬ	102
3.3.	Польова модель концепту МУДРІСТЬ	103
	Висновки до розділу 3	110
РОЗДІЛ 4 ДИСКУРСИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ АВТОРСЬКІЙ КАЗЦІ		112
4.1.	Дискурс англomовної авторської казки як контекст вербалізації концепту МУДРІСТЬ	112
4.2.	Метафора як засіб концептуалізації мудрості у дискурсі англomовної авторської казки	117
4.2.1.	Типологія художніх метафор мудрості	126
4.2.2.	Концептуальні метафори МУДРОСТІ	134
4.3.	Метонімічне втілення концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки	152
	Висновки до розділу 4	156
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ		159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		162
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ		186
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ		188

ВСТУП

Дисертацію присвячено дослідженню змісту і структури концепту WISDOM / МУДРІСТЬ та визначенню засобів його вербалізації в дискурсі англomовної авторської казки.

Мудрість є міждисциплінарним феноменом, що постійно перебуває у фокусі уваги гуманітарних студій, а саме: *філософії* (Л. Вітгенштейн, К. Поппер, Б. Рассел, М. Хайдеггер [268; 269]), *психології* (Д.О. Леонтьєв, В.В. Нуркова, Р.В. Baltes, Е. Goldberg, R.J. Sternberg [263; 264]), *соціології* (Л.М. Смирнов, Г.Я. Узілевський, R. Inglehart, Ch.W. Mills [268]) та *культурології* (М. Гартман, С.Я. Левіт, О. Шпенглер [271]).

У світлі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики (О.С. Кубрякова [106], А.П. Мартинюк [125], І.С. Шевченко [207]) з виходом у царину лінгвоконцептології (В.І. Карасик [81], А.М. Приходько [157], Ю.С. Степанов [184]) концепт МУДРІСТЬ / WISDOM розглядається у двох ракурсах. У *духовно-менталістському* (О.П. Воробйова [46], І.О. Голубовська [55]) концепт МУДРІСТЬ осмислюється як телеономний (С.Г. Воркачов [44]), що постає найвищим духовним і ціннісним орієнтиром людини. З позиції *порівняльно-типологічного напрямку*, концепт МУДРІСТЬ є універсальним концептом, що властивий різним лінгвокультурам (Л.М. Горянова, М.В. Піменова, О.Г. Тараненко [143]).

Необхідність комплексного дослідження концепту МУДРІСТЬ на матеріалі дискурсу англomовної авторської казки та розмаїття тлумачень останньої, її гібридний характер, що виявляється у поєднанні рис різних прозових жанрів і міфу, а також мультиадресатності, тобто спрямованості на дитячу та дорослу читацьку аудиторію, зумовили вибір теми нашої наукової розвідки.

Якщо фольклорна казка (Є.М. Мелетинський [127], В.Я. Пропп [167]) є вираженням народної мудрості, авторська казка (Л.Ю. Брауде, К.М. Briggs [136]) транслює й індивідуальну мудрість автора. У XVIII столітті література для дітей покликана передавати мудрість юним читачам прагненням до очищення

від гріхів, викоріненням вад і до стійкості. Із зародженням авторська казка, наслідуючи настанови романтизму, сповідує мудрість прагнення до високого ідеалу і віру в духовну чистоту дитини.

Актуальність теми дисертації визначається її вписаністю у коло ключових проблем когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики, зокрема у спрямованість на дослідження різних форматів репрезентації знань, серед яких одну з домінуючих позицій займає концепт. Крім того, актуальність підкріплюється зорієнтованістю роботи на виявлення онтологічного статусу концепту WISDOM / МУДРІСТЬ, реконструкцію його структури та визначення засобів його образної актуалізації в дискурсі англійської авторської казки, що засвідчує відповідність сучасним розвідкам художньої лінгвоконцептології (Н.В. Уфімцева [194]).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в рамках тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук" і комплексної наукової теми кафедри англійської філології "Лінгвістичний аналіз англійської мови", схваленої вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова 22 грудня 2006 року (протокол № 5).

Мета дослідження полягає у виявленні засобів вербалізації охудожненого концепту WISDOM / МУДРІСТЬ в англійському дискурсі авторської казки кінця XIX – початку XX століття.

Для досягнення поставленої мети в роботі розв'язуються конкретні **завдання:**

- сформулювати теоретичні засади дослідження концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у дискурсі авторської казки;
- уточнити зміст понять "дискурс авторської казки" та "охудожнений концепт";
- розробити комплексну методику аналізу концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у дискурсі англійської авторської казки;

– визначити структуру концепту WISDOM / МУДРІСТЬ з її поняттєвим та образно-ціннісним компонентами відповідно;

– встановити засоби вербалізації концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у сучасній англійській мові;

– виявити засоби дискурсивної реалізації концепту WISDOM / МУДРІСТЬ.

Об'єктом дослідження є концепт WISDOM / МУДРІСТЬ, що маніфестується в дискурсі англомовної авторської казки кінця XIX – початку XX століття.

Предмет дослідження складають засоби вербалізації концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки.

Матеріалом дослідження слугували 2015 номінативних одиниць на позначення WISDOM, одержані методом суцільної вибірки із англомовних авторських казок XIX–XX століть (А.А. Мілн, О. Уальд, Р. Кіплінг, Л. Керролл, Ф. Баум, Е. Несбіт) загальним обсягом 10000 сторінок друкованого тексту.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна база дослідження обумовлює використання традиційних методів *функціонально-семантичних досліджень (дефінітивного, поняттєвого, компонентного аналізу, методики лексичної трансформації* – для інвентаризації, структурно-семантичної та ідеографічної класифікації засобів вербалізації концепту WISDOM; *етимологічного аналізу* – для встановлення етимону імені концепту WISDOM; *контекстологічного аналізу* – для виявлення дискурсивних реалізацій засобів вербалізації концепту WISDOM; *елементів кількісного аналізу* – для обґрунтування вибору імені концепту WISDOM), та *когнітивно-дискурсивних студій* (методики фреймового моделювання – для побудови фреймової моделі концепту; *інструментарію теорії концептуальної метафори* – для визначення корелятивів конвенціональної та образної метафори й метонімії, що формують образно-ціннісний складник концепту WISDOM; *методики прагматично-когнітивної інтерпретації значення* – для з'ясування оцінних конотацій / асоціацій, що становлять підґрунтя ціннісного змісту концепту), *метод суцільної вибірки та контекстуально-інтерпретативного аналізу*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснено комплексне лінгвістичне дослідження засобів вербалізації концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки.

Уперше реконструйовано структуру концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки.

Установлено, що поняттєвий компонент віддзеркалює дефініційну структуру концепту МУДРІСТЬ, а образний фіксує концептуальні схеми, що є підґрунтям образного осмислення мудрості.

Уперше концепт МУДРІСТЬ визначено охудожненим концептом, що є результатом лінгвокреативної діяльності автора, реалізованого в дискурсі авторської казки.

Уточнено визначення дискурсу авторської казки, середовища конструювання індивідуально-авторської казкової образності, що актуалізує фрагменти міфологічної і художньої картин світу.

Установлено, що профілювання концепту МУДРІСТЬ відбувається за допомогою доменів ЗНАННЯ, РОЗУМ, ІНТУЇЦІЯ та ДОСВІД.

Уперше визначено передконцептуальне й концептуальне підґрунтя метафоричних і метонімічних образів мудрості, які складають образно-ціннісний шар концепту, що аналізується. Передконцептуальним підґрунтям образів мудрості є архетипи МАТИ, СТАРЕЦЬ, АНІМА, АНІМУС та САМІСТЬ.

Уперше визначено архетипну природу концепту МУДРІСТЬ, що в дискурсі англomовної авторської казки маніфестується передконцептуальною основою його образного осмислення.

Новою є запропонована комплексна методика дослідження концепту МУДРІСТЬ, що включає рефлексивний етап, етап профілювання та інтерпретативний етап.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає у внеску її результатів і висновків у когнітивну лінгвістику, когнітивну поетику, лінгвоконцептологію, зокрема художню, та дискурсологію завдяки поглибленню уявлень про концептуалізацію мудрості в дискурсі англomовної авторської

казки, реконструкції структури концепту МУДРІСТЬ та визначенню засобів його вербалізації в сучасній англійській мові та образного осмислення в дискурсі англомовної авторської казки.

Основні положення і результати роботи можуть бути використані у викладанні курсів лексикології англійської мови ("Семасіологія"), стилістики англійської мови ("Метафора", "Метонімія") та курсу за вибором з когнітивної лінгвістики. Деякі висновки й положення праці можуть бути застосовані під час написання методичних розробок, посібників та підручників для забезпечення навчального процесу з викладання практичних дисциплін для студентів, які вивчають англійську мову як спеціальність, а також у галузі педагогіки та виховання.

На захист виносяться основні **положення**, що узагальнюють результати дослідження:

1. Охудожнений концепт WISDOM / МУДРІСТЬ є оперативною змістовою одиницею пам'яті, ментального лексикону, що має три складові: поняттєву – єдність найвищої цінності життя, домінанти загальнолюдської культури, образну, яка актуалізується у мові за допомогою концептуальних метафор, тобто метафоричної номінації та ціннісну – нерозривно поєднану із поняттєвою та образною.

2. Концепт WISDOM / МУДРІСТЬ моделюється на основі таких підходів: ономасіологічний підхід – виявлення синонімів через аналіз синонімічних словників, лінгвоміфопоетичний спирається на метод реконструкції концепту через аналіз міфопоетичних, етнічних, християнських уявлень про об'єктивний світ.

3. Дискурс англомовної авторської казки – комунікативна система, заснована на дискурсотвірному концепті WISDOM / МУДРІСТЬ. Найбільша спільність та спорідненість дискурсу казки відмічена з літературно-художнім. На цій основі дискурс казки ми можемо трактувати як основний дискурс авторської літературної казки. Ціль дискурсу казки – естетичне сприйняття чудесної придуманої розповіді для досягнення сатиричного або дидактичного ефекту. Канал спілкування в дискурсі казки усний чи письмовий, контактний

чи дистантний, безпосередній чи опосередкований. Тональність спілкування художня, естетична, інформативна, жартівлива, гумористична. Специфічні ознаки дискурсу казки – епічність, розповідність, установка на видуманість, естетичність, розважальність.

4. Поняттєвий компонент концепту WISDOM / МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки утворюється наступними концептуальними твердженнями: здатність робити усвідомлені, раціональні вчинки й логічно, раціонально сприймати дійсність; свідоме реагування на що-небудь; ключ до розуміння й вичленовування змісту; не належить категорії почуттів, може домінувати над ними; відділяється від душі; може існувати окремо від тіла; відрізняється від інстинкту і відділяється від нього; протиставляється тілу та відокремлюється від нього.

5. Образний компонент концепту WISDOM / МУДРІСТЬ репрезентовано низкою концептуальних метафор: МУДРІСТЬ Є СВІТЛО, МУДРІСТЬ Є ДЗЕРКАЛО, МУДРІСТЬ Є ВОГОНЬ, МУДРІСТЬ Є ОБ'ЄКТ, МУДРІСТЬ Є ЛЮДИНА, МУДРІСТЬ Є НІЖ, МУДРІСТЬ Є ВМІСТИЛИЩЕ, МУДРІСТЬ Є ВОДА, МУДРІСТЬ Є ШЛЯХ, МУДРІСТЬ Є КАТ, МУДРІСТЬ Є МОРЕ, МУДРІСТЬ Є ЖИВА ІСТОТА, МУДРІСТЬ Є КОРАБЕЛЬ, МУДРІСТЬ Є СЛУГА, МУДРІСТЬ Є ГОРА.

6. У сюжетній структурі авторського дискурсу казки концепт WISDOM/МУДРІСТЬ реалізується осмисленням засобів вербалізації а саме через метафору та метонімію. Ономасіологічні засоби надають якісну характеристику концепту WISDOM / МУДРІСТЬ.

Апробацію результатів здійснено на засіданнях кафедри англійської філології (2006 – 2017 рр.) та щорічних наукових конференціях Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, круглого столу "Зміст і завдання предмету іноземної мови у навчальних закладах МВС" (Сімферополь, 23 травня 2008 р.), на II Всеукраїнській науковій конференції "Пріоритети германського і романського мовознавства" (Луцьк-Світязь, 6 – 8 червня 2008 р.), VIII Всеукраїнській науковій

конференції "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація" (Харків, 5 лютого 2009 р.), Інтернет-конференції "Альянс наук: Учений – Ученому" (Дніпродзержинськ, 14 – 15 квітня 2009 р.), на II Міжнародній конференції "Діалог мов та культур" (Київ, 14 – 15 травня 2009 р.), на II Міжнародній науковій конференції "Актуальные вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков" (Санкт-Петербург, Россия, 10 марта 2010), II Всеукраїнській науковій конференції германістів з міжнародною участю "Германістика у XXI столітті: Когнітивна, соціо-та прагмалінгвістика" (Харків, 21 квітня 2012), I Міжнародній науково-практичній конференції "Национальные культуры в межкультурной коммуникации" (Минск, Беларусь, 14 – 15 апреля 2016), II Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні проблеми германського та романського мовознавства" (Рівне, 24 лютого 2017).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертації викладено в одинадцяти публікаціях: чотирьох одноосібних статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (2 др. арк.), трьох – у наукових періодичних виданнях інших держав (2 др. арк.) та 4 тезах доповідей на наукових конференціях (0,5 др. арк.). Загальний обсяг авторських публікацій з проблематики дослідження складає 4,05 др. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дослідження складається зі вступу, 4 розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел, списку довідкової літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу. Обсяг тексту дисертації – 161 сторінка, загальний обсяг роботи разом із бібліографією – 189 сторінок. Бібліографія нараховує 294 позиції, із них 60 – іноземними мовами.

У першому розділі "**Теоретичні засади дослідження концепту WISDOM / МУДРІСТЬ у дискурсі авторської казки**" закладено теоретичне підґрунтя дослідження, визначено термінологічний та поняттєвий апарат, простежено тенденції еволюції наукових поглядів на поняття мудрості в гуманітарних студіях, встановлено ознаки концепту МУДРІСТЬ як вербалізованого фрагмента художньої і міфологічної картин світу, окреслено його архетипну природу. Уточнено зміст поняття дискурсу англomовної авторської казки.

У другому розділі **"Методологія аналізу концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки"** описано принципи моделювання охудожненого концепту МУДРІСТЬ та розроблено комплексну методику його аналізу.

У третьому розділі **"Вербальний портрет концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки"** реконструйовано структуру концепту WISDOM / МУДРІСТЬ, побудовано його шарову модель та виявлено лексичні засоби його об'єктивації в дискурсі англомовної авторської казки.

У четвертому розділі **"Дискурсивна реалізація концепту МУДРІСТЬ у англомовній авторській казці"** виявлено концептуальні метафори та метонімії, що є підґрунтям образної концептуалізації концепту МУДРІСТЬ, пояснено дискурсивну реалізацію концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англомовної авторської казки.

У **загальних висновках** підведено підсумки проведеного дослідження та окреслено перспективи подальших лінгвістичних пошуків в обраному напрямі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Феномен "мудрість" у гуманітарних науках

Концепт WISDOM / МУДРІСТЬ як один із ключових концептів культури охоплює світ образів, уявлень, системи ціннісних настанов. МУДРІСТЬ досліджується у **філософії, психології, історії, культурології** та інших науках. Проблематика МУДРОСТІ та ДУРОСТІ виникає разом із суспільством, з розвитком соціальних та економічних відносин, виникненням класового устрою, що свідчить про соціально-культурну основу МУДРОСТІ.

Мудрість ідеалізується, отримує моральний зміст, але й розглядається з точки зору утилітарних цінностей [269, с. 189].

Поняття мудрість – найвища духовна потенція людини, яка синтезує всі види пізнання та активного відношення людини до світу. В мудрості присутні активність міфу, емоційність, поліваріантність художнього образу, точність наукового знання, антиномічність та цілісність розуму. Мудрість заключає в собі ідеал. Філософія – любов до мудрості ("любомудріє"), самокритика розуму та вічний рух вперед. В **давній філософії** мудрість розглядали як джерело всіх досконалостей людини, її добродетелі та щастя, в якому присутні ознаки "бажання" та "благо", тобто добро [268, с. 55]. Щастя є найвищим благом тільки тоді, коли людина наділена якостями, котрі роблять її достойними щастя.

На думку М. Гартмана, мудрість – це проникнення почуття цінності в життя, в будь-яке відчуття речей, у будь-яку дію та реагування до спонтанного "оцінювання", що супроводжує кожне переживання; осягнення всього етичного буття з точки зору цього буття; етична духовність, керування етики; основний духовний фактор, головна цінність, ідеал життя всього людства [51, с. 35]. Отже, мудрість – це етичне, духовне знання з одночасною його реалізацією в повсякденному житті.

У стоїцизмі головні риси давньогрецького мудреця тлумачаться наступним чином: його головна особливість – уміння жити "в гармонії" зі світом; в ньому відображені всі закони космосу, універсуму. Мудрець – це, перш за все той, хто споглядає зоряне небо, та той, хто наповнений глибоким почуттям порядку та розумності речей. В більш сучасному розумінні мудрець – це той, хто живе в гармонії з людством, це розуміння проблем іншого, а також уміння курувати своїми бажаннями. В цьому розумінні мудрість протиставляється дурості та афектам. Іноді мудрість ототожнюють із обережністю. Поняття мудрість – найвища людська цінність та системна форма пізнання людини та світу, в якій органічно сплавлені, злиті, з'єднані всі рівні, форми, способи, аспекти, значення, пізнання [269, с. 54].

За допомогою мудрості досягається цілісне розуміння Істини та Реальності, розкриваються секрети мікро- та макрокосмосу, розкриваються великі таємниці людської душі. Мудрість як найвища духовна цінність являє собою органічне поєднання любові до людей, до себе, до природи з глибокими загальними та професійними знаннями. Це поняття включає в себе єдність творчого мислення з високою моральністю та обов'язково реалізація софійних (мудрих) якостей в повсякденному житті конкретної людини. В людському уявленні про мудрість відображаються глибокі онтологічні коріння софійності самого буття, космосу. Ними будуть такі якості Всесвіту: присутність в ньому гармонії та симетрії, доцільності та міри, а в живій природі – мімікрії. Мімікрія – послідовна схожість деяких тварин з іншими видами, що забезпечує захист від ворогів. У вузькому значенні мімікрія – це імітація виглядом беззахисних перед деякими хижаками. Існує три типи мімікрії – апатетичний, сематичний, епігамічний.

Апатетичною мімікрією називається схожість виду з об'єктом навколишнього середовища. Сематична (попереджувальна) мімікрія – це наслідування по формі та кольору. Епігамічна – схожість за статевими ознаками. Беззахисна форма стає схожою на захищену в процесі знищення менш досконалих наслідувальників [269, с. 346]. Софійність наче розлита в Космосі та осягається людством в різних зрізах, видах, образах, формах [268, с. 231].

Глибинна мудрість пронизує систему поглядів всіх світових релігій та більшості релігійних конфесій світу. Осягнення значення мудрості початково присутнє в розумінні сенсу та призначення людини на землі, у всіх формах та видах людської діяльності, людського буття [268, с. 243].

Філософська Мудрість є цілісною формою сприйняття себе і світу. В ній органічно зливаються духовний досвід любові та добра з істинністю знань людини, високий ступінь розвитку її розуму та інтуїції, віра, найвища правда та ранима совість, здоровий глузд та прагнення справедливості, співпадіння думок, ідеалів із вчинками, із способом життя.

Істинний мудрець, згідно зі східним стародавнім уявленням, – незворушний у радості і біді, він не відчуває гніву навіть коли його життю загрожують. Основна вимога до мудреця: не плакати, не сміятися, а розуміти. Тобто склався образ святого мудреця, який майже повністю відрізняється від інших людей, позбавлений усіх людських якостей і властивостей і взагалі людяності. Ніякі слабкості, ніщо людське йому не властиво. Це більше мешканець неба, ніж земна людина з усіма її недоліками, обмеженістю і повсякденними побутовими клопотами. Цей образ, дійсно, не витримує критики сучасного скептичного розуму.

Разом з тим, мудрою можна називати таку людину, яка здійснює свої інтереси у згоді з інтересами інших (за Кантом, мудрість виявляється в "самообмеженні і в дійсному інтересі головним чином до загального блага" [268, с. 439–440]). Мудрість визначається не знанням фактів, як вони є, а взаємодією з людьми, якими вони можуть бути. Мудрий не робить іншим того, чого не хотів би для себе, але разом з тим він прагне робити для інших те, чого ніхто не міг би зробити замість нього. Він прагне досягти спільності з людьми і принести їм користь саме в тому, що найбільше відрізняє його від інших. Якщо доля дала йому смичок скрипаля, він не промінє його на сокиру дроворуба. Але якщо потрібно врятувати тих, хто замерзають, він відкладе смичок і візьметься за сокиру. Він уміє знаходити найкоротший шлях від своїх найбільших здібностей до найбільших потреб інших людей. Він знає міру, що співвідносить унікальний дар людини з універсальними потребами людства.

Мудрість – це вміння підноситись над своїми поточними, сьогоденними інтересами заради інтересів віддаленіших, в перспективі – що переходять межі індивідуального життя. Мудрий не проміняє радості дня на задоволення хвилини, не проміняє щастя життя на радості дня, не проміняє вічного блага на щастя життя. Мудрість – це вміння віддавати кожній речі по її мірі, відокремлюючи міру хвилини від міри дня, міру шляху від міри дому і міру любові від міри дружби. Мудрий прагне бути відповідним тим умовам, в яких знайшов себе на землі, сприймаючи життя як дар і як аксіому, з якої необхідно виходити і з якою безглуздо сперечатися. У пошуках найбільшого блага для себе і для інших він не втрачає можливості змінити те, що піддається зміні, але і не бореться з тим, що вважає непоборним.

За допомогою цього слова виділяють не тільки певні якості людини, нації, але й прошарків суспільства, характеристику кінцевого результату мислення, за допомогою якого всі раніше набуті думки, досвід акумулюються в даному концепті, пор.: мудрість – "глибокий розум, що опирається на життєвий досвід" [268, с. 654]. У **історії** мудрість визначається як "народження думки, що змінює розуміння, процеси, розвиток епохи та цивілізацій" [271, с. 5]. З іншого боку, мудрість – це здатність грамотного використання знань. Великий, глибокий розум, що опирається на життєвий досвід; здатність знаходити вирішення різних задач, в тому числі і життєвих опираючись на свій та чужий досвід, уникаючи деколи безпосередніх логічних операцій та розуміння (змісту) того, що відбувається [271, с. 2]. В основі мудрості лежить шість якостей характеру: співчуття, жалість, альтруїзм, розуміння себе, емоційна стабільність та рівень соціалізації [271, с. 100]. Отже, ми визначаємо мудрість – як певні розумові здібності, підкріплені досвідом.

Філософія визначає аксіологічний пріоритет мудрості, адже за своєю сутністю мудрість є духовним кодом, основою людської культури. Саме звідси виходить орієнтація на позитивні загальнолюдські цінності, на прагнення осмислити, усвідомити та укорінити їх в повсякденному житті, перевтілити у софійну свідомість та софійне буття, пор.: "Спочатку був Логос"(Логос – слово, розум). "Логос" має два значення: "розум" в значенні "знання", але разом

з тим і "слово". Очевидно, в древніх мовах не розмежовувались поняття "слово" та "розум", як й не розрізнялося те, що означувалося цими словами [268, с. 327]. У Мемфіському трактаті, який датується як один з дуже ранніх єгипетських текстів (III тис. до Р.Х.), зазначається, що всі боги (в тому числі і боги, які відповідають за розум) утворилися від одного Бога, від того, хто об'єднує Розум та Мову. Для визначення кожного з цих богів використовується термін "Птах". Мова йде про те, що із Найпершого (того, що відповідає Логосу в Євангелії від Іоанна) виникло 8 птахів, в тому числі і найвеличніший із Птахів, найвеличніший із втілень Бога – Серце та Мова, чи Володар Серця та Мови, який створив все існуюче [269, с. 356].

В Єгипті уявлення про Бога, який є втіленням Розуму (певною мірою – Мови, а пізніше, Письма), розвивається. В наступній єгипетській традиції Бога вже не називають Птах, його називають Тот. Тот – покровитель Розуму, Мудрості, Премудрості – є одним із головних єгипетських богів. Ця думка тісно пов'язана із наступною гностичною коптською традицією, вже християнською. Бог Тот був покровителем тайних езотеричних вчень, які переходять у гностичні вчення. Пізніше, в елліністичний час Бог Тот перетворюється в Гермеса, покровителя гностичної традиції. В цей самий час на Древньому Сході теж формується думка та уявлення про мудрість. У хуритських текстах, датованих III – II тис. до Р.Х., знаходиться досить багато даних про мудрість як іпостась головного Бога [268]. У **сходознавстві** основу східної мудрості являє перш за все рух догори, в якому людина хоче досягти межі людського стану, вийти у всесвіт [269, с. 58]. У **психології** мудрість розглядають як психологічний феномен, що акцентується як специфічний моральний аспект; мудра людина вміє знаходити найкоротший шлях від своїх найбільших здатностей та можливостей до найбільших потреб інших людей [266, с. 8]. Тому, мудрість слід розуміти не як знання того, що існує, а як знання того, як існувати [266, с. 23]. М. Епштейн визначає мудрість як "розум розум" тобто здатність розумно використовувати власний інтелект [209, с. 4]. У **літературі** мудрість визначається як знання вічних істин, що прикладаються до життя [155, с. 42]. **Соціологія** трактує мудрість як практичну діяльність пізнання істини як справедливості і поваги [270, с. 123].

Отже, з огляду на вищесказане ми визначаємо мудрість – як певні розумові здібності, підкріплені досвідом.

1.2. Концепт МУДРІСТЬ у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики

Поява таких дисциплін, як психолінгвістика, етнолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика та лінгвокультурологія, продемонструвала неадекватність іманентного підходу до мовної системи, який ігнорував діяльну природу мови та включення мови в процеси життєдіяльності людини та суспільства. Інструментом оперування в когнітивній лінгвістиці стають оперативні одиниці пам'яті – фрейми (стереотипні ситуації, сценарії), концепти (сукупність всіх розумінь, охоплених словом), гештальти (цілісні допонятійні образи фрагментів світу) та ін.

Плеяда науковців на чолі з О.С. Кубряковою визначають когнітивну лінгвістику як "лінгвістичний напрям, в центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент – система знаків, що відіграють роль в репрезентації (кодуванні) та трансформуванні інформації" [106, с. 53]. Отже, когнітивна лінгвістика моделює картини світу, моделює механізм мовної свідомості.

Щоб осягнути природу концепту як основного об'єкту когнітивної лінгвістики, слід відмежувати його від низки схожих понять та термінів. Проблема диференціації концепту, значення та поняття є однією із найскладніших у сучасному теоретичному мовознавстві. Це пояснюється тим, що під час аналізу концепту ми маємо справу з сутністю плану змісту, які не надані досліднику в безпосередньому сприйнятті, тому говорити про їх природу та якості ми можемо лише на основі допоміжних ознак. За Ю.С. Степановим: "Поняття (концепт) – це явище того ж порядку, що і значення слова, яке розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, розуміння в системі логічних відношень і форм, що вивчаються як в мовознавстві, так і в логіці" [183, с. 384].

Концепт за А.А. Залевською визначається як спонтанно функціонуюче в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, яке підкоряється закономірностям психічного життя людини і в результаті цього відрізняється за деякими параметрами від понять і значень як продуктів наукового опису [68, с. 89]. При цьому підкреслюється принципово невербальна природа концепту, з одного боку, та складна будова концептів – з іншого. Кожен концепт є констеляцією елементів і процесів всіх можливих видів (тому будь-яке саме абстрактне поняття ув'язане зі своїм чуттєвим корінням) [68, с. 89]. При цьому О.О. Залевська чітко розмежовує концепти як досягнення індивіда та конструкти (значення і поняття) як редуковані на логіко-раціональній основі продукти наукового опису концептів.

Концепти – "це посередники між словами та екстралінгвістичною дійсністю, й значення слова не повинне зводитися виключно до утворюючих його концептів" [183, с. 395–396]. Концепт "значно ширший, ніж лексичне значення" [148, с. 6]. З іншої точки зору, концепт співвідноситься зі словом в одному зі своїх значень [148, с. 9]. Концепти визначаються як співвідносні зі значенням слова поняття [149, с. 46]. Згідно з більш крайньою точкою зору, значення виводиться за рамки лінгвістики та трактується як немовна за своєю природою категорія, що є однією із специфічних функцій мислення, тобто суто логічним явищем [106, с. 91].

На сучасному етапі науковці чіткіше диференціюють нерівнозначні терміни "поняття" та "концепт". Якщо поняття – це сукупність пізнаних вагомих ознак об'єкта, то концепт є ментальним національно-специфічним утворенням, змістом якого є вся сукупність знань про певний об'єкт, а планом вираження його є сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних та ін.) [184, с. 68].

Концептами не можуть бути будь-які поняття, а лише найбільш складні, найважливіші з них, без яких складно уявити певну культуру. Як одиниця пізнання світу концепт може мати різну ступінь інформативної насиченості, в той же час залишаючись цілісним утворенням, здатним доповнюватися, змінюватися та відображати людський досвід [3, с. 77].

На думку А. Вежбицької, концепт варіюється від концепту-мінімуму до концепту-максимуму та енциклопедичного доповнення в залежності від ступеня пізнання об'єкту пор.: "найближче" та "найдалше" значення визначає О.О. Потебня [155, с. 43]. Справедливим твердженням є думка В.М. Телії, що концепт – це все те, що ми знаємо про об'єкт [188, с. 97].

Раніше в логіці та філософії концепт та поняття ототожнювалися на основі їх ментальної природи та аперцептивної передумови формування. В сучасній науці це сутності різного порядку: розуміння концепту виходить із включеності в нього уявлень, образів, в тому числі понять; поняття є синтезом логічних, гносеологічних та когнітивних аспектів [272, с. 3].

У сучасній лінгвістиці термін "концепт" широко використовується під час опису семантики мовних одиниць, тому що значення мовних виразів прирівнюються до концептів та концептуальних структур, що виражаються в них. Такий погляд є характерною рисою когнітивного підходу в цілому [44, с. 147]. Усю пізнавальну діяльність людини (когніцію) можна розглядати як вміння орієнтуватися в світі, а ця діяльність пов'язується з необхідністю поєднувати чи розрізняти об'єкти: концепти виникають для забезпечення подібних розумових операцій. Формування концептів пов'язано з пізнанням світу, з формуванням світогляду.

Різноманітність форм звичайного пізнання (когніції) визначає різні способи формування концептів у свідомості людини [45, с. 38]:

- на основі чуттєвого досвіду, тобто в результаті сприйняття оточуючого світу безпосередньо органами відчуттів: через зір, слух, нюх, сприйняття на дотик;
- на основі предметно-практичної діяльності людини, тобто в результаті її дій та операцій із різноманітними предметами;
- на основі експериментально-пізнавальної та теоретико-пізнавальної діяльності (різного роду наукові експерименти);
- на основі мисленнєвої діяльності в результаті роздумів, умовиводів, висновків, на основі мисленнєвих операцій із вже відомими концептами;

– на основі вербального та невербального спілкування, коли одна людина передає чи пояснює іншій будь-який концепт за допомогою мовних засобів чи інших засобів спілкування: жестів, умовних знаків, пантоміми та ін.

Наприкінці ХХ століття було визнано, що носії мови – це носії певних концептуальних систем [183, с. 12]. Кожен концепт об'єднує в собі важливі знання людини про світ та деякі несуттєві ознаки. Система концептів формує в собі картину світу (світогляд, світосприйняття), де відображається розуміння людиною дійсності, формується особливий концептуальний малюнок, який є основою людського світосприйняття [36, с. 18]. Таким чином, на перший план в лінгвістиці виходить проблема ментальності, бо концепти є ментальними сутностями. Щоб виявити концепт, необхідно виділити деякі ознаки та предметні дії з об'єктами та їх кінцеві результати та оцінки.

За Н. Хомським, проблеми когнітивізму безпосередньо пов'язані з вивченням використання системи знань у мові [226, с. 5]. А. Ченкі підкреслює співзвучність робіт когнітивістів з роботами функціоналістів: "Частіше за все точки зору обох сторін доповнюють одна одну: головний фокус функціоналістів направлений на взаємодію комунікативних факторів, що впливають на структуру мови, а когнітивісти зосереджуються на факторах мисленнєвої діяльності" [203, с. 75]. Зв'язок функціоналізму та когнітивізму полягає у співвідносності двох принципів когнітології:

- 1) "Як плід людського розуму, мова та її структура показує роботу розуму";
- 2) "Структура мови відображає відомі функціональні критерії, що засновані на вживанні мови як комунікативного знаряддя" [203, с. 68].

Термін "концепт" в лінгвістиці визначається як старий та новий одночасно. До середини ХХ століття поняття "концепт" не сприймалось як термін в науковій літературі. Концепт – це мисленнєве утворення, яке заміщує нам в процесі думки невизначену кількість предметів одного і того ж роду [4, с. 67]. Концепт – оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону концептуальної системи та мови мозку всієї картини світу, що відображена в психіці людини [4, с. 69]. Розуміння концепту відповідає уявленню про ті сутності, якими оперує

людина у мисленневих процесах, що відображають зміст досвіду та знань, зміст результатів пізнавальних процесів світу людської діяльності у вигляді так званих "квантів" знань [102, с. 90–92].

Зараз в лінгвістиці існує, три основних підходи до розуміння концепту, що базуються на загальному положенні: концепт – це те, що називає зміст поняття, синонім суті [184, с. 42]. У межах першого підходу, представником якого є Ю.С. Степанов, велика увага приділяється культурологічному аспекту, коли культура розуміється як сукупність концептів та відношень між ними. Тому концепт – це головна ланка культури в ментальному світі людини. Концепти розглядаються як частина культури в момент їх відокремлення від культурного фонду та фону [184, с. 214]. Вони займають головне місце в колективній мовній свідомості.

В.М. Телія вважає, що "концепт – це те, що ми знаємо про об'єкт у всій його екстенції" [189, с. 8]. У такому розумінні терміну "концепт" у мові відводиться другорядна роль: він лише є допоміжним засобом – формою вербалізації згустку культури (концепту).

Другий підхід підтримують такі видатні лінгвісти, як Н.Д. Арутюнова та представники її школи, Т.В. Булигіна, А.Д. Шмельов та ін. Їх думка спирається на притягнення семантики мовного знаку в когнітивну лінгвістику, оскільки це є єдиним способом формування змісту концепту. Схожої думки дотримується М.Ф. Алефіренко, розуміючи концепт як одиницю когнітивної семантики [5, с. 101].

Розуміння концепту як посередника між словами та дійсністю передбачає, що концепт є результатом зіткнення значення слова з особистим та народним досвідом людини [131, с. 43]. Мова відображає особливе бачення світу, тому і відображення в ній позиції споглядача (чи абстрагування від неї) відповідає загальній суб'єктивності зафіксованих та закріплених в мові концептів.

У когнітивній лінгвістиці концепт загалом визначають як глобальну мисленневу одиницю, яка є квантом структурованого знання, що формується у людини шляхом її безпосередніх операцій з предметами, з її предметної

діяльності, з розумових операцій людини з іншими, вже існуючими у її свідомості концептами [33, с. 3]. Такі операції можуть призвести до виникнення нових концептів.

За розумінням З.Д. Попової та Й.А. Стерніна концепт – це "комплексна розумова одиниця, яка в процесі розумової діяльності повертається різними сторонами, актуалізуючи в процесі розумової діяльності свої різні ознаки і шари" [147]. Згідно з польовою моделлю концепту, у ядрі сконцентрований базовий шар концепту (почуттєвий кодуєчий образ і основні, базові, найбільш конкретні когнітивні ознаки, що належать побутовому шару свідомості). Близню, дальню і крайню периферію складають когнітивні шари, що "огортають" ядро, в послідовності від менш абстрактних до більш абстрактних. Нарешті, інтерпретаційне поле концепту містить оцінки і трактування змісту концепту національною, груповою та індивідуальною свідомістю [147, с. 76].

Одним із основних інструментів пізнання, концептуалізації та категоризації навколишнього світу є мова. Велика кількість інформації надходить до нас через мову та допомагає звести в одне ціле та узагальнити всю інформацію, яка надходить іншими каналами. Мова забезпечує доступ до всіх концептів, незалежно від того, яким чином ці концепти сформовані.

Абстрактні концепти часто потребують розгорнутих описів – наукових чи словникових дефініцій, текстових ілюстрацій. Окремі концепти можуть передаватися лише за допомогою цілого тексту чи низки творів одного чи декількох авторів. Концепти такого роду зазвичай нелегко виразити одним реченням чи у вигляді простого визначення. Вони потребують осмислення великої кількості ситуацій, що відображають визначення та взаємозв'язки.

Спільним для цих підходів є ствердження зв'язку мови та культури. Об'єкти світу стають "культурними об'єктами" лише після того, як структурується уява про них етномовним мисленням у вигляді визначених "квантів" знань, концептів. В сучасній лінгвістиці предметно-образна сторона концепту моделюється у вигляді фрейму – узагальненої структури даних, уявлення про стереотипні ситуації [65, с. 13].

Таким чином, з погляду когнітивного підходу, опис значення мовних одиниць передбачає побудову концептуального образу або концептуального уявлення, відповідного до мовної сутності – прототипу. Когнітивні моделі значення нової лексичної одиниці можна описати у вигляді комплексу процедур над концептуальними побудовами, в яких акумулюється знання людини про світ [158, с.17].

Концепти формуються у свідомості людини з її досвіду – сприйняття світу органами відчуттів, предметної діяльності, мисленнєвих операцій із вже існуючими концептами в її знаннях, з мовного спілкування, шляхом свідомого пізнання мовних одиниць [158, с. 40]. Концепти як основна частина культури репрезентують світ у свідомості людини та утворюють концептуальну систему. Виходячи з різних визначень концепту, можна сказати, що всі концепти пов'язані зі світоглядом людини, тобто в різній мірі відносяться до культури народу як "поняття, занурені в культуру" [20, с. 336].

Вчені зазначають неконфронтативність когнітивної лінгвістичної парадигми, що на їх думку, детерміновано її інтегративною роллю, хоча між когнітивізмом та функціоналізмом як методологією існує глобальне протиріччя: якщо функціоналізм передбачає існування свого об'єкта (інваріативної та індивідуальної мовленнєвої діяльності) в залежності від досвіду, практичної діяльності особистості, то когнітивізм характеризується апріорним логіцизмом або інтуїтивізмом [4, с. 6]. Ці обвинувачення не можуть торкатися когнітивізму в цілому. Зразки когнітивних досліджень, що перетинаються з функціоналізмом, дають Х. Зайлер, М. Шварц, представники Кельнської школи, О.С. Кубрякова, В.Б. Касевич та інші [100, с. 85].

За О. М. Кагановською визначаємо, що мовленнєво-розумова двоплановість художніх концептів свідчить про те, що ієрархічні відношення між словом, реченням і далі висловлюванням і цілісним текстом утворюють паралельні інтеграційні рівні, в яких взаємодія форми й змісту приводить до "прирощення смислів". Властивість художнього тексту використовувати прирощення смислів дозволяє відповісти на запитання, чому членування його семантичного

простору проходить саме таким, а не іншим чином, і які текстові концепти залучено до цього процесу. Дослідження текстових концептів уможлиблює розкриття сутності знаменитої тези Р. Якобсона, згідно з якою об'єктом наукових пошуків має бути "не література, а літературність, не поезія, а поетична функція". В центрі теорії тексту повинна бути, на думку Ж. Женета, не сама *реальність*, а сукупність *віртуальної* літератури, що осмислюється зокрема через текстові концепти художніх творів [76, с. 5].

Характер текстових концептів, зумовлений знаковими властивостями тексту як імені, тобто його кодованим характером. *Багатосмислова напруженість* як прийом побудови художнього тексту означає конденсацію текстових елементів мовного та мовленнєвого рівнів, що коригує напрями проходження смислових ліній у семантичному просторі художнього твору. *Відносна питальність* художніх концептів пов'язана з тим, що всі можливі відповіді на запитання, поставлені концептом, представлено тільки як можливі, не прораховані заздалегідь.

У сучасних когнітивних дослідженнях художньої семантики для концептів, вербалізованих у художньому творі, існують терміни "текстовий концепт" і "художній концепт" [132]. Термін "художній концепт", уведений російським мислителем С.О. Аскольдовим-Алексєєвим (1870–1945) [15], який поділяв концепти на художні (в мистецтві) і пізнавальні (в науці), на нашу думку, є більш доцільним для позначення концепту як одиниці авторської свідомості, що реалізується саме в художніх текстах, а не у текстах будь-якого функціонального стилю.

Для позначення концептів як об'єктів лінгвокультурології використовуються такі терміни, як: "концепт культури", "культурний концепт", "лінгвокультурний концепт", "етноконцепт", "лінгвокультурема" тощо [77, с. 107].

Услід за В.Г. Ніконовою для позначення концепту як об'єкту лінгвокогнітивних досліджень можливо запропонувати термін "мовний концепт", або "концепт мови". Хоча такий термін може видаватися не дуже вдалим, оскільки цілком зрозуміло, що будь-який концепт, який потрапляє у фокус уваги лінгвіста, актуалізується засобами мови, тобто є "мовним", "омовленим"

(для його позначення в когнітивній лінгвістиці вже існує термін, запропонований О.С. Кубряковою, – "вербалізований концепт" [101]), наголошуємо на специфіці їх вербалізації ("омовлення") в ракурсі різних дослідницьких підходів. Так, у працях з когнітивної лінгвістики аналізуються всі засоби репрезентації концепту в мові, які є настільки численними, що, як зазначає М.М. Болдирев [33], висловлюючи думку багатьох дослідників, зафіксувати та проаналізувати їх усі практично неможливо. Індивідуально-авторські (художні) концепти також мають мовну репрезентацію, але кількість таких репрезентацій обмежена середовищем їхнього існування і реалізації: окремим художнім текстом або кількома творами одного автора, творчістю одного письменника або кількох авторів, одним літературним жанром або цілим напрямом, епохою тощо.

Художній концепт відзначається своєю специфікою у зіставленні з концептами, які досліджуються з позицій когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології. На думку С.О. Аскольдова-Алексєєва, у художньому концепті найбільш повно виявляється "невизначеність можливостей", їхня непідпорядкованість ні вимогам відповідності реальній дійсності, ні законам логіки. Безліч інтерпретацій, безліч асоціацій, пов'язаних із сприйняттям кожного конкретного тексту, характеризується невизначеністю і непередбачуваністю реакцій тих, хто сприймає текст. "Зв'язок елементів художнього концепту ґрунтується на логіці і реальній прагматиці художньої асоціативності" [15, с. 275]. Саме потенційність, тобто "неможливість у сенсі розкриття (а інколи і пряма символістика), становлять визначальну цінність художніх концептів, особливо концептів художньо-емотивних" [133, с. 276]. Художні концепти є базовими одиницями концептуальної картини світу письменника, що втілюють індивідуально-авторське світобачення, і тому відрізняються від концептів культури та мовних концептів за кількома параметрами: за змістом і способом експлікації, обсягом та історичною мінливістю.

Специфіка художніх концептів вимагає застосування для їх аналізу нового підходу, який би відрізнявся від лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного, розробки комплексної методики їх дослідження, яка б поєднувала традиційні

методи стилістичного, семіотичного, герменевтичного й інших аналізів художнього тексту, переломлені крізь призму домінантного, концептуального, методу інтерпретації художнього тексту. Концепт визначаємо як інформаційну структуру, яка відображає знання та досвід людини, є оперативною змістовною одиницею пам'яті, концептуальної системи мови мозку всієї картини світу відображеної в людській свідомості. Отже, художні концепти – це одиниці когнітивного рівня, ментальні утворення, у яких закодовано інформацію про художній світ твору, яка є вербалізованою (на лексико-семантичному рівні) чи вираженою іншими засобами комунікації (на когнітивному рівні). Художній концепт становить ієрархічну систему мікросистем, кожна з яких має складну структуру. Найвищий рівень абстракції в системі художнього концепту (поряд з предметно-почуттєвим та образно – асоціативним) – смисловий шар – формується сукупністю смислових атрибутів, які вилучаються шляхом асоціативного осмислення базових тропів.

Концепт МУДРІСТЬ є охудожненим концептом, а не власне художнім, оскільки має мовну репрезентацію не лише в художній літературі, кількість його репрезентацій не обмежена окремим художнім текстом або кількома творами автора, а виходить за межі літературної творчості.

1.3. Концепт МУДРІСТЬ в англомовній концептуальній картині світу

Національний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, обумовлений сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається як національний менталітет [81, с. 75]. Сприйняття – перший етап й основна умова розуміння. Як зазначили В.І. Карасик та Г.Г. Слишкін, менталітет різних народів може "змусити" людей різної національності сприймати по-різному одні й самі предметні ситуації. Національний менталітет нерідко "спонукає" органи сприйняття людини бачити те й не помічати інше [81, с.77]. Розуміння сприйнятого також обумовлюється менталітетом. Менталітет народу проявляється насамперед у характері, діях, комунікативній поведінці. Менталітет формується під впливом економічних умов, політичних змін, соціально-політичних процесів,

природних явищ, контактів з іншими етнічними групами тощо. Національний менталітет спрямовує динаміку формування та розвитку концептів: наявні стереотипи впливають на формування концептів, диктують деякі фіксовані в концептах оцінки явищ і подій [81, с. 78].

У динамічному аспекті, концепт – це "початкова точка семантичного наповнення слова" про який писали, Ю.С. Степанов [183], В.І. Карасик [82], Г.Г. Слишкін [179], С.Г. Воркачов [44]. Концепт в ході свого історичного розвитку послідовно перетворюється в образ, поняття і символ, перетворюючись на культурний концепт в сучасному його вигляді. Концепт "тому і стає реальністю національної думки, образно даної в слові, що існує реально, так само, як існує мова, фонема, морфема і інші виявлені наукою "ноумени" плану змісту, життєво необхідні всякій культурі". Концепт є тим, що не підлягає змінам в семантиці словесного знаку, що, навпаки, визначає вибір носіїв даної мови, направляє їх думку, створюючи потенційні можливості мови [82, с. 36].

Ю.С. Степанов вважає "концепт – це основний осередок культури в ментальному світі людини" [183, с. 40]. Концепт – "мікромодель культури, а культура – макромодель концепту. Концепт породжує культуру і породжується нею" [183, с. 41]. Описуючи концепт, "історик культури повинен прагнути показати не тільки колективні уявлення як реальності суспільства, але і гіпотези, що створюються про цю реальність найбільш видатними членами суспільства (мислителями, письменниками)" [183, с. 55].

Когнітивний процес нерозривно пов'язаний з поняттям картини світу. Термін "картина світу" був уперше застосований фізиками щодо фізичної картини світу, а в аспекті філософії і логіки запропонований Л. Вітгенштейном, поняття "картина світу" вважається фундаментальним як у філософії (Г.А. Брутян [36], Р.І. Павільоніс [138]), так і в лінгвістиці (Ю.Д. Апресян [7], Ю.М. Караулов [83], В.Г. Колшанський [95], В.І. Постовалова [151], Б.О. Серебренников [174], О.С. Кубрякова [99], В.М. Телія [188]).

Під картиною світу в найзагальнішому вигляді розуміють впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій

або індивідуальній свідомості [151, с. 8]. Існує декілька типів картин світу, серед яких треба особливо визначити когнітивну та мовну з огляду на те, що саме вони, найтісніше пов'язані з культурою народу і найяскравіше відбивають специфіку його колективної свідомості [102].

На основі розмежування мислення й мови як двох самотійних, але взаємопов'язаних феноменів вітчизняні лінгвісти розрізняють дві картини світу: концептуальну та мовну [37, с. 12]. Інтерес до мовної картини світу прослідковується у працях В. фон Гумбольдта, за словами якого "різні мови є для нації органами їх оригінального мислення та сприйняття" [268, с. 324]. Наприкінці ХХ століття серед багатьох вчених, які займалися цією проблемою, були В.Г. Колшанський, Н.І. Сукаленко, М. Блек, Д. Хаймс та інші. У наш час ця проблема підіймається у фундаментальних працях Н.Д. Арутюнової [11], Ю.Д. Апресяна [8], А. Вежбицької [37], Ю.С. Степанова [182], В.М. Телія [187], В.Г. Гака [47] та інших, які наголошують, що базовою частиною світосприйняття людини є картина світу.

Принциповим є розмежування двох картин світу – безпосередньої та опосередкованої. Безпосередня картина світу – це картина, яка утворюється в результаті прямого пізнання свідомістю навколишньої дійсності. Пізнання здійснюється як за допомогою органів чуття, так і за допомогою абстрактного мислення, яке існує в людини, але ця картина світу не має "посередників" у свідомості та формується як результат безпосереднього сприйняття та осмислення світу.

Як наголошує З.Д. Попова, безпосередня картина світу виникає в національній свідомості, залежить від способу, завдяки якому вона була сформована [150, с. 5]. В цьому значенні картина однієї і тої ж дійсності, одного і того ж світу може різнитися – вона може бути раціональною та чуттєвою; діалектичною та метафізичною; науковою та наївною і т.п. Подібні картини світу є історично зумовленими – вони залежать у своєму змісті від досягнутого в тому чи іншому історичному рівні пізнання. В різних шарах суспільства тривалий час може домінувати одна картина світу, яка визначається домінуючим методом пізнання та осмислення.

Безпосередня картина світу тісно пов'язана зі світосприйняттям, але відрізняється від світосприйняття тим, що вона являє собою змістовні знання світу. Світосприйняття визначає метод пізнання, а картина світу – це вже результат пізнання [150, с. 7].

За В.І. Постоваловою, картина світу: 1) посідає проміжне місце між двома полюсами: наукою і світоглядом або між наукою і філософією; 2) є світоглядом, що містить у собі тип соціальної практики; 3) являє собою вид філософської рефлексії (неонатуралістична концепція наукової картини світу); 4) є вид наукового знання [151, с. 14].

М. Хайдеггер писав, що під словом "картина" розуміється насамперед відображення чого-небудь, тому "картина світу означає не картину, що зображує світ, а світ, що розуміється як картина" [202, с. 93].

Картина світу об'єктивується у мові, у культовому та світському образотворчому мистецтві, у музиці, ритуалах, етикеті, різноманітних соціокультурних стереотипах поведінки людей тощо [267, с. 8]. У результаті дослідження структурної організації картини світу було розроблено моделі світу (Ю.М. Лотман, Ю.М. Караулов [83], Г.В. Колшанський [95], Ю.С. Степанов [181]), у яких основний акцент припадає на розгляд людського чинника в мові. Модель світу визначається як "сітка координат, через яку людина сприймає дійсність та відбудовує образ світу, що існує в її свідомості" [95, с. 24–25]. У сітці координат обов'язково мають бути такі параметри, як "засоби сприйняття світу, зокрема позитивне або негативне світовідчуття, що репрезентується відповідними мовними одиницями, перш за все, одиницями аксіологічного характеру, для яких ядерними концептами є "добрий" та "поганий" [183, с. 80].

Концептуальна картина світу багатша за мовну: "Картина світу – те, яким собі змальовує світ людина у своїй уяві, – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має "прив'язку" до мови та приломлена через мовні форми" [99, с. 142]. Картина світу може бути представлена за допомогою *просторових* (*верх – низ, правий – лівий, схід – захід, далекий – близький*), *часових* (*день – ніч, зима – літо*), кількісних, естетичних та інших параметрів. На її формування впливають мова,

традиції, природа та ландшафт, виховання, навчання та інші соціальні фактори. Картина світу може бути цілісною – такими є міфологічна, релігійна, філософська, фізична картини світу, але вона може відображати і фрагменти світу, тобто бути локальною.

Концептуальні картини світу є більш універсальними, а національні мовні картини світу мають різне забарвлення. Мовна картина світу відображає національну картину світу та може бути виявлена в мовних одиницях різних рівнів. Ю.М. Караулов вважає, що між картиною світу як відображенням реального світу та мовною картиною світу як фіксацією цього відображення існують складні відносини: межі між ними "є нестійкими, невизначеними" [83].

Вирішуючи проблему співвідношення концептуальної та мовної картини світу, лінгвісти намагаються встановити, як відбувається формування тих чи інших концептів. Вони виділяють цілий ряд базових когнітивних категорій (концептів), що є універсальними, бо відображають єдиний для всіх когнітивний процес [37, с. 75].

У процесі життя кожної людини мовна картина світу передує концептуальній та формує її, оскільки людина здатна розуміти світ завдяки мові. Саме в мові закріплюється загально-історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний. З одного боку, умови життя людини та її матеріальне становище визначають людську свідомість та поведінку, які знаходять своє відображення в мові, в семантиці та граматиці. З іншого боку, людина сприймає світ переважно через форми рідної мови, яка детермінує людські структури мислення та поведінки [37, с. 231].

Термін "мовна картина світу" є метафорою, адже в реальності специфічні особливості національної мови, в яких зафіксований унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, утворюють для носіїв цієї мови не якусь іншу, неповторну картину світу, що відрізняється від об'єктивно існуючої, а лише специфічне "забарвлення" цього світу, зумовлене національною значущістю предметів, явищ, процесів, вибіркоким відношенням до них, яке породжується специфікою діяльності, способом життя та національною культурою конкретного народу [131, с. 66].

Картина світу охоплює культурні факти певного народу, певної нації. Факти культури вербалізуються у мові народу: мова акумулює ключові концепти культури, транслюючи їх словами. Людина створює модель суб'єктивного образу об'єктивного світу, в цьому проявляється людський спосіб світосприйняття [4, с. 34], тобто антропоцентризм, що пронизує всю мову.

Мовна картина світу вивчається в аспекті реконструкції духовної культури народу. Наївна картина світу являє відображення у звичайній мові способів сприйняття та концептуалізації світу, тоді, як основні концепти складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка нав'язується в якості обов'язкової для всіх носіїв мови [4, с. 39]. В.М. Телія вважає, що "наївна мовна картина світу – це таке омовлене з'єднання знань звичайної людини про світ, в якому вона живе та діє, які породжують напливаючі одна на одну частини цих знань" [190, с. 91].

Таким чином, мовна картина світу тісно пов'язана із концептуальною системою. Картина світу, що відображена у свідомості людини, – це вторинне існування світу, що закріплене та реалізоване в особливій матеріальній формі, мові. Один і той самий суспільно-історичний досвід, одна й та ж мова формує у членів певного суспільства схожі мовні картини світу, що дозволяє говорити про певну узагальнену національну мовну картину світу. Різні мови надають картинам світу лише деяку специфіку, певний національний колорит, який пояснюється різними культурними традиціями народів.

1.3.1. Концепт МУДРІСТЬ як вербальний фрагмент художньої і міфологічної картин світу. Лінгвокультурологічний напрям дозволяє вивчати концепти як сутності, що розкривають світогляд народу. Зіставлення концептів, що належать свідомості носіїв різних культур, дозволяє визначити їх універсальні і специфічні характеристики.

Національний спосіб сприйняття і розуміння дійсності, обумовлений сукупністю когнітивних стереотипів нації, визначається як національний менталітет [81, с. 75]. Сприйняття – перший етап й основна умова розуміння. Як зазначили В.І. Карасик та Г.Г. Слишкін, менталітет різних народів може

"змусити" людей різної національності сприймати по-різному одні й самі предметні ситуації. Національний менталітет нерідко "спонукає" органи сприйняття людини бачити те й не помічати інше [81, с. 77]. Розуміння сприйнятого також обумовлюється менталітетом. Менталітет народу проявляється насамперед у характері, діях, комунікативній поведінці. Менталітет формується під впливом економічних умов, політичних змін, соціально-політичних процесів, природних явищ, контактів з іншими етнічними групами тощо. Національний менталітет спрямовує динаміку формування та розвитку концептів: наявні стереотипи впливають на формування концептів, диктують деякі фіксовані в концептах оцінки явищ і подій [81, с. 78].

У динамічному аспекті, концепт – це *початкова точка семантичного наповнення слова* про який писали Ю.С. Степанов [183], В.І. Карасик [79], Г.Г. Слишкін [81], С.Г. Воркачов [48]. Концепт в ході свого історичного розвитку послідовно перетворюється в образ, поняття і символ, перетворюючись на культурний концепт в сучасному його вигляді. Концепт "тому і стає реальністю національної думки, образно даної в слові, що існує реально, так само, як існує мова, фонема, морфема і інші виявлені наукою "ноумени" плану змісту, життєво необхідні всякій культурі. Концепт є тим, що не підлягає змінам в семантиці словесного знаку, що, навпаки, визначає вибір носіїв даної мови, направляє їх думку, створюючи потенційні можливості мови" [81, с. 76].

У рамках лінгвокультурного підходу концепт визначається як базова одиниця культури, її концентрат, домінанта. За словами Ю.С. Степанова, "концепт – це основний осередок культури в ментальному світі людини" [181, с. 40]. Концепт – "мікромодель культури, а культура – макромодель концепту. Концепт породжує культуру і породжується нею" [44, с. 41]. Описуючи концепт, "історик культури повинен прагнути показати не тільки колективні уявлення як реальності суспільства, але і гіпотези, що створюються про цю реальність найбільш видатними членами суспільства (мислителями, письменниками)" [181, с. 55].

Ю.С. Степанов також убачає в концепті й присутність суб'єктивного, оцінного компоненту. Він називає концепт "згустком" уявлень, понять, знань,

асоціацій, переживань. На відміну від понять, концепти не тільки мисляться, але й "переживаються". Вони – предмети симпатій, антипатій, зіткнень [184, с.40, 42]. Відмінність концепту від поняття обумовлена лінгвокультурною означеністю і більшою об'ємністю концепту. Об'ємність концепту визначається наочною (поняттєвою) і психологічною (образною і ціннісною) віднесеністю і всією комунікативно значущою інформацією, що входить в нього, – внутрішньо системною, прагматичною та етимологічною.

В.І. Карасик і Г.Г. Слишкін вказують на те, що культурний концепт за суттю є умовною ментальною одиницею, що використовується в комплексному вивченні мови, свідомості і культури. Свідомість є областю перебування концепту, культура детермінує концепт, у мові концепт омовлюється [81, с. 76]. Від інших ментальних одиниць (когнітивних концептів, фреймів, сценаріїв і т.д.) лінгвокультурний концепт відрізняється акцентуацією ціннісного елемента. Показником наявності ціннісного відношення автори вважають застосування оцінних предикатів при характеристиці якого-небудь феномена дійсності носієм мови [там само]. Структура концепту вважається трьохкомпонентною. До неї входять ціннісний, фактуальний (поняттєвий) та образний елементи. Фактуальний елемент концепту зберігається в свідомості у вербалізованій формі і може відтворюватися в мові безпосередньо, але образний елемент невербальний і піддається лише опису. Кожен концепт як складний ментальний комплекс включає, окрім суттєвого змісту, ще й оцінку, відношення людини до того чи іншого відображуваного об'єкту.

Цінність завжди є центром концепту, оскільки концепт тісно пов'язаний з культурою, а в основі культури лежить саме принцип цінностей [53, с. 80].

Отже, основна одиниця лінгвокультурології, лінгвокультурний концепт є багатовимірним неоднорідним змістовним утворенням. Лінгвістичні концепти відрізняються лінгвокультурною специфікою, саме цим вони характеризують носіїв цієї культури та демонструють її особливості. Мовна форма, устрій мови, система категорій та домінуючі категорії в значній мірі визначають менталітет народу, що розмовляє певною мовою.

Лінгвокогнітивний і лінгвокультурний підходи до розуміння концепту не є взаємовиключними: концепт як ментальне утворення в свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, тобто в кінцевому результаті – на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіда. Ці підходи різняться векторами по відношенню до індивіду: лінгвокогнітивний вектор спрямований від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний, навпаки, – від культури до індивідуальної свідомості. Ця різниця співвідноситься з генеративною та інтерпретативною моделями спілкування [44, с. 79], тому ми розуміємо, що поділ руху назовні та руху всередину є дослідницьким прийомом – в реальності рух є цілісним багатовимірним процесом.

Концепт як лінгвістичне явище – це одиниця ментальних або психічних ресурсів нашого пізнання і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingva mentalis*), всієї картини світу, відображеної у людській психіці [100, с. 90]. Частина концептів має мовну "прив'язку", інші концепти представлені в психіці особливими ментальними репрезентаціями – образами, картинками, схемами.

Концепт МУДРІСТЬ яскраво відображає напрям від індивідуальної свідомості до культури, оскільки МУДРІСТЬ – це надбання кожної людини в тій чи іншій мірі залежно від досвіду – як позитивного, так і негативного. Накопичення різного роду знань, пов'язаних з навчанням, роботою, життєвим устроєм, моральними поняттями формують певні думки, утворюють стереотипи. Людина, аналізуючи своє життя, робить висновки, які в кінцевому результаті утворюють концепт МУДРІСТЬ. Кожна людина має "свою" МУДРІСТЬ. Очевидна паралель між людиною як мікрокосмом та космосом, з одного боку, й концептом та культурою, з іншого. Така паралель цікава і в евристичному відношенні: відштовхуючись від аналізу культурного концепту, ми можемо реконструювати під час послідовного розгортання всю систему концептів певної культури [183, с. 213].

Картина світу – абстрактне поняття. Її можна визначити як весь комплекс знань і уявлень людини про світ. Вона є багатомірною. Наприклад, картина світу сучасної людини зберігає погляди та знання попередніх поколінь.

Введення поняття картина світу в лінгвістику дозволяє дослідникам по-новому подивитись на вже відомі лінгвістичні проблеми. Використання такої абстрактної та багатомірної моделі світу певним чином розширює лінгвістичні дослідження, дозволяє розглянути нові питання, змінити акценти.

З кожною картиною світу пов'язана певна логіка світобачення, спосіб світосприйняття, який визначає думки та звичаї. Але картина світу не є дзеркальним відображенням світу, а лише певна його інтерпретація. Індивідуальних картин світу існує стільки, скільки спостерігачів. Суб'єктом картини світу може бути окрема людина, окрема група людей, окремий народ, а також людство в цілому.

Існує особлива логіка, пов'язана з кожною картиною світу, світосприйняттям і звичками мислення.

Досить важко встановити співвідношення між культурою та картиною світу. З цього приводу точаться дискусії. Абсолютна більшість дослідників вважає, що картини світу є частиною культури. "Картина світу, яка включає наукові, до-наукові та примітивні знання, є ключовим компонентом будь-якої національної культури" [37, с. 4].

Але існує й інша точка зору. "Культура – це та частина картини світу, яка відображає самосвідомість людини. Вона історично змінюється в процесах особистої і групової рефлексії" [37, с. 18]. Як частина картини світу культура розглядається складним, багаторівневим формуванням, що включає такі рівні світосприйняття, які усвідомлюються і не усвідомлюються, й також глибинні прошарки міфологічного, колективного підсвідомого.

Термін "картина світу" був запропонований у фізиці в кінці дев'янадцятого на початку двадцятого століття. Довгий час цей термін вживався для позначення образу реальності, що досліджується. Одним з перших його став використовувати

Г. Герц стосовно фізичної картини світу, що трактувалася як сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів, з яких логічним шляхом можна одержати дані відносно поведінки цих предметів [54].

Терміном "картина світу" широко користувався М. Планк, розуміючи під фізичною картиною світу образ світу, який формувався в науці та відображав реальні закономірності природи. М. Планк розрізняв практичну й наукову картини світу. З практичною картиною світу він пов'язував цілісне уявлення людини про навколишній світ, що виробляється або поступово створюється на основі власних переживань. Наукову картину світу М. Планк розглядав як модель реального світу незалежно від окремих особистостей всього людського мислення [248, с. 66]. Теорію картини світу також розвивав А. Ейнштейн. Він визначав картину світу як мінімум первинних понять і співвідношень фізики, що забезпечують її цілісність [248].

Спочатку під науковою картиною світу науковці розуміли результати своїх досліджень, досягнення в науці, які були вже доведені. З розвитком фізики наочна модель стала замінюватись інтерпретативною, абстрактною, математичною конструкцією, а це, в свою чергу, поставило питання про багаторівневий характер наукових теоретичних понять у їх відношенні до реальності, що і призвело до розрізнення в свідомості фізиків структури наукової картини світу і структури самого світу.

Лінгвістична розробка теорії 'картини світу' розгорнулася у зв'язку з тезаурусним вивченням лексики. В сучасній філософській і спеціальній науковій літературі термін картина світу використовується для позначення структур світосприйняття фундамента культури певної історичної епохи. В цьому ж значенні використовуються також терміни "образ світу", "модель світу", "бачення світу", що характеризують цілісність світобачення.

Картина світу – атрибут розумової діяльності. Формою існування цього знання про світ у свідомості людини є абстракція понять і їх відносин. Людським фактором є свідомість, яка формує концептуальну картину світу, дозволяє людині ефективно орієнтуватися в світі, використовуючи його в своїх життєвих орієнтирах.

З лінгвістичної точки зору, картина світу в будь-якому випадку повинна певним чином бути оформлена систематизацією змісту мови. Будь-яка національна мова виконує декілька основних функцій: комунікативну, інформативну, емотивну та функцію фіксації й збереження всього комплексу знань і уявлень певної мовної спільноти про мову. Таке універсальне, глобальне знання – результат праці колективної свідомості, що зафіксовано в мові, перш за все, в її лексичному та фразеологічному складі.

Модель світу, яка відображається в свідомості людини, є вторинним існуванням об'єктивного світу, що закріплено і реалізовано в певній матеріальній формі. Такою матеріальною формою є мова, яка виконує функцію об'єктивації індивідуальної людської свідомості. Виходить, що, в принципі, людина приносить у світ не себе, зі своїми уявленнями і закономірностями, а лише особливу взаємодію людина-світ, в результаті якої народжується людська картина світу, яка належить усьому роду людському й існує у формі мова-мислення [126, с. 24].

Картина світу англomовної авторської казки визначається синтезом художньої картини світу з міфологічною картиною світу. У кожній аналізованій казці, автор спирається та використовує міфологію наприклад: введення в головні діючі особи пtiцю Фенікса та міфічного героя Псаміада "*...a little picture of a bird sitting in a nest of flames. You are the Phoenix. 'my fame has lived then for two thousand years,' it said...*" [293].

"...How long have you lived here? 'Oh, ages – several thousand years,' replied the Psammead" [293].

Однією із суттєвих характеристик міфу є його поліфункціональність. Міф є історично змінним феноменом, тому його функції впродовж століть змінюються разом із зміною культурних епох. ХХ століття відкрило нову сторінку в інтерпретації міфу – визначальні наукові засади трактування міфу запропонували К. Юнг [211], Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс [113], Р. Барт [221]. З міфом почали пов'язувати первинні людські думки, буття, пошук витоків культури.

У міфі концентрується певне світорозуміння, що автентичне для цієї культури та не потребує доказів. Міфологічна свідомість є носієм ціннісного

ставлення суб'єкта до світу, показуючи загальнозначущі цінності та мету історичного розвитку, за допомогою яких індивід може орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і відповідно корегувати свої вчинки.

Міф є первинною естетизацією природної сутності людини. Література створює особливий літературно-міфологічний дискурс, домагаючись усвідомлення ірреальності мови як суто естетичного феномену. Постійна взаємодія літератури та мистецтва відбувається безпосередньо, у формі "переливання" міфу в літературу. Інтерес до міфів посилюється в період криз і потрясінь.

Міф є насамперед спосіб узагальнення світу у формі наочних образів. Сукупність пов'язаних між собою таких наочних образів і висловлювала собою міфологічну картину світу. Для міфу природа є поле дії людських сил.

Міфологічна картина світу є підґрунтям англomовної авторської казки. Кожна авторська казка містить в собі міфологічну основу та збагачує художнє мислення.

Міфологія була найвищим рівнем первісної свідомості. Міф – це спосіб узагальнення світу у формі наочних образів. В давні епохи аспекти світу узагальнювалися не в поняттях, а у чуттєво-наочних образах. Сукупність таких образів і складала міфологічну картину світу. У міфологічній свідомості світ вбачався живим, одухотвореною істотою, що живе за законами спільноти. Людина не виділялася з навколишнього середовища. Для міфу характерні нерозбірливість: речей та слів; фантазії та дійсності; реального та неймовірного [128].

Міф виконує функцію становлення ідеальної рівноваги між родовим колективом та природою. В міфологічному розумінні світу випадкове, хаотичне не протистоїть необхідному, закономірному. Виділення рис предмета визначається не його об'єктивними характеристиками, а суб'єктивною позицією охоронця міфу (*чаклуна, шамана*) в руслі його індивідуальних асоціацій [128].

Мисленнєва діяльність на рівні міфологічної свідомості різниться від поняттєво-мисленнєвої діяльності епохи цивілізації.

Міфологічне мислення визначається специфічними рисами. Власне мислення розглядається як спосіб формування та переформування дійсності,

що відбувається виключно в денотативно-поняттєвих категоріях [31, с. 158]. На сучасному етапі поступу суспільства, що характеризується домінуванням абстрактно-логічного, раціонального мислення, назва (насамперед, власна назва, ім'я) як член класифікаційної системи номінації виконує називну функцію та реалізується в двох аспектах: дистинктивному (виділяючому індивіда з колективу) та інтегруючому (об'єднуючому референтів назви у спільний клас) [20, с. 22].

Міфологічне мислення, в свою чергу, є особливим світовідчуттям – інтуїтивним баченням асоціацій і зв'язків між взаємопов'язаними конститuentами буття. Такому типу мислення притаманне образне, чуттєве та творче уявлення про явища природи та суспільного буття, або ж, навіть, творення іншої дійсності – суб'єктивної та ілюзорної [128, с. 11]. У цьому випадку денотат може мати віртуальний характер або ототожнюватись з назвою (ім'ям), акт номінації перетворюється на "відгадування" [128, с. 28], сутності самого носія назви, нібито заміну носія назвою. Взагалі, слово й ідея в системі середньовічної свідомості мали ту ж міру реальності, що і предметний світ, оскільки сприймалися як речі, яким відповідають загальні поняття [128, с. 28], тобто, конкретне та загальне не розмежовувалось.

Образність номінативних одиниць у міфопоетичному контексті зумовлюється саме наявністю в них *внутрішньої образної форми*, що, користуючись визначенням О.О. Потебні [153, с. 27], може бути визначена як найближче етимологічне значення або спосіб, за допомогою котрого виражається зміст мовної одиниці. У внутрішній формі номінативної одиниці загальна ідея безпосередньо співпадає з чуттєвим образом, тому сутність міфологічного образу не зводиться цілком до схеми, алегорії або символу [153]. Основотворчий компонент алегорії або символу, даний у них феноменологічно, в міфопоетичному контексті виступає як незалежна від суб'єкта образно подана субстанційність [153, с. 14].

Слід згадати, що міфологічний образ має фігуральний характер, оскільки, залишаючись незмінним, він сприяє своєму відстороненому тлумаченню [128, с. 81]. Розглядаючи продукти номінації, насамперед, власні імена, як згорнутий

національно-культурний текст, слід наголосити на метафоричному характері вторинної номінації. Як зазначає Н.Д. Арутюнова, саме з метафорою органічно пов'язане поетичне бачення світу [11, с. 16]. У цьому контексті влучним є вислів, що міфологічні образи – це одушевлені конфігурації метафор [4, с. 36]. Когнітивна ефективність міфопоетичних образів-метафор зумовлена тим, що вони постають концептуальною призмою, крізь яку здійснюється світобачення, пізнання та інтерпретація нового через вже пізнане шляхом створення асоціативного поля за допомогою досить обмеженого обсягу виразних засобів.

Отже, аналіз концептів, утілених у дискурсивний простір англійської мови, зокрема, концепту МУДРІСТЬ, має враховувати особливості двох різновидів картини світу – міфологічної з її нерозчленованим світом речей та їхніх ознак та художньої, для якої характерним є індивідуальне, суб'єктивне світобачення.

1.3.2. Архетипна природа концепту МУДРІСТЬ. Мовою когнітології архетипи К. Юнга можна назвати передконцептуальною основою для формування структур уявлення знань [210, с. 95]. Архетипи колективного позасвідомого можемо розглядати як своєрідні когнітивні образи, на які орієнтується людина в своїй інстинктивній поведінці: інтуїтивне охоплення архетипів передують його дії інстинктивної поведінки людини [210, с. 34].

К. Юнг виказував гіпотезу, що колективне позасвідоме складається з потужних первинних психічних образів, так званих архетипів (буквально "первинних моделей"). Архетипи – вроджені ідеї або згадки, які дозволяють людям сприймати, перейматися та реагувати на події певним чином. В дійсності, це не спогади чи образи, по суті, а скоріше, саме фактори, під дією яких люди реалізують у своїй поведінці універсальні моделі сприйняття, мислення та дії у відповідь на будь-який об'єкт чи подію. Вродженою саме тут являється тенденція реагувати емоційно, когнітивно на конкретні ситуації [210, с. 95].

К. Юнг порівнював архетипи з системою осей кристала, яка передформує кристал в розчині, а сама є неречовинним полем, що розподіляє частини

розчину [210, с. 234]. В психіці такою речовиною є зовнішній та внутрішній досвід людини, який організується згідно вродженим образам [28, с. 234]. В чистому вигляді архетип не входить в свідомість, він завжди з'єднується з певними представниками людського досвіду і піддається свідомій обробці. Найближчими до архетипу є архетипні образи пізнання, що мають прояв у сновидіннях та галюцинаціях. Ці темні образи сприймаються як щось жахливе, чуже, але в той же самий час сприймаються як щось безмежно перевершуючи людину, божественне, нумінозне. Зустріч з ними викликає сильні емоції, веде до трансформації індивідуальної свідомості [210, с. 66, 67].

Способами прояву архетипів безсвідомого є релігія, міфи, легенди, казки, поезія. В цих культурних формах проходить поступова шліфовка жахливих образів, вони трансформуються в теми, сюжети, символи, які за своєю формою є ідеальні всеохоплюючі за змістом.

Услід за Л.І. Белеховою ми розрізняємо поняття психологічного архетипу як колективного позасвідомого за К. Юнгом та культурного архетипу як базового елемента культури, що формує моральні імперативи духовного життя, а також архетипного словесного образу як лінгвокогнітивного текстового конструкта [28; 211].

Враховуючи хронологію і характер еволюції поглядів на поняття архетипу в історії його вивчення, вчені виділяють п'ять основних напрямів: *антропологічний, психологічний, літературознавчий, культурологічний та лінгвістичний.*

Психологічна школа ввела термін архетип та дала пояснення його природи проводячи межу між архетипом та інстинктом, архетипом та символом [210, с. 57].

На думку К. Юнга у письменників є інтуїція, яка перевершує свідомий розум.

Представники літературознавчої течії окреслили шляхи вивчення проявів архетипів у міфології, фольклорі, релігійних писаннях та художній літературі та визначили коло найбільш розповсюджених архетипних тем, сюжетів, персонажів, символів та дали поштовх до вивчення архетипу як прояву

пізнавальної та лінгвокреативної діяльності людини. Тому, предметом дослідження архетипів в лінгвістичному ракурсі стали способи їх словесного оформлення в художніх текстах.

Базовими орієнтирами дослідження художньої семантики є креативність когнітивних процесів в створенні нових смислів шляхом концептуальної інтеграції та емотивного резонансу, який базується на іронічності (емоційний аспект емергентних структур) [46], домінування когнітивного позасвідомого, що передбачає передкатегоріальну обробку інформації [255].

До психологічних відносимо наступні архетипи: САМІСТЬ, АНІМА, АНІМУС, МАТИ та інші [210, с. 93–95].

Культурний архетип – це свідомо опрацьований психологічний архетип в судженнях і оцінках індивідумів. Його зміст складають концептуальні ознаки, які співвідносяться з міфом, релігійними вченнями, казкою, і нарешті, з літературними творами.

До культурних архетипів Л.І. Белехова відносить архетипи: Трійці, Богоматері, Мудрого старця та інші [28, с. 5].

Культурний архетип – результат культурно-історичного досвіду людства. Його зміст представляють концептуальні ознаки типові в культурі.

Так типове для людини прагнення до пошуку та збагачення знання є у змісті культурного архетипу МУДРОГО СТАРЦЯ.

Культурні архетипи виступають в якості спонтанно діючих стійких структур обробки, збереження та репрезентації колективного культурно-історичного досвіду. Серед них також можемо виділити універсальні та етнокультурні архетипи.

Універсальні культурні архетипи забезпечують єдність загальнокультурного розвитку [28, с. 7].

Етнокультурні архетипи являють собою частину національної духовності та виражають і закріплюють основні якості етносу як культурної цінності.

В кожній національній культурі домінують свої етнокультурні архетипи, які головним чином визначають особливості світопізнання, характеру художньої творчості та історичної долі народу.

В ряді архетипів описаних Юнгом, стоять матір, аніма, анімус, мудрець (старець), самість та інші.

АНІМА – позасвідома жіноча сторона особистості чоловіка.

АНІМУС – позасвідома чоловіча сторона особистості жінки.

САМІСТЬ – втілення цілісності та гармонії, що регулюють центр особистості.

МУДРЕЦЬ (СТАРЕЦЬ) – персоніфікація життєвої мудрості та зрілості.

САМІСТЬ – найбільш важливий архетип в теорії К. Юнга. САМІСТЬ являє собою серцевину особистості, навколо якої організовані інші елементи. Юнг стверджував, що цілісність та єдність "Я", символічно виражені в завершеності фігур, можливо знайти в снах, фантазіях, міфах, релігійному та містичному досвіді. На думку Юнга, релігія є великою силою, яка допомагає людині прагнути до цілісності та повноти [211]. В той же час, гармонізація усіх частин душі – складний процес.

Справжньою рівновагою особистісних структур, як він вважав, досягнути не можливо, по меншій мірі, до цього можливо прийти не раніше середнього віку. Більше того, архетип САМІСТЬ не реалізується до тих пір, до поки не настане інтеграція та гармонія всіх аспектів душі, свідомих та позасвідомих. Тому досягнення зрілого "Я" потребує постійності, наполегливості, інтелекту та великого життєвого досвіду [210, с. 320].

АНІМА та АНІМУС. Ці архетипи частково засновані на біологічному факті, що у організмі чоловіка та жінки виробляються чоловічі і жіночі гормони. Цей архетип еволюціонував протягом багатьох століть в колективному позасвідомому як результат досвіду взаємодії з протилежною статтю. Юнг наполягав на тому, що АНІМА та АНІМУС, як решта архетипів повинні бути виражені гармонійно, не порушуючи загального балансу, щоб не гальмувався розвиток особистості в напрямку самореалізації [210, с. 65].

МУДРЕЦЬ (СТАРЕЦЬ) – це знання, роздуми, мудрість, розум та інтуїція – так описує Юнг якості, притаманні саме цій архетипній фігурі. МУДРЕЦЬ являє собою універсальну фігуру у багатій скарбниці світової релігії та міфології.

Архетипний МУДРЕЦЬ є психічною персоніфікацією того, що Юнг визначив як дух чи Логос у всіх своїх численних видах, формах та проявах, особливо у якості втілення знання чи мудрості. МУДРЕЦЬ не є персонажем лише однієї чоловічої психології, він може виступати у жінок як втілення певної сторони АНІМУСА, в особливості тої, яку Юнг називає позитивним АНІМУСОМ, яка допомагає прихованою силою жіночої мудрості АНІМУСОМ, який допомагає рухатися вперед та вгору.

Найбільш глибоко Карл Юнг розглянув архетип МУДРЕЦЬ у книзі "Феноменологія духа в казках" [210, с. 2]. Вчений доводить, що образ батька виникає у зв'язку з діями, ствердженнями, тенденціями, думками. Саме від фігури батька виходять тверді переконання та мудрі поради. В більшій частині духовний фактор символізує фігуру "старої мудрої людини". Мудрець може бути у ролі мага, лікаря, священника, учителя, професора, дідуся або будь якої авторитетної людини. Може з'являтися у образі тварин та приходити на допомогу. Архетип МУДРЕЦЬ компенсує стан духовного дефіциту певним змістом, який заповнює пустоту.

1.3.3. Передконцептуальна основа образного осмислення мудрості. Передконцептуальну основу концепту МУДРІСТЬ утворюють архетипи МАТИ, СТАРЕЦЬ, АНІМА, АНІМУС та САМІСТЬ. Зокрема, МАТИ та СТАРЕЦЬ (МУДРЕЦЬ) є архетипами пізнання дійсності свідомістю, що уособлюють науку, знання, життєвий досвід. Архетип САМІСТЬ виражає сукупність практично засвоєних знань, навичок, умінь, отриманих в результаті активної практичної взаємодії людини з об'єктивним світом. САМІСТЬ уособлює закони світу, що відображаються в свідомості людей та загальній практиці, являє собою серцевину особистості, навколо якої організовані та об'єднані усі інші елементи. Коли досягнута інтеграція усіх аспектів душі, людина відчуває внутрішню єдність, гармонію та цілісність.

В контексті нашого дослідження враховується внутрішній емоційний лексикон під час опису компонентів перед концептуальної структури словесного образу у вигляді схемних образів архетипів як форматів уявлення знань про них.

Перший етап – ідентифікація архетипів та моделювання його схемного образу включає ряд автоматичних і свідомих операцій направлених на активацію та активізацію знань про архетипні ознаки, які втілені в семантиці номінативних одиниць казкового тексту.

На цьому етапі знайомлять читача з теорією архетипів та їх класифікацією та змістом, а також з основними положеннями когнітивної теорії образності, яка полягає в трактуванні словесного казкового образу як лінгвокогнітивного текстового конструкту, інкорпорууючу передконцептуальну, концептуальну та вербальну іпостасі [28, с. 7].

Передконцептуальну іпостась словесного казкового образу формують концептуальні імплікації архетипів, які лежать в його основі і є ядром образу. Таке розуміння ядра словесного образу узгоджується з поняттям образ-схема Дж. Лакоффа та М. Джонсона [240].

В тексті актуалізується не весь зміст архетипу, а лише певні його концептуальні імплікації та ознаки. Сигналами активації архетипу в свідомості читача виступають лексичні одиниці у складі словесних казкових образів, синонімічні імена архетипу. Подальша активація архетипних ознак відбувається шляхом аналізу словникових дефініцій лексем – сигналів з використанням етимологічних словників.

Методика опису схемних образів розроблена в когнітивній лінгвістиці Дж. Лакоффом, М. Джонсоном, С. Жаботинською [240; 66]. Використовуючи цю методику з деякими модифікаціями, ми пропонуємо метамову семантичного опису образ-схем архетипів та базових концептів в термінах семантичних слотів, які утримують інформацію про фізичний чи емоційний досвід, структурні елементи, що виражають внутрішній емоційний лексикон.

За допомогою слота "*фізичний досвід*" описується тілесний досвід людини, в результаті якого ознаки, якості предметів, явищ та подій стають компонентами значень концепту та використовуються в номінативній діяльності. Слот "*емоційний досвід*" заповнюється описом лінгвокогнітивних процедур активації знань у формуванні передконцептуальної структури словесного образу.

Слот "внутрішній емоційний лексикон" включає в себе набір концептуальних ознак, що притаманні базовому концепту та концептуальні імплікації, які активуються за допомогою архетипу.

В слоті "базова логіка" пояснюється логіка зв'язків та відношень між концептуальними ознаками концепту та фізичним досвідом людини.

Опис передконцептуальної структури пояснимо на прикладі казкового образу "*Love the better than wisdom and more precious than riches, and fairer than the feet of the daughter of man*" [294, с. 7].

Основою казкового образу виступає базовий концепт МУДРІСТЬ та архетип СТАРЕЦЬ. В слоті "внутрішній емоційний лексикон" архетипу СТАРЕЦЬ є наступні концептуальні імплікації: *відчуття радості, натхнення, прагнення до пізнання любові, очікування кращого, відчуття життєвої енергії, чистоти, вічності*. В казковому образі об'єктивуються лише *відчуття радості, прагнення до пізнання любові, очікування кращого* що і є його смислом.

Із образ-схеми базового концепту МУДРІСТЬ в цьому образі реалізується лише концептуальна ознака мудрість – розум, втілена вербально що актуалізується в семантиці *the better than wisdom*.

Тому досягнення зрілого Я потребує постійності, наполегливості, інтелекту та великого життєвого досвіду [210]. Усі ці складові втілюють та пояснюють концепт МУДРІСТЬ.

1.4. Дискурс англomовної авторської казки

Поняття дискурсу було першочергово сформоване у філософії та мистецтвознавстві в період кризи філософії структуралізму та ранньої пост структуралістської філософії кінець 60-х – початок 70-х років та стало опорним поняттям у філософських системах М. Фуко та Ж.-Ф. Ліотара, хоча витоків теорії дискурсу слід шукати в дослідженнях німецької школи П. Хартмана та П. Вундерліха, а також більш віддалених у роботах М. Бахтіна [51; 268].

У лінгвістиці тексту 70-х років терміни "дискурс" і "текст" зазвичай ототожнювалися, що пояснювалося відсутністю в деяких європейських мовах

слова, еквівалентно франко-англійському "дискурс", його змушені були замінити назвою "текст". Проте в кінці 70-х – на початку 80-х рр. помітними стають тенденції до їх розмежування. У результаті диференціюються поняття текст і дискурс.

У сучасній філології, зокрема в лінгвістичній теорії тексту, термін "дискурс" використовується достатньо активно, однак однозначного тлумачення він не має. Визначення поняття "дискурс" з різною мірою лінгвістичності пропонувалося як зарубіжними (В. Кох, Е. Бенвеніст, А. Греймас, П. Серіо, Ж. Курте, Ж–К. Коке, Ч. Філлмор, Т. ван Дейк [269]), так і російськими дослідниками (Н. Арутюнова, В. Костомаров, Н. Бурвікова, М. Димарський) . На початку 90-х років з'являється чимало досліджень з аналізу дискурсу. П. Серіо, посилаючись на книгу Д. Манжене, розглядає вісім визначень дискурсу [12]:

1) еквівалент поняття "мовлення" в сосюривському розумінні, тобто будь-яке конкретне висловлювання;

2) одиниця, яка за розміром більша за фразу, висловлювання у глобальному розумінні; те, що є предметом дослідження "граматики тексту", яка вивчає послідовність певних висловлювань;

3) у рамках теорії висловлювання або прагматики "дискурсом" називають дію висловлювання на його одержувача і його внесення в "ситуацію висловлювання" (що має на увазі суб'єкта висловлювання, адресата, момент і певне місце висловлювання);

4) за умови спеціалізації значення "дискурс" означає бесіду, яка розглядається як основний тип висловлювання;

5) називається мовлення, привласнене мовцем, на противагу "оповіді", яка розгортається без експліцитного втручання суб'єкта висловлювання;

6) інколи протиставляються мова та мовлення;

7) термін "дискурс" часто вживається також для позначення системи обмежень, які накладаються на необмежену кількість висловлювань, опосередкованих певною соціальною чи ідеологічною позицією;

8) за традицією "аналіз дискурсу" визначає свій предмет дослідження розмежовуючи висловлювання й дискурс [12].

Крім того, Н.Д. Арутюнова визначає дискурс як текст, "занурений у життя", "мова у житті", тобто, текст як результат цілеспрямованої соціальної дії, як сукупність мовних, мовленнєвих, соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних факторів [12]. О.М. Мороховський стверджує, що дискурс – це "послідовність взаємопов'язаних висловлювань". В.О. Звягінцев розуміє дискурс як "два або декілька речень, які перебувають одне з одним у змістовому зв'язку" [12]. Деякі дослідники вважають, що у найширшому розумінні дискурс може розглядатися як мовленнєва діяльність у певній комунікативній сфері.

Загалом існують три основні класи вживання терміну "дискурс":

1) власне лінгвістичне, де дискурс бачиться як мовлення, вписане у комунікативну ситуацію, як вид мовленнєвої комунікації, як одиниця спілкування;

2) поняття дискурсу, що використовується у публіцистиці та сягає праць французьких структуралістів, насамперед М. Фуко;

3) дискурс, що використовується у формальній лінгвістиці, яка намагається ввести елементи дискурсивних понять в арсенал генеративної граматики (Т. Райнхарт, Х. Камп) [269].

О.О. Селіванова подає таке визначення дискурсу:

1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо;

2) замкнена цілісна комунікативна ситуація, складниками якої є комуніканти і текст, як знаковий посередник, зумовлений різними чинниками, що опосередкують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними тощо);

3) стиль, підмова мовного спілкування;

4) зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [173, с. 66].

Дискурс – це текст, "занурений у життя", "мова у житті", тобто текст як результат цілеспрямованої соціальної дії, як фокус дій мовних і мовленнєвих,

соціокультурних та прагматичних, когнітивних і психологічних факторів. Таким чином, це не просто мовне /мовленнєве формоутворення, яке складніше за окреме речення, яке, як відомо, створює нові фізичні дії, ментальні й психічні продукти.

Дискурс, за В.Г. Борботько, – це текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більші єдності, які знаходяться у безперервному смисловому зв'язку, що дозволяє сприймати його як єдине утворення [35]. В. Г. Борботько підкреслює той факт, що текст як мовний матеріал не завжди являє собою зв'язне мовлення, тобто дискурс. Текст – загальніше поняття, ніж дискурс. Дискурс завжди є текстом, але зворотнє твердження – неправильне. Не будь-який текст є дискурсом.

У прагматичному розумінні дискурс розглядається як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в соціальній інституціональній сфері, який має відповідний набір змінних: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності. Уявлення про дискурс як одиницю вищого, ніж текст, рівня дозволяє розмежовувати його. Сучасний лінгвістичний аналіз дискурсу передбачає вирішення проблеми типології дискурсу. Питання про класифікацію, типи й різновиди дискурсу виходять на перший план. Велика кількість різних типологій дискурсу, пропонованих сучасними дослідниками, є наслідком того, що в основу класифікації покладено різні принципи.

В наш час отримали практичну розробку чи були теоретично виділені політичний, діловий, масово-інформаційний та інші типи дискурсу [205]. Наукове осмислення такого об'ємного об'єкта, як дискурсивний простір, потребує, з одного боку, чіткого розмежування дослідницької сфери, а з другого – передбачає розробку робочого визначення конкретної одиниці дискурсивного аналізу [205].

В дослідженнях останніх років, виконаних в руслі дискурсивного аналізу, казковий дискурс (дискурс казки) визначається по-різному. Це пов'язано як з неодноразово відміченою складністю та багатозначністю самого поняття "дискурс", так і з прагматичними установками авторів. Так, Ю.В. Мамонова

розуміє казковий дискурс утилітарно, як "джерело культурно-аксіологічної інформації, вираженої лексичними засобами, концептуальна організація яких вивчається" [267, с. 64]. Н.А. Акименко казковий дискурс інтерпретує як "активне середовище реалізації специфічних параметрів категорії казковості, які вербалізуються на різних рівнях мовної структури" [267, с. 4].

У нашій роботі, услід за О.С. Кубряковою, дискурс казки розуміємо як "динамічний процес когнітивної та мовної діяльності, вписаний в казковий контекст, та її результат, тобто текст, представлений у вигляді соціальної даності" [106, с. 31]. М.Фуко та Т. Ван Дейком дискурс визначається як корпус текстів, які відносяться до специфічної соціальної сфери та об'єднуються загальною тематикою та загальними лінгвостилістичними особливостями та прагматичними характеристиками [106] – такий підхід сприяє зближенню поняття "дискурс" з традиційними поняттями жанру та стилю, що дозволяє розкрити лінгвостилістичний потенціал англomовного казкового дискурсу з різних позицій.

1.4.1. Теоретичне осмислення поняття "дискурс" у сучасній лінгвістиці. Казка – це мала форма фольклору, вид розповідного, головним чином прозового фольклору (казкова проза), що включає в себе різножанрові твори, у змісті яких, з точки зору носіїв фольклору, відсутня строга достовірність [167]. Казковий фольклор протиставляється неказковій прозі (міф, бувальщина, історична пісня, легенда та ін.). Фольклорна казка історично передує літературній – розповідному жанру, що або копіює фольклорну казку, тобто створюється в народнопоетичному стилі, або утворює дидактичний твір на основі нефольклорних сюжетів [127].

Походження казки з міфу у більшості дослідників не викликає сумнівів таких як В.Я. Проппа, Е.М. Мелетинського, Р.М. Волкова, А. Йоллеса, А. Дантеса та інших. Е.М. Мелетинський, наголошуючи різницю між казкою та міфом, підкреслює, що казка в основному трактується як явище чисто художнє, а в міфах прослідковуються елементи безсвідомо-поетичні, зачатки релігійних

та донаукових уявлень, зв'язок з ритуалами. Розмежування міфу та казки в архаїчній культурі ускладнюється тим, що перші казки ще повністю не відокремилися від міфів та міфологізованих бувальщин [127]. Так, С. Томпсон вважає міф різновидом казки, але деякі дослідники, навпаки, схильні всі первісні казки називати міфами [127]. Як компроміс виникає термін "міфологічні казки" [166].

З психологічні точки зору, казка та міф різняться відношенням до так званого Super ego Зверх-Я: міфи утворені з точки зору "батьків" та малюють трагічну смерть синів та апофеоз "першобатька", а казки – з позиції "синів", що веде до перемоги еросу та щасливого кінця [127, с. 3].

У літературознавстві окреслилася тенденція переносити ознаки міфу не тільки на казку, але і на літературу в цілому. А. Йоллес, який бачив в казці та міфі "прості форми", які безпосередньо виростають із самої мови, пов'язував міф з питальною формою, а казку – з ідеальним рівнем оптативу [127]. Німецький казкознавець Фрідріх фон дер Лайен називає казку "ігровою формою" міфу [127].

Процес переходу від міфу до казки характеризується розвитком свідомої видумки, втратою етнографічної конкретності, заміною міфічних героїв звичайними пересічними людьми, міфічного часу – казково-невизначеним, послабленням чи втратою етіологізму, перенесенням уваги з колективних судиб на індивідуальні [127].

Попередниками казки були байка та, до XI століття, кощуна. Кощуна – вид усної творчості волхвів, схожий на байку, але не тотожний їй. Байка охоплює світський або побутовий аспект, а в кощунах більше язичництва, міфологічності. В цих билинно-міфологічних сказах співається про богів та предків. Слово казка зафіксоване в письмових джерелах у XVII столітті зі значенням "перелік, список, точний опис" та є похідним від слова казати.

Сучасного значення слово казка набуло у XVII-XIX століттях: казка – це "оповідання, в якому дійсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість є вільним виплодом фантазії без ніякої побічної мети" [31, с. 54],

словесне утворення розповідного характеру, майже виключно прозовий твір, складений з дидактичною метою, іноді для розваги, а здебільшого без будь-якої мети як природний вияв словесного літературного потягу [267], "історії невідомої старини, передані усною традицією диких та цивілізованих народів" [267, с. 32]. Казка спрямована на підсвідоме чи свідоме навчання дитини в сім'ї певних правил життя, необхідності свого "ареала" та гідного ставлення до інших. Казка несе в собі колосальну інформаційну складову, яка передається із покоління в покоління [167, с. 23].

У Вікторіанський період активно розвивається література та один з її жанрів – авторська казка. Літературна казка завойовує свого читача, багато англійських авторів роблять спробу писати казки з метою передати дух епохи та пояснити певні закономірності того часу наймолодшому читачеві [267, с. 654].

Англійська літературна казка як жанр виникає тільки у середині XIX століття, тобто значно пізніше, ніж, наприклад, в Німеччині чи Франції. Причини такого "запізнення" історики літератури пов'язують зі специфічною ситуацією, що склалася в англійському суспільстві після подій "Славної революції" 1688 року, коли прийняті норми пуританської моралі наклали суттєві обмеження, якщо не пряму заборону, на більшість явищ літературного, театрального та художнього життя, а становлення раціоналістичної ідеології наступного століття Просвітництва, в свою чергу, також не сприяло формуванню цього жанру [267, с. 543].

Із 70-х років XVIII століття, тобто в епоху передромантизму, а саме, під час виникнення жанру "готичного роману", "чарівність", "чудесність", "фантастичність" почали знову відроджуватися. Англійські романтики, в естетиці яких категорія уяви та інтерес до національних фольклорних традицій відігравали важливу роль, привнесли цілий ряд образів та мотивів, що побутували в народних казках та легендах, в область літературного дискурсу. Однак становлення літературної чарівної казки як самостійної жанрової одиниці відбувається лише у вікторіанську епоху, що й визначило своєрідність та основні типологічні риси літературної казки [127].

Так, інтерес романтиків до національного минулого, до легенд та повір'їв, що побутували на британських островах з часів раннього середньовіччя, повернув у літературний вжиток образи численних казкових істот, що населяли ці легенди та міфи: ельфів (Е. Несбіт [292; 293]), гоблінів, тролей (Л. Керрол [286; 287]), гномів та фей (Ф. Баум [285]).

Також в розпорядженні вікторіанських письменників з'явився увесь арсенал розроблених романтиками художніх засобів та прийомів, які дозволяли вплітати елементи фантастики та казкового фольклору в художню тканину літератури, тим самим досягаючи дуже значущого ефекту двох світів та присутності в звичайному житті незвичайного, чарівного та непізнаного [167]. Так О. Уальд, Р. Кіплінг, А. Мілн, Е. Несбіт використовують чарівність у казках, надають тваринам та рослинам здатності говорити, мислити, вирішувати питання, які життєво важливі для людей та допомагати їм.

Вікторіанських романтиків в першу чергу цікавлять ті можливості, які відкриває для них жанр чарівної казки для вираження особистих думок, часто критичного ставлення до дійсності, до існуючого життєвого устрою, до моральних та духовних цінностей епохи [267].

За словами американських дослідників, "...більшість англійських письменників почали використовувати потенціал, який міститься в чарівній казці, як форму літературного висловлювання, за допомогою якого з'явилась можливість виразити як індивідуальний, так і соціальний протест та запропонувати натомість особисту концепцію, створюючи при цьому альтернативні, утопічні світи. Написання чарівної казки сприймалося багатьма авторами як суспільна символічна подія, яка мала серйозне значення для виховання дітей та майбутнього суспільства" [167, с. 47].

Отже, англійська літературна казка, спирається в більшій мірі на епос та на міф, ніж на фольклорну казку, всотує в себе структурні елементи різних культурних пластів та традицій, риси як фольклорних, так і літературних жанрів.

1.4.2. Авторська казка як різновид художнього дискурсу. Сьогодні увагу багатьох літературознавців привертає жанр літературної казки як такий, що формувався на основі фольклорної казки, але, тим не менше, характеризується низкою відмінностей. Літературна казка – авторський, художній, прозаїчний твір, який ґрунтується на фольклорних принципах, або є оригінальним. Це переважно фантастичний твір, що зображує пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в деяких випадках, орієнтований на дітей. Англійська казкова традиція містить багату спадщину літературних образів, гумору, незвичайних пригод, чарівних подій. Вона бере початок у кельтській міфології й разом з тим пов'язана численними нитками споріднення з європейським фольклором. За час самостійного існування англійські літературні казки стали носіями авторської свідомості, своєрідним узагальненням англійського духу й образу думки. У літературних казках (як і в народних) автори розкривають такі цінності, як істина, добро, справедливість, мужність, краса тощо. Вивчення етапів становлення літературної казки та її лінгвостилістичних особливостей стало предметом дослідження таких вчених як: В. А. Бегак, Л. Ю. Брауде, Е. І. Іванова, Т. Г. Леонова, М. Н. Липовецький, М. М. Мещерякова, В. Є. Халізева, В. Д. Шинкаренко та ін [136]. В англійському авторському дискурсі казки поєднані мотиви народної казки, міфу, чарівних казок.

Літературна (або авторська) казка – унікальне явище у світовій літературі. Спираючись на найдавніші архетипи, авторська казка орієнтована не тільки на жанри народної казки, а й на асиміляцію елементів попередньої культурної й літературної традиції (літературні казки попередників і класиків жанру). При створенні казки нерідким є використання ідейних принципів і сюжетно-композиційних моделей повісті, філософського роману, утопії, притчі, байки та інших літературних жанрів. Як стверджує М.Н. Липовецький, "в цілому художні світи літературних казок завжди формуються в результаті взаємодії чарівно-казкової жанрової пам'яті з моделями світу, властивими "новим жанрам". За визначенням Л.В. Овчиннікової, літературна казка – поліжанровий вид літератури, що реалізовується в нескінченній різноманітності творів різних авторів [136].

У кожному з жанрових типів літературної казки своя домінанта (гармонійний мірообраз, пригода, виховний аспект). Літературна казка може поєднувати міфологічні елементи, фольклорні традиції, а також легенди, перекази тощо, оскільки автори нового часу мають можливість спиратися на всі досягнення вітчизняної та світової культури. Різні дослідники виділяють різні ознаки жанру літературної казки, тому дати сталу дефініцію поняттю "літературна казка" неможливо. Літературна казка може бути складена на основі фольклорних, міфологічних, епічних джерел. Вона може бути відображенням уяви письменника і в будь-якому випадку підпорядкована його волі. Дива і чари допомагають вибудувати в казці сюжет, охарактеризувати персонажів, втілити їхні ідеї та мрії.

Літературні казки різняться між собою своєрідністю художнього вимислу і оповідної форми. Кожна літературна казка характеризується особливими, тільки їй притаманними типами героїв і самостійним колом сюжетів. Авторські казки, як і фольклорні, різняться за тематикою (казки про тварин, чарівні, побутові), за пафосом (героїчні, ліричні, гумористичні, сатиричні, філософські, психологічні), за ступенем спорідненості з іншими літературними жанрами (казки-новели, казки-повісті, казки-притчі, казки-п'єси, казки-пародії, науково-фантастичні казки, казки абсурду).

Однак, літературну казку виділяє її відхід від фольклорного першоджерела. Літературна казка – твір, що характеризується неповторністю художнього світу та оригінальністю естетичної концепції, який, побудований на матеріалі фольклорних казок, відрізняється від них у сюжетному відношенні.

Дослідники-літературознавці, як правило, відзначають, що історія становлення жанру літературної казки починається з авторських переказів та обробок фольклорних казок ще у XVII столітті.

Виступаючи функцією соціальних та культурних імперативів доби кінця XVII століття – часу суспільних змін, ідейних зіткнень та серйозної естетичної полеміки, казка, запозичена із фольклору, зазнає різноманітних модифікацій та набуває різних форм. Вона радикально змінюється, щоб показати ідеологічні

конфлікти, динаміку цінностей у перехідний перед просвітницький період та дати індивідуальну оцінку існуючої соціальної ситуації та звичаїв. Роберт Ескарпі говорить про три найважливіші маніпуляції з боку автора: маніпуляція, яка обслуговує культурну і персональну політику; маніпуляція, яка представляє певний образ суспільства; моралістична маніпуляція, направлена на код буржуазного моралізму того часу [136]. За нею казка трансформується в еротичну казку, філософську казку і педагогічну моралістичну казку, адресовану дітям.

Під час авторських маніпуляцій неодмінно враховувалася думка можливих слухачів та читачів казок. Протягом XVII століття ними переважно були освічені дорослі з вищих верств суспільства, передусім дами, а також молодь, яка потребувала зразків поведінки, прийнятої у суспільстві.

Дитяча культура на той час вже сприймається як інша, порівняно з культурою дорослих. Принципово нове розуміння дитинства з'являється десь на початку XVII століття. У цей час виникають дві нові культурні інституції – нова система освіти й новий тип читання, а це, зі свого боку, породжує небувалий попит на дитячі книги. Тому інтерес до казки, який зробить її пізніше популярним жанром, базується на неафішованій "угоді" між публікою і письменником про наявність у тексті двох типів "вписаних" читачів – освіченого дорослого і підлітка.

У другій половині XIX століття продовжує андерсенівську традицію англійський письменник Оскар Уайльд. Так само, як і його іменитий попередник, він звертається до вічних людських цінностей, таких, як любов і щастя, дружба і вірність, краса і добро. Водночас в його творах звучать нотки розчарування людським практицизмом, егоїзмом, бездушністю і браком благородства, як і лицемірством, фальшю і показною "моральністю" вищих прошарків.

Уайльд не тільки по-новому переосмислює казкову модель Андерсена, у творах письменника простежується тенденція до реабілітації казкового та фантастичного, які з середини XIX століття в англійській дитячій літературі недооцінювалися та не приймалися. Дискурс цієї літератури формувався переважно дидактичними текстами, що виконували інструктивну функцію.

"Казки масово поширюються десь із середини ХІХ ст., коли з'являється багато перекладних казок, і цим визначається переважання фантастичної моделі у дитячій літературі..., таким чином казка, яку раніше забороняли, стає майже домінуючою нормою канонічної дитячої літератури" [294].

У такому контексті Л. Керолл, О.Уайльд, Е. Несбіт експериментують із казкою, щоб поставити під сумнів традиційну систему соціальних й естетичних цінностей вікторіанської Англії і запропонувати утопічні альтернативи. Та головна функція казки як читання для дітей все ще пов'язується з її використанням як засобу розваги й настанови, що відповідає суспільним нормам або критично коментує їх [286; 292; 294].

Казковий дискурс взаємодіє з театральним, телевізійним, комп'ютерним дискурсами [12], адже казкові сюжети часто представлені на сцені театрів, народних гуляннях, телевізійних екранах, моніторах комп'ютерів. Казковий дискурс входить до складу художньої літератури та виявляє багато східного з релігійним дискурсом, адже попередниками чарівної казки були міф та обряд, в яких слово та дія наділені магічною силою, поступово втраченою в казках [167, с. 43]. Схожість казкового та релігійного дискурсів виявляється і в таких структурних особливостях внутрішньої організації, як формульність, циклічність, повтори, які надають особливого колориту казковому та релігійному дискурсам. Але казковий та релігійний дискурси відрізняються за своїми цілями та природою. Релігійний дискурс, зокрема, реалізується в специфічних умовах обрядових мироприйемств з великою символічною направленістю; зазвичай реалізація дискурсу протікає в культовому приміщенні із використанням спеціальної релігійної лексики священних текстів [35]. Виявлено, що англійська літературна казка характеризується індивідуалізацією казкового образу, автор розповідає про нього більш детально, героєві не притаманні певні типові риси. Персонажів у англійській літературній казці дуже багато, і вони зазвичай не повторюються в казках різних авторів. Письменники надають великого значення портрету та психологічній характеристиці героя, з метою більш глибокого розуміння образу, причому герой може перейти з категорії позитивних у негативні

чи навпаки. Варто зазначити, що текст англійської літературної казки простий, упорядкований, має високий рівень зв'язаності. Оскільки тексти казок переважно орієнтовані на дітей, вони не містять складних граматичних конструкцій, виражають логічні зв'язки між частинами висловлювання, в їх текстах присутні переважно прості речення. Часто зв'язок між окремими реченнями реалізується не за допомогою спеціальних граматичних засобів, а послідовністю їх розташування та ритміко-інтонаційними засобами. Також у текстах англійських літературних казок присутні незакінчені речення, що свідчать про незакінченість думки, або різку зміну теми розмови. Автори англійських літературних казок активно використовують стилістичні засоби з метою надати своїм творам власної самобутності та неповторності [168]. Визначено відмінності між літературною та народною казкою, які полягають в тому, що літературна казка може мати продуманий автором вільний сюжет, у народній казці сюжетна лінія підпорядкована певній схемі, яку повинен дотримуватися оповідач, щоб зберегти канву розповіді. Крім того, система образів у літературній казці довільна, в народній – обумовлена традиціями та уявленнями про добрі і злі сили. Літературна казка, як і народна, може продовжувати національні традиції, але є плодом авторської уяви і в жанровому плані близька до сучасних видів пригодницької та фантастичної літератури [168]. Казковий дискурс (дискурс казки) представлений двома різновидами: традиційним та сучасним, структурними одиницями яких є, відповідно, народна та літературна казки. Літературна казка належить до функціонального стилю та традиційно відноситься до малих прозаїчних жанрів художньої літератури, разом з новелою, оповіданням та ін. Кожен літературний твір втілює індивідуально-авторський спосіб сприйняття та організації світу у системному уявленні. В цій системі поряд з універсальними загальнолюдськими знаннями існують самобутні, унікальні, іноді парадоксальні уявлення автора [80]. Методика експлікації концептуалізованої області авторської казки оснований на семантичному аналізі її компонентів – сукупності мовних одиниць, які розкривають одну тему чи мікротему [136]. Концептуальний простір казки формується на основі злиття, зближення загальних ознак концептів, які

репрезентуються на поверхневому рівні тексту словами та реченнями однієї семантичної області, що обумовлює певну цілісність концептосфери тексту, а ключовий концепт являє собою ядро індивідуально-авторської художньої картини світу, втіленої в окремому тексті, чи в сукупності текстів одного автора [136, с. 303].

В певному розумінні всі художні твори (художня література) є авторськими казками. В більш вузькому розумінні авторські казки – це ті художні твори, які мають досить простий сюжет, адже вони призначені для дітей. Так, англomовних авторів спонукали до написання казок діти (О. Уайльд писав для своїх двох дітей; А. Мілн писав для сина та про сина; Л. Керролл писав для племінниці, Е. Несбіт присвятила казки своєму синові, який помер в п'ятнадцятирічному віці). Казковий дискурс як складне лінгвокультурне утворення реалізується в різних ситуаціях та умовах сучасного спілкування при наявності виконавця або технічного носія та слухача [167, с. 94].

В рамках нашого дослідження традиційний дискурсивний простір обмежується англomовними авторськими казками, сучасний казковий дискурс представлений авторськими англomовними творами кінця ХІХ – початку ХХ століття, жанрова приналежність яких визначається як "літературна казка" чи "авторська казка".

В письмовому модусі казкового дискурсу фіксована інформація досягає отримувачів за допомогою нерівноправного учасника казкового дискурсу – типографського / комп'ютерного набірника чи переписувача, що ще раз доводить наявність критерія процесуальності в казковому дискурсі. Казковий дискурс межує із сугестивним та фантастичним. Як одна з форм художньої комунікації, казковий дискурс відображає певний етап у свідомості особистості, від чого залежать конкретні уявлення, установки, мотиви, інтенції соціуму, адже, на думку Ф. Флорес, світ завжди організований навколо фундаментальних задумів людини, буття та організація якої залежать саме від цих замислів [268]. Світ як фон очевидності проявляється в нашій повсякденній діяльності в якості знайомого феномена, що переповнює собою ситуацію, в якій ми знаходимося, що й лежить

в основі кожного можливого висловлювання [268, с. 199]. Отже, казковість піднімається до особливого світу чи ментального простору свідомості, що утворюється в дискурсі.

Казковий дискурс на ранньому етапі свого становлення та розвитку міг мати форму ситуативно-рольового дискурсу [205], адже навряд чи можна говорити про здійснення казкового дискурсу в соціальному інституті, що склався у суспільстві в якості складової частини соціальної організації чи найпростішої соціальної структури. Актуалізація казкового дискурсу була пов'язана із суспільною та соціальною потребою. В силу об'єктивних причин та історичності свідомості казковий дискурс переходить із ситуативно-рольового в особистісно-орієнтований побутовий тип дискурсу. Учасники спілкування та їх роль змінюється. Складання казок поступово стає професійною літературною творчістю. Відповідно, казковий дискурс постає в іншому ракурсі. Художність – найвища естетична якість, притаманна казковому дискурсу, тепер обумовлена потребами художньо-естетичної комунікації передати не народне, а індивідуальне сприйняття реальності, на відміну від загальноприйнятого, але тим не більше зв'язаного з ним. Мова переказу укладачів казок постає вже не у вільній формі, як у народного переказувача. Записані казки віддаляються від народних та рухаються назустріч літературним [205].

Англійська література кінця XIX століття – початку XX століття підпала під вплив різних течій. Романтизму – як школи – в Англії не існувало, тим не менше, низка типових ознак романтизму, які відрізняють англійську літературу XIX століття: протест проти класичної розсудливості, особливо проти класичних правил та протиставлення ним індивідуально авторської свободи; інтерес до народності та давнини, до Середніх віків, до екзотики, – свідчать про романтичну направленість літератури Англії.

Соціально-політична ситуація першої третини XIX століття: боротьба дворянства та промислової буржуазії, боротьба проти хлібних законів, чартизм та виступи робочого класу – відсуває на другий план феодальну романтику та патріархально-мрійливу поезію. Місто зі своїми практичними інтересами,

буржуазія, робочий клас стають головним змістом англійської літератури, а реалізм – її головною формою. По мірі наближення до кінця XIX століття реалістичний та соціальний напрями в англійській літературі починають уступати місце ідеям індивідуалізму та естетизму: тон літературі задають ті представники буржуазії, які отримали свої капітали в спадок, не пройшли суворої школи життя, які можуть насолоджуватися спадком своїх батьків, бути любителями та поціновувачами мистецтв, покупцями дорогих картин. Розквітає література тонких переживань, швидкоплинних вражень. Індивідуалізм, чисте мистецтво, культ настроїв – відмінні риси літератури кінця століття. Вікторіанські казкарі творять за певними схемами. Перша схема передбачає, що основна дія розвивається в реальному, побутовому просторі, з усіма його атрибутами, а присутність чарівних, казкових або потойбічних сил порушує цей простір, зводячи розвиток сюжету до казкового плану і часто при цьому змінюючи властивості та функції реального топосу. Друга і найбільш розповсюджена схема припускає розвиток сюжету цілком у межах умовного, казкового простору, як це відбувається, власне, і у фольклорній казці ("у деякому царстві"). Але при цьому багато функцій і сама структура казкового топосу набувають нових рис, не типових для художнього простору народної казки. І, нарешті, третя, "змішана", схема зображує зразу дві просторові структури – реальну і казкову, і тут найбільш важливим стає їх взаємопроникність, способи переходу з одного простору в інший, а також функції персонажів, закріплені за кожним з цих просторів. Зразками першої, "реально-побутової" схеми організації художнього простору можуть служити, наприклад, повісті з циклу "Різдвяні книги" Ч. Діккенса, де просторовий фон цілком відповідає характерному побутовому і предметному топосу діккенсівських романів [168].

Для більшості вікторіанців моральні категорії мали першорядне значення, і тут спосіб організації простору за іншим, "умовно-казковом" типом надавав багаті художні можливості. При створенні власного альтернативного універсуму автор може наділяти художній простір в цілому або окремі його складові будь-якими властивостями та функціями, які йому необхідні для вираження

основної моральної ідеї. Тому простір у творах "умовно-казкового" типу майже завжди символічний, він може мати безліч алегоричних інтерпретацій, і практично завжди є певною проекцією моральних якостей персонажів казки. Визначення місця дії і його детальний опис набувають функціонального значення, і оповідь, як правило, починається з локалізації в просторі.

Висновки до розділу 1

Систематизуючи викладене в першій частині, ми можемо зробити певні висновки.

1. Мислення являє собою маніпулювання ментальними репрезентаціями типу фреймів, сценаріїв, планів, моделей, польових структур та інших структур знань.

2. Концепт є ментальним феноменом, а мова – способом отримання знань про концепти і є одним із способів кодування різноманітних форм пізнання: чуттєвого (відчуття, сприйняття, уявлення) та раціонального (поняття, твердження, висновки).

3. Картина світу відображається в змістовій частині мови етносу. Її аналіз допомагає зрозуміти відмінності національних культур, способи їхнього взаємного доповнення на рівні світової культури. Сама мовна картина світу – це загальнокультурний здобуток нації, вона має чітку структуру та багаторівневість. Саме мовна картина світу зумовлює розуміння зовнішнього світу та внутрішнього світу людини.

4. До термінологічного апарату нової наукової парадигми лінгвістики входять такі поняття, як концептуалізація, категоризація, вербалізація, концепт, картина світу, концептосфера та інші. Описуючи концепт ми розрізняли поняттєвий, ціннісний та образний компоненти, де ядром виступає словникове значення тієї чи іншої лексеми. Для того, щоб зрозуміти досліджуваний концепт, ми визначали референтну ситуацію, до якої належить даний концепт на основі дискурсу казки (авторської казки), намагалися встановити місце даного концепту в мовній картині світу та мовній свідомості нації, використовуючи енциклопедичні та лінгвістичні словники.

5. Розглянуто етимологічний шар концепту МУДРІСТЬ. Концепт МУДРІСТЬ включає поняття, але не вичерпується ним, охоплює весь зміст слова. Він репрезентується великою кількістю лексичних одиниць. В концепті акумулюється культурний рівень кожної мовної особистості, а сам концепт реалізується не лише в слові, але і в дискурсі.

6. Складовими концепту МУДРІСТЬ є: всеохоплююча повсякденна любов; радість життя в гармонії з любов'ю, розумом, знаннями; відповідність людського життя принципам та законам Мудрості; виконання найвищих законів Мудрості; здатність прогнозувати майбутнє та хід подій; виконання головних принципів: єдності слова та діла, думки та вчинку, ідеалу та способу життя; мистецтво набування найвищих людських досконалостей на основі Мудрості.

7. До культурного концепту МУДРІСТЬ можуть бути віднесені такі параметри:

- загальнолюдський або універсальний;
- національно-культурний, що зумовлений життям людини в певному культурному середовищі;
- індивідуально-особистісний, що формується під впливом особистісних характеристик: освіти, виховання, індивідуального досвіду, психофізіологічних особливостей;

8. Поняттєвий аспект концепту МУДРІСТЬ включає в себе онтологічні, ціннісні та оціночні характеристики, які закладені його аксіологічною природою. В сумі ці характеристики складають набір категоріальних ознак, які визначають місце МУДРОСТІ в картині світу.

9. МУДРІСТЬ – найвища людська цінність та системна форма пізнання, в якій органічно з'єднані всі форми та способи пізнання. МУДРІСТЬ – цілісна форма сприйняття себе та світу. В ній гармонують духовний світ любові та добра з істинністю знань людини, високий ступінь розвитку її розуму та інтуїції, віра, найвища правда та ранима совість, здоровий глузд та прагнення справедливості, збіг думок із вчинками та способом життя.

10. Англійська літературна казка, яка останнім часом викликає особливий інтерес у літературознавців та лінгвістів, є унікальним літературним явищем, розрахованим як на дитячу, так і на дорослу публіку. Вона має навчальні моральні та художньо-естетичні цінності, змінює світогляд людей.

Основні положення першого розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [86; 87; 90; 92].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ В ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ

2.1. Принципи моделювання концепту МУДРІСТЬ

У нашому дослідженні у центрі уваги знаходиться аналіз існуючих напрямів моделювання концептів, підходів до виявлення та структурування концептуального змісту, різних методик виокремлення складників та способів їх графічного представлення.

Аналітичний огляд праць, пов'язаних з проблемою моделювання концептів, дозволяє виокремити такі напрями дослідження: *логіко-семіотичний*, *лінгвокогнітивний*, *лінгвокультурологічний*, *когнітивно-дискурсивний* – в яких у свою чергу, залежно від предмета вивчення аспекту висвітлення, мети дослідження, простежуються різні підходи, принципи та методи аналізу концептів. Окрім того, методики дослідження концептів відрізняються одна від одної тим, як визначається концепт.

У рамках *логіко-семіотичного* напрямку у число концептів включаються лексеми, значення яких становлять зміст національної мовної свідомості й формують “наївну картину світу” носіїв мови. За Ю. Степановим – концепт – це згущення культури у свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого пересічна людина, а не "творець культурних цінностей" сама входить у культуру і у деяких випадках впливає на неї [181, с. 40–41]. Сукупність таких концептів створює концептосферу мови [117], у якій сконцентрована культура нації.

У межах *логіко-семіотичного* напрямку досліджуються культурні концепти або терміни культури. Наприклад, у даному руслі працює Н.Д. Арутюнова й науковці напрямку, який вона розвиває [13]. Великої уваги приділяється Ю.С. Степановим концептам культури, константам, що існують постійно. Константи презентують постійний принцип культури, що поширюється на семіотично різні значення [182].

У наукових працях представників логіко-семіотичного напрямку підкреслюється семіотика концепту (Н.Д. Арутюнова [11], А. Вежбицька [38], Ю.С. Степанов [181;]) увага зосереджується на когнітивних коренях концепту (В.В. Красних [97]). У рамках цього напрямку є два типи класифікацій концептів: на основі лексико-фразеологічного (А.П. Бабушкін, В.М. Телія [190]) або архетипного значення (В.М. Топоров, Л.І. Белєхова [27]).

Є три основні підходи до моделювання концептів логіко-семіотичного напрямку: *ономасіологічний, семасіологічний, лінгвоміфопоетичний*.

Ономасіологічний підхід (номінативно-репрезентативний) від значення концепту до форми, використовується у контрастивних або порівняльних дослідженнях з метою виявлення особливостей вербалізації концептів в різних картинах світу. Найпростішою ономасіологічною процедурою моделювання концепту є виявлення синонімів через аналіз синонімічних словників. *Семасіологічний підхід* – від слова до концепту – спрямований на виявлення формально-структурних відмінностей у різних споріднених мовах. Цей напрям розвивали Н.Д. Арутюнова, Т.В. Радзієвська, С.Є. Нікітіна [11; 169].

Лінгвоміфопоетичний підхід спирається на метод реконструкції концепту через аналіз міфопоетичних, етнічних, язичницьких, християнських уявлень про об'єктивний світ. Одним з важливих методів аналізу цього напрямку виступає етимологічний аналіз.

До найбільш розповсюджених методик дослідження концептів відносяться компонентний аналіз – аналіз імені концепту, аналіз синонімів, аналіз сполучуваності ключового слова. Аналіз словникових дефініцій займає важливе місце, оскільки інтерпретація визначень, представлених у тлумачних словниках, дозволяє виявити змістовний мінімум концепту.

Представниками лінгвокогнітивного напрямку є О.С. Кубрякова, Дж. Лакофф, М. Джонсон, А.Ченкі, С.А. Жаботинська, вони чітко визначили, що знання людини представлені у вигляді певних структур, чільне місце серед яких посідає концепт [240; 203; 66]. У цьому напрямі хочемо виділити когнітивно-поетологічний підхід спрямований на дослідження семантики художніх текстів (О.П. Воробйова), поетичних зокрема [46].

У структуруванні знань на концептуальному рівні значна роль відводиться концептуальній метафорі, тому що мислення людини, її повсякденний досвід та поведінка значною мірою обумовлюється метафорою [106, с. 387]. Лінгвокультурне розуміння – це поняттєва сторона, етимологія, сучасні асоціації, оцінки [158, с. 41], "ціннісна, образна, й поняттєва сторони" [82, с. 129]. Поняттєва сторона відображує ознакову та дефініційну структуру концепту, образна – фіксує когнітивні метафори та значуща – ім'я концепту займає певне місце в мовній системі [44].

До найбільш розповсюджених методик досліджуваних концептів належать: компонентний аналіз семантики ключового слова – імені концепту. У межах когнітивно-дискурсивного напрямку є дослідження концептів у дискурсі. Дискурс виявляється одночасно й "середовищем перебування" і "засобом реалізації концептів" [125]. Об'єктом дослідження когнітивно-дискурсивного напрямку стають концепти художнього тексту [77; 144]. Окрім методу дискурсивного аналізу, що розкриває зміст концепту, у межах когнітивно-дискурсивного напрямку використовуються різні методи: *дефініційно-компонентного аналізу, етимологічного аналізу, контекстуального аналізу, інтерпретативного аналізу*, що встановлює характер застосування концепту в мовній свідомості на основі різних засобів його реалізації.

До основних ознак концепту відносять постійність існування, художню образність, семантичний синкретизм, загальнообов'язковість для всіх носіїв даної культури, встроєність у систему ідеальних компонентів культури [183, с. 157–158]. Концепт, за Ю.С. Степановим, не є аморфним утворенням; навпаки, він структурований і містить: (1) основну, актуальну ознаку, відому кожному носієві культури і важливу для нього; (2) додаткову, "пасивну", історичну ознаку, актуальну для окремих груп носіїв культури; (3) внутрішню форму – витік концепту; вона не усвідомлюється в повсякденному житті, відома лише фахівцям, але визначає зовнішню, знакову форму вираження концептів [183, с. 41–42].

Методологічною базою дослідження слугують основні положення сучасної лінгвостилістики крізь призму вивчення концепту [44], вивчення метафори

[240], лінгвопоетики про лінгвістичне втілення концепту [46]. Систематизація методів аналізу авторського дискурсу казки дала можливість детермінувати комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу, обробки та інтерпретації матеріалу дослідження. У рамках кожного з методів застосовувались різні методики, підпорядковані розв'язанню конкретного дослідницького завдання.

Дослідження вербалізації концепту МУДРІСТЬ проводимо в три етапи. Перший етап передбачає відбір номінативних одиниць на визначення концепту в англомовних авторських казках кінця XIX початку XX століття методом *суцільної вибірки* на основі *контекстуально-інтерпретативного аналізу*, який дозволив провести відбір англомовних авторських казок з наявними засобами вербалізації охудожненого концепту.

Другий етап полягає в обробці мовної репрезентації концепту МУДРІСТЬ шляхом *стилістичного аналізу* (визначенням метафори та метонімії). Для нашого дослідження були виокремлені *семасіологічні та синтаксичні засоби* стилістики. Семантичний аналіз слугує засобом тлумачення мовних одиниць, виявлених у семантиці обраних казок на осмислення концепту МУДРІСТЬ, а також частотності вживання і продуктивності того чи іншого засобу, який репрезентує концепт у казках.

Залучення *контекстуально-інтерпретативного аналізу* на першому етапі дослідження дозволяє виокремити англомовні авторські казки, як такі, де присутні метафора та метонімія на позначення концепту МУДРІСТЬ. Матеріал відбирався з англомовних авторських казок кінця XIX – початку XX століття, а саме в цей період зародився жанр "авторська казка" та був представлений у формі казок написаних письменниками, які не є казкарями.

Метод стилістичного аналізу на другому етапі дослідження уможливив виявлення стилістичних прийомів та засобів, що репрезентують концепт МУДРІСТЬ і висвітлюють позитивну якість концепту. В аналізованих казках використані семасіологічні засоби такі як метафора та метонімія (*This only is the Mirror of Wisdom. Do but suffer me to enter into thee again and be thy servant, and thou shalt be wiser than all the wise men, and Wisdom shall be thine. Suffer me to enter into thee, and none will be as wise as thou*), що описують мудрість.

Образ концепту МУДРІСТЬ набуває виразності завдяки образній метафорі, адже вона інтенсифікує його.

Так казка "*The Wizard of Oz*", яка датується 1900 роком отримала популярність на території Англії.

Назва казки містить назву неіснуючої країни, в яку іде дівчинка–героїня, яка є адресатом, тобто автор (адресант) постійно згадує її ім'я повторюючи його в усіх сюжетах казки (*Dorothy lived in the midst of the great Kansas prairies, Dorothy sat up and noticed that...; Dorothy knowing her to be a witch, had expected her to disappear in just that way, and was not surprised in the least; when Dorothy was left alone; Dorothy walked around and ect.*).

Метод стилістичного аналізу на другому етапі дослідження уможливив виявлення стилістичних прийомів та засобів, що репрезентують досліджуваний нами концепт WISDOM / МУДРІСТЬ, і відповідно, висвітлюють позитивні та негативні риси концепту засобами вербалізації у казці *All the wits and wisdom of the place – всі місцеві розумники; To pour forth wisdom – промовляти сентенції; Wise saw – приказка, поговорка; To be/ to get wise to smth. – зрозуміти будь що; Wise after the event – міцний заднім розумом; Wiseacre – (іронічне) самовдоволений дурак; Wise crack – вдале зауваження, гострота; Wise-crack – виявляти гостроту; Wise woman – відьма; He has quick (slow) wits – він кмітливий (некмітливий); He sets up for a wit – він хоче здаватися дотепним.* В аналізованій казці використані такі семасіологічні засоби як метафора та метонімія (що описує концепт) *Spite of the rich deep colour that nature had bestowed on the Indian beauty, the tell-tale blood deepened on her cheeks, until the blush gave new animation and intelligence to her jet-black eyes* [285];

The latter looked Hurstwood over, and seeing something keen and intellectual in his eyes, said: "Well, sit down over there."

The beauty and resourcefulness of his mind, which, after hours of intimate contact with her, he was pleased to reveal.

'But then I should not have had my wonderful brains!

'When the Witch is dead, come to me, and I will then give you the biggest and kindest and most loving heart in all the Land of Oz.'

And the Lion answered, 'I am a Cowardly Lion, afraid of everything. I come to you to beg that you give me courage, so that in reality I may become the King of Beasts, as men call me.'

The eyes looked at her thoughtfully for a full minute.

'Oz keeps a great pot of courage in his throne room,' said the man.

It was a terrible thing to undergo, but during the year I stood there I had time to think that the greatest loss I had known was the loss of my heart [285].

Використання синонімів на позначення мудрості, а також метафори, що містять позитивний компонент підкреслюють потрібність та наявність розумових здібностей, якими наділені герої казки. Крім того метафора ілюструє те, як герої намагаються отримати розум – мудрість – прагнуть до навчання – виконують складні завдання, щоб отримати певні чесноти. Така градація метафор показує, що розум у значенні мудрість потрібна кожному, як живій істоті, так і героям, яким надано людських рис.

Отже, *семантичний аналіз* показав, що стилістичні засоби створюють не лише образ концепту, а й впливають на емоційне сприйняття ними образів.

Кількісний аналіз застосований до всієї вибірки, показав наявність у казках, зокрема образної і концептуальної метафор та метонімії, що вербалізують досліджуваний нами концепт.

"Принцеса-Несміяна ("The Princess Who Couldn't Laugh")" є однією з літературних казок А.А. Мілна. Заголовок казки, як це часто трапляється у англійських казках, характеризує головну героїню, котра ніколи не сміялася. Текст казки належить до художнього функціонального стилю, а сама казка насичена численними мовними засобами, які автор використовує переважно для опису персонажів.

Характеристики персонажів казки дають можливість зрозуміти, що в основі казки лежить *антитеза*. Граф Ролло та Хоппо є контрастивними втіленнями добра і зла, мудрості та невігластва, естетичним вираженням яких є прекрасне та огидне. Контраст між позитивними та негативними героями автор реалізує через описи зовнішності та характеру героїв. Ось так А.А. Мілн описує графа Хоппо, сина канцлера:

"Now the Chancellor had a son, the young Count Hoppo, a fellow of no great learning, nor beauty, nor bravely, a fellow in feed, of no personal attraction what so ever, but a young man esteemed in his family as a jester" [290, p. 13].

Зовсім протилежно описує автор графа Ролло:

"Then a third young man came forward and this was the Count Rollo. Tall and handsome he was, and of a pleasant smiling countenance, so that the Princess thought to herself: if only he would win, and not that horrid Count Hoppo" [290, p. 17].

Отож, ми бачимо, що протиставлення побудоване на використанні позитивних та негативних мовно-виражальних засобів: *епітети, інверсія*. Також цей контраст виражений абсолютно різним ставленням Принцеси до цих двох героїв. Крім того, автор показує контраст за допомогою опису вчинків героїв: *"Now this was the last trial between them, wherefore each had spent the night in anxious preparation for the tomorrow, Rollo wondering which of the few stories he had left untold would be most likely to amuse the Princess and Hoppo thinking of a plan how at the same time he might win the Princess and discomfort his rival" [290, p. 12].*

Варто зауважити, що у тексті казки "Принцеса-Несміяна" майже відсутні описи зовнішності персонажів. Категорія простору-часу у казці невизначена. Нам невідомі час і місце дії казки. Ми можемо лише здогадатись, що дія казки відбувається в невідомому королівстві, декілька століть назад, про що свідчать Король, як правитель держави, наявність придворного Блазня, графські титули тощо, які існували ще за часів Середньовіччя.

Провівши аналіз лексико-стилістичного матеріалу, використаного у казці, ми визначили, що автор у своєму творі активно використовує *гіперболу*. Гіперболічність у казці є будь-яким перебільшенням від норми. У казці "Принцеса-Несміяна" цей художній засіб присутній майже у всіх епізодах. Явною гіперболою виступає ставлення автора до Принцеси – він називає її не інакше, як "досконалістю" та значно перебільшує її особисті якості: *"She was sweet, she was good, she was beautiful, perfection itsel" [290, p. 3].*

Також гіпербола присутня в описах суспільного життя, як, наприклад, в уривку, де автор зазначає, що в змаганні жартами й загадками на прояв мудрості й розуму взяли участь всі молодики країни:

"So in their turn , all the young men of the country put their riddles and told their stories , not only on that day , but on many other days" [290, p. 11].

"Her laughter pealed round the Palace walls" [290, p. 21].

Також у казці присутня велика кількість *epimetiv*, що виражають індивідуальне ставлення автора та його особисту оцінку подій та персонажів казки. Епітет є сильним засобом передання читачеві емоцій автора: *"a good story"*, *"a clever riddle"*, *"a loud roasing noise"*, *"funny story"*, *"sudden laughter"*, *"happy enjoyment"*, *"Young Count Rollo"*, *"faithful people"*, *"those with humorous riddles or merry jests to tell"*, *"but there is another difference"*.

Текст казки насичений *порівняннями*, утвореними на подібності двох предметів, що належать до різних класів:

"It was as if somebody pressed a button inside her" [290, p. 5].

А.А. Мілн вдало використовує *метафору*:

"Their eyes spoke to each other", *"the pride of his heart"*, *"gravity of her face"*, *"her eyes cried to him"*, *"roaring with laughter"*, *"She thrilled and gurgled and choked, and choked and gurgled and thrilled"* [290, p. 7].

Наступним авторським прийомом є вживання *метонімії*:

"A dozen hands helped her to her feet, and supported her again to the side of her father, who comforted her with Royal Words" [290, p. 26].

Вживання А.А. Мілном в казці грифонів істотно пожвавлює діалогічну мову героїв, тим самим зближуючи читача з персонажами. У казці "Принцеса-Несміяна" присутні такі *грифони*, як імітація сміху героїв казки, зокрема Короля:

" –Ha – ha – ha – ha , went the King,

Ha – ha – ha – ha – ha. Ha- ha" [290, p. 5].

Саме використання грифона допомагає читачеві наочно побачити силу сміху, а автору – виділити важливий момент казки. Крім грифонів письменник вживає *контекстуальні синоніми*:

"She trilled and gurgled and choked, and choked and gurgled and trilled"
[290, p. 22].

Відмінною особливістю літературної казки А.А. Мілна від будь-якої народної і явним авторським прийомом є *гра слів*, яка широко використовується автором.

"A bird can fly , Your Majesty , but a fly cannot bird" [290, p. 17].

У другій частині речення відсутнє дієслово, тому коли граф Ролло говорить це Принцесі, вона не сміється, оскільки не розуміє сенсу. Вона лише запитує: *"But what is birding?"* [290, p. 17]. Королю сподобався цей жарт, тому він весело засміявся. Така гра слів у жарті показує нам, що Принцеса сприймає все серйозно і така дурість не здається їй смішною.

Ще одним характерним стилістичним прийомом у казці є вживання *алітерації* – посилення образотворчості тексту шляхом повторення приголосних звуків:

"So young Count Rollo married the Princess, and they lived and loved and laughed happily together for many years than I can remember" [290, p. 27].

Отже, нами було проаналізовано лінгвостилістичні особливості літературної казки "Принцеса-Несміяна" А.А. Мілна. Стиль тексту літературних казок автора доводить, що особливість його письма полягає не стільки в інтенсивності використання тих чи інших засобів, скільки в їхньому варіативному комбінуванні.

Залучаючи обрану нами методикку, проаналізуємо ще одну казку середини XIX століття *"The Jungle Book"* у якій образ мудрості представлений синонімами слів *wisdom* та *wise*: *understanding, learning, knowledge, intelligence, smarts ,sage, knowing, understanding, aware, informed, clever, intelligent, sensible, enlightened, shrewd, discerning, perceptive, well-informed, erudite, sagacious, sapient, clued-up;*
2) *sensible, sound, politic, informed, reasonable, clever, intelligent, rational, logical.*

У казці, яка покликана пояснити мудрість через закони Джунглів, та відчуття тваринами мудрості, правильності життя у складному середовищі, де лише правильне рішення призведе до позитивного результату співіснування в колективі застосовані метафора та метонімія. Пізнання головним героєм

мудрих істин, яких його вчать дикі тварини , підтверджує стилістичний аналіз, який свідчить про застосування метафори та метонімії на позначення позитивних якостей мудрості: *He is wise and well taught, and above all he has the eyes that make the Jungle People afraid* [289].

'It concerns an elephant, old and wise, who fell into a trap, and the sharpened stake in the pit scarred him from a little above his heel to the crest of his shoulder, leaving a white mark.' [289].

I hear the youngest child in our England today is as wise as our wisest clerk [289].

Sea Cow must be wiser than I thought. In a little time, she said, 'you'll know where to swim to, but just now we'll follow Sea Pig, the Porpoise, for he is very wise [289].

'There is no one in the Jungle so wise and good and clever and strong and gentle as the Bandar-log.'

The river-turtles, had long ago been killed by Bagheera, cleverest of hunters, and the fish had buried themselves deep in the dry mud.

'But are the beasts as wise as the men?' said the chief.

Petersen Sahib came in on his clever she-elephant Pudmini.

There was nothing in the way of fighting that Kala Nag, the old wise Black Snake, did not know, for he has stood up more than once in his time to the charge of the up more than once in his time to the charge of the wounder tiger...

'It's Novastoshnah over again, but ten times better,' said Kotick. 'Sea Cow must be wiser than I thought.

He would go ten miles to the seal-holes, and when he was on the hunting-grounds he would twitch a trace loose from the pitu, and free the big black leader, who was the c leverest dog in the team.

'It's Owl who knows something about something.' [289].

Повтор у казці відсутній за причини авторського походження казки, адже він притаманний народним казкам і лише частково авторським.

Отже, семантичний аналіз показав, наявність широкого синонімічного ряду на позначення мудрості.

Кількісний аналіз свідчить про обмежену чисельність лексеми *wisdom*, тому застосовуються лексеми синонімічних рядів, проте вживання засобів для його створення різняться в кожному окремому випадку, тому комплексний міждисциплінарний підхід забезпечує глибоку і всебічну інтерпретацію аналізованих авторських казок.

2.2. Комплексна методика аналізу концепту МУДРІСТЬ

Компонентний або семантико-когнітивний аналіз як дослідження семантики концепту передбачає роботу з його семантичною структурою та аналіз його денотативних, сигніфікативних і конотативних значень. З. Попова та Й. Стернін говорять про метод семантико-когнітивного аналізу в контексті лінгвокогнітивних досліджень, що передбачає перехід від змісту значень до змісту концептів [149, с. 43].

Унаслідок цього метод семантико-когнітивного аналізу можна застосовувати як у когнітивній семасіології, де когнітивні знання пояснюють явища у семантиці мови, так і в лінгвокогнітивній концептології, де завданням лінгвістів є моделювання концептів як одиниць національної концептосфери. З. Попова та Й. Стернін запропонували такий алгоритм аналізу вербалізованих концептів:

1. Побудова номінативного поля концепту;
2. Аналіз семантики мовних засобів;
3. Інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів;
4. Верифікація отриманих результатів когнітивного опису
5. Опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак.

Для початку потрібно виявити ключове слово, що являє собою концепт WISDOM в мові та базові мовні репрезентації концепту. Ключове слово репрезентант концепту WISDOM є лексема *wisdom*. Прикладом базової лексики, що репрезентує концепт в англійській мові є лексеми: іменник *wisdom* пояснюється як – N. 1) *understanding, learning, knowledge, intelligence, smarts (slang, chiefly), judgment, insight, enlightenment, penetration, comprehension, foresight, erudition, discernment, sagacity, sound judgment, sapience*. 2) *prudence, reason, circumspection, judiciousness*.

Wise – adjective 1) sage, knowing, understanding, aware, informed, clever, intelligent, sensible, enlightened, shrewd, discerning, perceptive, well-informed, erudite, sagacious, sapient, clued-up; 2) sensible, sound, politic, informed, reasonable, clever, intelligent, rational, logical, shrewd, prudent, judicious, well-advised [283, p. 788].

Наступним етапом є аналіз семантики ключового слова, що вербалізує цей концепт у мові. За даними етимологічних словників, лексема походить від *wis*. Наступним етапом семантико-когнітивного аналізу є вивчення багатозначності слова в процесі його розвитку. Побудова лексико-фразеологічного поля ключового слова передбачає аналіз синонімів та антонімів ключового слова: Одним із основних значень слова *wisdom*, його синонімічним центром являється мудрість, розум, розуміння, знання, навчання [260, с. 700]. Основним (першим словниковим) значенням інших членів цього синонімічного ряду також є *мудрість, розум, розуміння, знання, навчання, вчення*.

Синонімічний ряд: *wisdom – knowledge – thinking – learning*.

Синонімічний ряд: *brain – cleverness – judgment*

Члени даного синонімічного ряду об'єднані загальною, додатковою за порівнянням з першим словниковим значенням – мозок в значенні розум, мудрість, обдарованість (розумова), судження.

Синонімічний ряд: *reasonably – cleverly – thoughtfully*

Даний синонімічний ряд об'єднаний спільною ознакою, яка визначає подані слова як синоніми слова *мудро – розумно – глибокодумно*.

Синонімічний ряд: *wise – clever – sensible – thoughtful – reasonable* включає лексеми, семантичний центр яких лежить в тій самій площині, що і лексеми попереднього синонімічного ряду, мають прикметникові ознаки *мудрий, розумний, розсудливий*.

Необхідними параметрами для опису будь-якого положення справ є побутовість, співвіднесеність з дійсністю, екзистенціальна та модальна оцінки [126]. Під час певного мудрого рішення всі названі параметри отримують маркування потенційності та позитивної оцінності. Специфіка відображення

певного мудрого рішення визначається багатоплановою взаємодією психіки індивідуума із зовнішнім світом, яка, на нашу думку, виступає в якості основи та першопричини виникнення всіх без виключення мудрих думок. Під взаємодією ми розуміємо реакцію індивідуума на різні предмети, явища, події у вигляді порівняння, оцінки та приєднання до себе [126]. Окрім реальних предметів, явищ, подій, можуть брати участь і нереальні предмети, віртуальні явища.

Феномен мудрості – складне, багатопланове явище, в якому об'єднуються різні складові. Так, мудрість – свого роду для цілого комплексу факторів, серед яких виділяємо лінгвістичні (системно-мовні) фактори, психологічні фактори, комунікативно-прагматичні фактори, екстралінгвістичні фактори. Зв'язок лінгвістичних факторів в процесі виникнення, формування та вираження їх є великим. Навколишня дійсність у всіх її проявах виступає основним джерелом виникнення мудрості особистості. Проекція зовнішнього світу переходить в психіку індивідуума, що складає основу, де формується думка та репрезентується у мові як мудра думка.

У зв'язку з цим лінгвістику антропологічної орієнтації формують цілісні за об'єктом вивчення та інтегративні за своєю сутністю напрями – лінгвосоціологія (когнітологія), лінгвосоціологія, лінгвопсихологія, лінгвоетнологія, лінгвопалентологія та лінгвокультурологія. До числа основних характеристик таких концептів Ю.С. Степанов відносить константність, тобто стійкість та постійність, що зовсім не означає повну незмінність змісту концепту. Роль концептів визначається тим, що з їх допомогою людина здійснює взаємодію свого ментального світу з культурним середовищем.

Під час вивчення мудрості, встановлено, що людині притаманно направляти свої думки на той об'єкт, який ще не існував у думках, та мобілізувати весь свій досвід для досягнення правильного рішення стосовно певного об'єкту, тому практично всяке направлення думки на позитивне вирішення проблеми супроводжується інтенцією як комунікативним наміром, пов'язаним з бажанням правильно прийняти рішення стосовно чогось. Ознака інтенціональності в структурі концепту доповнює ознаку оцінності. При цьому ознака думки

в свідомості думаючого та мовця не завжди пов'язана у мові з деяким реальним зусиллям, що докладається для здійснення цього процесу. Існують два різновиди думки:

1) тип – особа (1-а особа – автор, що думає. Він є суб'єктом мудрості, на нього направлена інтенція); (2-а особа – людина, якій потрібна мудра порада, як правило близька або добре знайома людина); (3-я особа – суб'єкт, що безпосередньо не бере участі в комунікації і виступає предметом повідомлення);

2) тип – не особа (відокремлені об'єкти; природні явища, об'єкти створені людиною).

Відокремлюючи типи об'єктів мудрості подібним чином, ми маємо на увазі, безумовно, ті ситуації, що з ними пов'язані, наприклад: Я вважаю, що тобі необхідно відвідати цей семінар з огляду на твою проблему (1) – в цю пору року завжди ідуть дощі та дуже холодно (2).

Як правило, ситуації з об'єктом – особою тим чи іншим чином залежать від роздумів мовця, оскільки існує реальний виконавець, що зовсім не характерне для більшості ситуацій з об'єктом – не особою, оскільки вони не залежать від того, хто думає та реальним виконавцем не вважається.

Вищеназваними параметрами характеристика концепту МУДРІСТЬ не вичерпується, більше того, стає очевидним, що його зміст набагато ширший ніж конкретне значення, що, як правило, вкладають в поняття "мудрість". При цьому дуже важливо визначити та осмислити місце, яке займає концепт МУДРІСТЬ в системі універсальних мисленнєвих уявлень особистості, у так званій наївній картині світу.

Звернемося до другого, культурно-історичного, плану когнітивних параметрів досліджуваного концепту.

Як показує аналіз теоретичного матеріалу, філософія англійської мовної свідомості відводить мудрості місце переважно в світі "Я", оскільки вони зв'язані із системою життєвих установок індивідуума та формують індивідуальний світ думок особистості.

Параметри МУДРОСТІ в англomовній картині світу задаються етичними та утилітарними нормами поведінки. Етичні (моральні) норми засновані на розумінні моралі, яка належить до числа основних типів нормативної регуляції дій людини [120]. Головним чинником моралі є рівень елементарних моральних потреб. Їх ядром в мовній картині світу є релігійні заповіді, які сконцентровані в коротких формулах та являють собою цінності істинно духовної людяності [120]. Моральна норма – це не правило зовнішньої доцільності, а імперативна умова, якій людина повинна слідувати, щоб досягти певної мети. Подібне трактування норми характерне для деонтичної логіки, яка визначає норму як можливість існування, яке пов'язане із виконанням дії, – те, що потрібно зробити або може бути зроблено [119, с. 409–410].

На відміну від етичних норм, утилітарні норми являють собою не імперативні вимоги, а правила зовнішньої доцільності і тому в цьому розумінні протистоять одна одній [272, с. 71–72]. Утилітарні норми пом'ягшують конфлікт між особистісними та суспільними інтересами. Вони виражають певну ступінь морального егоїзму, згідно якому людина намагається робити те, що приносить їй користь – SOMETHING IS GOOD ADVICE(WISDOM) – та не наносить шкоди суспільству.

Проаналізувавши прозові тексти (казки), можемо зазначити, що багато англomовних авторів кінця XIX століття: О. Уальд, Л. Керролл, Ф. Баум, О.А. Мілн, Е. Несбіт, Р. Кіплінг використовують мудрість у парадоксальних думках та рішеннях, що випливають із текстів казок, проте реалізують компонент мудрості у висновках мовлення героїв.

Тому, мудрість особистості в національно-культурній картині світу носіїв англійської мови зумовлена культурно-історичними факторами та виступає однією із важливих складових повсякденного буття та духовного життя. Казки наповнюють існування людини певним змістом, дають ідею, виступають індикатором знань та досвіду, стимулом до дійсності, відображають внутрішній світ, є своєрідним "дзеркалом душі".

Фрейм інтелектуальної якості людини будується як образ зосередженого, розуміючого людського обличчя. В якості одиниць вивчення візьмемо

прикметники зі значенням "розумний": *clever, alert, apt, bright, intelligent, quick-witted, wise, prudent, judicious, sensible, reasonable, shrewd, smart, sharp, keen, witty, acute, sly, cunning, tricky, wily, foxy.*

Розумна людина здатна швидко думати, легко навчатися, робити правильні висновки, бачити суть, керуватися здоровим глуздом, вести себе обережно та з розрахунком, бути практичною, виявляти чуттєвість та розуміння, мати гострий розум та винахідливість.

Розглядаючи систему оцінних значень, запропонованих Н.Д. Арутюновою, ми співвідносимо оцінні характеристики концепту МУДРІСТЬ з типами оцінних значень: 1) загальної оцінки (розумна, досвідчена), 2) сенсорно-смакової оцінки (приємна, доброзичлива), 3) психологічної (обережна, чуттєва), 4) естетичної (досконала, недоцільна), 5) етичної (правильна, доцільна), 6) утилітарна (корисна, сприятлива), 7) нормативна (правильна, нормальна), 8) теологічна (ефективна). Ціннісні характеристики мудрості як культурного концепту ми можемо встановити, якщо звернутися до аналізу виражених в мові оціночних суджень про даний концепт. Ці судження виражаються в казках, в значеннях окремих частин тексту, що визначають досліджуваний концепт.

Головною позитивною якістю казки є вираження народної мудрості майже у всіх її проявах. Немає жодної казки, де б яскраво не виражався цей концепт. У мові героїв, у їх вчинках, у висновках казки обов'язково проходить лінією мудрість. В.Г. Ніконова вважає, що евристичні можливості фреймового аналізу обмежені описом жорстких структур, що відбивають типові зв'язки в типових ситуаціях. Під час сприйняття ж художнього світу майстра слова велике смислове навантаження несе не ситуативна, а асоціативна близькість лексичних одиниць, набір індивідуально-авторських асоціацій адекватніше описується за допомогою не фреймового, а польового підходу [133, с. 185].

В польових дослідженнях семантики художнього мовлення семантичні поля трактуються як засіб відбиття специфіки авторського ідіостилю, як спосіб виходу на мовну і концептуальну картину світу письменника. В публікаціях С.А. Жаботинської асоціативно-сислові поля тексту розглядаються як один

зі способів репрезентації авторських концептів [66]. Концептуалізація фреймів має багато спільного з дослідженням лексичних полів (Й. Трір, Й.Л. Вайсгербер, Е. Косеріу, Б. Потьє).

Проводячи паралель між лексико-семантичним утворенням польового типу й фреймом, Ч. Філлмор відзначає, що певні групи слів "утримує разом те, що вони мотивуються та взаємно структуруються особливими уніфікованими конструкціями знання або пов'язаними схематизаціями досвіду, для яких можна використовувати спільний термін "фрейм" [196, с. 54], та пропонує такі розбіжності між фреймом та семантичним полем. Отже:

- фрейм – жорсткіша структура, що відбиває типові зв'язки в типових ситуаціях; поле – структура гнучкіша, асоціативно-конкретна, іноді – індивідуальна;

- інтегруючим началом у фреймі слугує ситуативна близькість, у полі – асоціативно-семантична;

- структурна організація фрейму передбачає наявність вузлів (слотів), поля – ядра, центру й периферії, межа між якими досить нечітка й рухлива;

- лексична репрезентація фрейму відповідає тематичній групі; ментальна модель семантичного поля потребує введення терміну "концептуальне поле"

Висновки до розділу 2

1. Концепт МУДРІСТЬ у англійській авторській казці створюється, передусім, на лінгвостилістичному рівні та доповнюється засобами вербалізації концепту. Цей факт вимагає застосування міждисциплінарного підходу і комплексної методики аналізу, оскільки авторська казка втілює не лише лінгвістичні, а й соціокультурні коди. Концептуальний аспект також має важливе значення для сприйняття засобів вербалізації концепту МУДРІСТЬ.

2. Перший етап передбачав відбір англійських казкових текстів шляхом контекстуально-інтерпретативного аналізу, що дозволило отримати загальну картину засобів вербалізації концепту МУДРІСТЬ.

3. Проаналізувавши засоби вербалізації концепту МУДРІСТЬ та їх участь у створенні образу концепту шляхом стилістичного аналізу, на другому етапі дослідження ми виявили закономірності від загальноприйнятих уявлень про мудрість та зображення її в казках.

4. Залучення семантичного аналізу на другому етапі уможливило витлумачення мовних одиниць на позначення концепту, виявлених у семантиці обраних казок. Проведений кількісний аналіз підтвердив значущість стилістичних засобів на позначення мудрості у казках за допомогою визначення частотності вживання й продуктивності того чи іншого засобу, який репрезентує концепт МУДРІСТЬ.

5. Третій етап аналізу, який передбачав узагальнення результатів дослідження щодо розкриття механізму опису концепту МУДРІСТЬ був розглянутий у ракурсі лінгвостилістичного аспекту.

Основні положення другого розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [88; 91].

РОЗДІЛ 3

ВЕРБАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

3.1. Структура концепту МУДРІСТЬ

Вербалізація концептів відбувається на різних мовних рівнях: на рівні слова вербалізація концептів здійснюється засобами первинної і вторинної номінації [6, с. 336–337], де первинні демонструють пряме, а вторинні – переносне значення лексичних одиниць. За отриманими даними, концепт МУДРІСТЬ представлений в англomовному дискурсі казки як прямими, так і переносними засобами номінації. Визначення імені концепту спирається на положення про те, що найчастіше представлення концепту в мові здійснюється словом: концепт – це образ, що відображає фрагмент національної картини світу в слові [150, с. 81]. Мовний знак, який передає зміст концепту найбільш повно та адекватно [44, с. 35], отримує статус імені концепту [185].

Концепт МУДРІСТЬ об'єктивується за допомогою слів, що належать до різних частин мови. За нашими даними, іменем концепту МУДРІСТЬ є прикметник *wise*.

Досліджуваний концепт відноситься до абстрактних концептів, тобто до таких, "які є у свідомості, але яких немає фізично, це концепт, що представляє певну "цінність" або "антицінність", проте який не можна побачити або відчутти" [158, с. 66]. Концепт МУДРІСТЬ, що є у найвищому ступені абстрактним, характеризується особливістю наповнення образного компоненту, в основі якого лежить не наочний образ, а абстрактна ідея, позбавлена чуттєвої наочності. Ті або інші образи існують не тільки для конкретної, але й для абстрактної лексики, вони теж мають чуттєвий характер, але є більш суб'єктивними [125].

Прийнятий в роботі когнітивно-дискурсивний підхід обумовлює звертання до аналізу слова як елемента мовної системи та слова, який вживається в дискурсі [125]. Словникові дані розкривають лексичні значення слів на позначення

концепту МУДРІСТЬ, в той час як відомості про вживання цих слів в дискурсі дозволяють розкрити їх референціальні якості – їх суть [260, с. 319–335; 10].

Оцінність, що представлена в значеннях досліджуваних одиниць, також зумовлює звернення не тільки до лексико-семантичних, а й до дискурсивних якостей. Картина світу фіксує поняття, які дуже важливі для людини – члену соціума, та відбивають оцінки, що прийняті в певному соціумі.

Джерелами синонімії виступає спеціалізація лексичних одиниць загальної мови; запозичення іншомовних термінів; скорочення формальної структури терміна; синонімія словотвірних афіксів; невідповідність внутрішньої форми терміна змістові вираженого поняття. Синонімію породжує існування різних шкіл та напрямків. У процесі систематизації, уніфікації і стандартизації даної термінології, під час роботи з термінами-синонімами, лінгвіст повинен віддавати перевагу більш вмотивованому терміну [105, с. 96].

Значення багатозначного слова об'єднуються в семантичну єдність завдяки відношенням, які існують між ними на основі загальних семантичних асоціацій (метафора, метонімія, функціональна спільність).

На образно-асоціативному рівні репрезентуються значення нових метафоричних одиниць, в основі яких – проектування одиничного ментального образу з царини джерела на інший ментальний образ із царини мети. Під час аналізу таких метафор (Дж. Лакофф, М. Джонсон, С.А. Жаботинська, З. Ковечеш, Ж. Фоконьє, М.В. Нікітін, Н.Д. Арутюнова [12; 66; 131; 229; 239; 240]) головна увага зосереджується на мотивуючій ознаці, яка виявилася підставою для метафоричного переосмислення. Ця ознака виражається експліцитно, якщо в її основі лежить візуальна подібність об'єднаних метафорою сутностей, наприклад, подібність за зовнішнім виглядом, за формою, за розташуванням. Нові метафоричні одиниці, створені внаслідок переносу за подібністю функції (результату, наслідку), виходять за межі чуттєвого сприйняття [131, с. 47].

Розглядаючи концепт МУДРІСТЬ, відзначаємо, що частота вживання в англійських авторських казках лексеми *wisdom* досить невисока, що визначає необхідність звернутися до слів-синонімів та синонімічному ряду його імені, що вербалізують даний концепт.

В тезаурусі [274] ідея *здоровий глузд* є різновидом змістовної сфери *мисленнєва активність* та співвідноситься із полем *мудрість*

intelligence wisdom. – N. Intelligence, capacity, comprehension, understanding: cuteness, sabe; wisdom, sapience, sense, good sense, common sense, horse sense (Thesaurus). Мудрість визначається як здатність використовувати знання / досвід / розуміння / здоровий глузд / інтуїцію (ability to apply knowledge or experience or understanding or common sense and insight).

В тезаурусі Коллінз іменник wisdom пояснюється як – N. 1) *understanding, learning, knowledge, intelligence, smarts (slang, chiefly), judgment, insight, enlightenment, penetration, comprehension, foresight, erudition, discernment, sagacity, sound judgment, sapience.* 2) *prudence, reason, circumspection, judiciousness.*

Wise – adjective 1) *sage, knowing, understanding, aware, informed, clever, intelligent, sensible, enlightened, shrewd, discerning, perceptive, well-informed, erudite, sagacious, sapient, clued-up;* 2) *sensible, sound, politic, informed, reasonable, clever, intelligent, rational, logical, shrewd, prudent, judicious, well-advised.*

Отже, мудрість – це здоровий глузд, а здоровий глузд – мудрість, але мудрість, включаючи здоровий глузд, не зводиться до нього.

3.1.1. Поняттєвий компонент концепту МУДРІСТЬ. Далі, розглянемо таку частину структури концепту, як інформаційний зміст, або поняттєвий шар концепту у лінгвокультурологічних термінах Він включає мінімум концептуальних ознак, що визначають найбільш важливі риси предмета або явища, що концептуалізується. Ці диференційні ознаки є найістотнішими для предмету, його використання, що характеризують його найважливіші, обов'язкові функціональні складові, так званий дефініційний мінімум ознак, що визначають сутність концепту.

На наш погляд, доцільним є об'єднання термінів інформаційний зміст і поняттєвий компонент, і представлення їх у нашому розумінні структури концепту як його інформаційно- поняттєвий компонент.

Численні індивідуально-оцінні ознаки не входять в інформаційний зміст концепту, вони належать до інтерпретативного поля, хоча не завжди можна

провести чітку грань між інформаційним та інтерпретативним змістом концепту, оскільки інтерпретативне поле концепту включає концептуальні ознаки, які в тому або іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту, впливають з нього, представляючи собою деяке вивідне знання, або оцінюють його [157, с. 110].

Інтерпретативне поле неоднорідне, у ньому досить чітко виявляються кілька зон – таких ділянок інтепретативного поля, які мають певну внутрішню змістовну єдність і поєднують близькі за змістом концептуальні ознаки. Деякі ознаки, що формують інтерпретативне поле, становлять значущісний компонент структури концепту в лінгвокультурологічній моделі. Через це, у нашому дослідженні ми поєднуємо їх у значущісно-ціннісний складник структури концепту.

Серед зон, що представляють неоднорідність даного компонента, на наш погляд, найбільш повно відбивають його суть оцінна, міфологічна, енциклопедична, утилітарна, соціально-культурна та пареміологічна.

Таким чином, структура концепту включає утворюючі концепт базові структурні компоненти різної когнітивної природи – почуттєвий образ, інформаційний зміст і інтерпретативне поле, і описується як перерахування концептуальних ознак, що належать кожному із цих структурних компонентів концепту. З погляду лінгвокультурного підходу, основними структурними компонентами є значущісний, поняттєвий і образний. Сама структура того або іншого концепту може бути описана лише після того, як було встановлено та описано його зміст – тобто, виявлені утворюючі зміст концепту концептуальні ознаки. Таким чином, у теорії й описі концептів необхідно розмежовувати зміст концепту та структуру концепту [82].

Зміст концепту утворений концептуальними ознаками, що відбивають окремі ознаки предмета або явища, що концептуалізується, й описується як сукупність цих ознак. Зміст внутрішньо впорядкований по польовому принципу – ядро, близька, далека й крайня периферія. Приналежність до тієї або іншої зони змісту визначається насамперед яскравістю ознаки у свідомості

носія відповідного концепту. Опис здійснюється як перерахування ознак від ядра до периферії в міру зменшення яскравості ознаки. Повноцінний зміст концепту як польової моделі може бути побудований тільки шляхом спрямованого асоціативного експерименту, який становить перспективу наших подальших досліджень. Тільки його результати можуть визначити яскравість тих або інших концептуальних ознак МУДРОСТІ у свідомості носіїв мови і відповідно розподілити їх по польовим складовим структури концепту. На матеріалі ж текстової інформації різної спрямованості можлива побудова польової моделі на підставі суб'єктивної інтроспекції, да подальшого розподілу коконцептуальних ознак у структурі досліджуваного концепту за трьома компонентами – образному, інформаційно-поняттевому й значущісно-ціннісному.

Таким чином, у нашій роботі оптимальним для повноти опису структури концепту МУДРІСТЬ буде виділення в його складі трьох складових: образної, що фіксує концептуальні метафори, які підтримують концепт у мовній свідомості; інформаційно-поняттевої, що відбиває його ознакову й дефініційну структуру, та значущісно-ціннісної, обумовленої місцем, яке займає ім'я концепту в лексико-граматичній системі англійської мови, куди ввійдуть також етимологічні й оцінно-асоціативні характеристики досліджуваного концепту. Поняттевою характеристикою досліджуваного концепту є слово "мудрість", тобто ознака концепту. Наступною сходинкою є серія визначень даного концепту.

О.О. Потєбня визначив найближче та найвіддаленіше значення слова, той змістовний мінімум, який повинен бути відомий пересічному носію даної культури, що фіксується в звичайному тлумачному словнику у вигляді дефініції [155]. Одним із шляхів поняттевого моделювання досліджуваного концепту є звернення до етимологічних словників.

Wisdom – (n.) 1) good sense and judgment, based especially on your experience of life: a man of great wisdom;

2) knowledge gained over a long period of time through learning or experience;

3) the ability to make sensible decisions and judgements because of your knowledge or experience;

4) *wisdom a belief or opinion that most people have;*

5) *wisdom humorous used to say that you do not understand why someone has decided to do something;*

Wise – (adj.) 1) *decisions and actions are sensible and based on good judgment synonym sensible;*

2) *person someone who is wise makes good decisions, gives good advice etc, especially because they have a lot of experience of life;*

3) *used for saying that no one will find out something bad that someone has done;*

4) *wise guy informal especially American English an annoying person who thinks they know more than they really do;*

5) *(used about people) able to make sensible decisions and give good advice because of the experience and knowledge that you have;*

6) *(used about actions) sensible; based on good judgement;*

7) *wise up to realize the truth about a bad situation [274].*

Поняттєвий компонент концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки утворюється наступними концептуальними ознаками:

Дефініційні ознаки: *мудрість – здатність робити усвідомлені, раціональні вчинки й логічно, раціонально сприймати дійсність; свідоме реагування на що-небудь; ключ до розуміння й виценовування змісту; не належить категорії почуттів, може домінувати над ними; відділяється від душі; може існувати окремо від тіла; відрізняється від інстинкту й відділяється від нього; протиставляється тілу та відокремлюється від нього.*

Також треба зазначити, що концепт МУДРІСТЬ у поєднанні з іншими словами та частинами мови може вживатися не тільки у позитивній якості, але і нести негативне значення або напів негативне.

...to put smb wise about/on – вивести будь кого з оман, пояснити , наштoвхнути на правильну думку.

All the wits and wisdom of the place – всі місцеві розумники

To pour forth wisdom – промовляти сентенції

Wise saw – приказка, поговорка

To be/ to get wise to smth. – зрозуміти будь що

Wise after the event – міцний заднім розумом

Wiseacre – (іронічне) самовдоволений дурак

Wise crack – вдале зауваження, гострота

Wise-crack – виявляти гостроту

Wise woman – відьма

He has quick (slow) wits – він кмітливий (некмітливий)

He sets up for a wit – він хоче здаватися дотепним

To be at one's wits with end – стати в тупік і не знати що робити

To have (to keep) one's wits about one – бути на поготові, мати живий розум

To live by one's wits – як небудь вивертатися

Out of one's wits – втративший розум [275].

Отже, ми розглянули позитивні та негативні ознаки концепту МУДРІСТЬ, та визначили лише позитивну роль мудрості в казках, оскільки казкова мудрість несе лише позитивне значення для дітей.

3.1.2. Образно-ціннісний компонент концепту МУДРІСТЬ. Система цінностей виступає як ланка, що поєднує суспільство з особистістю, включає її в систему суспільних відносин, визначає для чого відбувається та чи інша діяльність і якими засобами вона реалізується. Все розмаїття предметів людської діяльності, суспільних відносин і природних явищ, які включаються в це коло може виступати у вигляді предметних цінностей, як об'єктів ціннісного відношення, таких, які оцінюються в аспекті добра і зла, істини або не істини, такого, що дозволяється або забороняється, справедливого або несправедливого. Засоби та критерії, на основі яких відбувається процедура оцінювання відповідних явищ, закріплюються в суспільній свідомості і культурі, як суб'єктні цінності, що виступають орієнтиром діяльності людини. Цінності є одним з засобів категоризації на основі оцінки, і світ можна описати як ієрархію цінностей. Мотив оцінки і сама оцінка не мають прямого зв'язку, хоча і знаходяться в постійній емпіричній взаємодії в свідомості людини.

В будь-якому суспільстві існує ієрархія цінностей. Вона визначає переваги на шкалі цінностей певного суспільства в певний історичний час. "Сама ієрархія цінностей являє собою щось абсолютно незмінне, в той час як правила переваги є змінними на протязі історії" [131, с. 55]. Зміни в системі цінностей відбуваються тому, що одні уявлення змінюються іншими в свідомості представників різних поколінь. Ціннісні системи формуються і трансформуються в історичному розвитку суспільства [267, с. 732]. В результаті зміни авторитетів у суспільстві може відбуватись на певному етапі відмова від конкретних цінностей.

Згідно концептуальної моделі полісемії Дж. Лакоффа, що базується на ідеях сімейної схожості Л. Вітгенштейна, лексико-семантичні варіанти слова утворюють сітку, відправною точкою якої є центральне значення лексичної одиниці. Центральним вважається "інтуїтивно домінуюче (число сем 10, частотність вживання див. табл. 3.1) значення, а всі решта утворюються від нього шляхом привнесення мінімальних семантичних розбіжностей" [242, р. 538–594].

Таблиця 3.1

Базові ознаки концепту МУДРІСТЬ

Семи Лексеми	Розум	Мудрість	Загальна підтримка	Інтуїція Кмітливість	Досвід	Здоровий глузд	Вправни та умілий	Знання	Ерудиція	Розсудливість
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
knowledge								+	+	
experience					+			+		
understanding	+		+	+						
erudition						+			+	
reason	+					+				
bright	+						+			
clever	+					+				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
sensible	+									+
capable							+			
reasonable						+				
wisdom	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
mind	+	+		+		+		+		+
	7	2	2	3	2	6	3	4	2	3

В якості центрального розглядається основне значення словникової статті.

Проаналізувавши всі синоніми *understanding, learning, knowledge, intelligence, smarts (slang, chiefly), judgment, insight, enlightenment, penetration, comprehension, foresight, erudition, discernment, sagacity, sound judgment, sapience*. 2) *prudence, reason, circumspection, judiciousness*. 1) *sage, knowing, understanding, aware, informed, clever, intelligent, sensible, enlightened, shrewd, discerning, perceptive, well-informed, erudite, sagacious, sapient, clued-up*; 2) *sensible, sound, politic, informed, reasonable, clever, intelligent, rational, logical, shrewd, prudent, judicious, well-advised*, ми дійшли висновку, що концепт МУДРІСТЬ в дискурсі казки представлений: іменниками (20%), прикметниками (60%), дієсловами (15%) та прислівниками (5%) ми дійшли висновку, що концепт МУДРІСТЬ виражений прикметником *wise*.

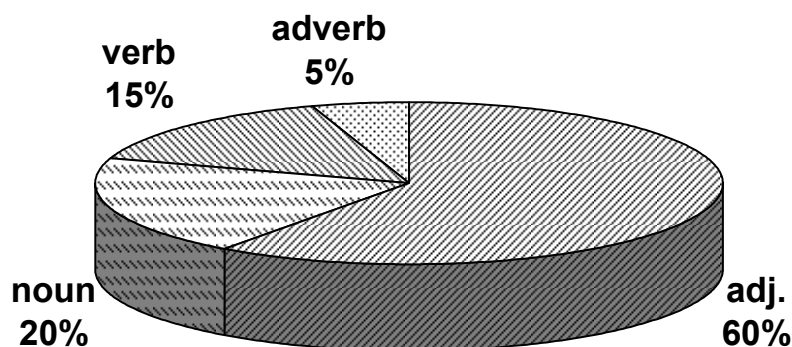

Рис. 3.1 Частиномовне позначення концепту WISDOM

Фрейм концепту МУДРІСТЬ представлений пропозицією: SMB/SMTH IS WISE. Центральний член, концепт МУДРІСТЬ, означений лексемою *wisdom*, периферія іменується лексемами – *intelligence wisdom, intelligence, capacity, comprehension, understanding: cuteness, sabe; wisdom, sapience, sense, good sense, common sense, horse sense, reason, brain*.

Базові ознаки концепту визначені основними значеннями лексеми *wisdom* за даними словників: ‘мудрість, розум, мозок, здоровий глузд, розуміння’. Всі значення мають різні трактування за характером змістовної структури, значення одного слова не покриває значення іншого, тобто організовані за принципом сімейної схожості. І тим не менше вони знаходяться в змістовних зв’язках за першим чи другим словниковим значенням.

Синонімічний ряд: *wisdom – knowledge – thinking – learning*

Одним із основних значень слова *wisdom*, його синонімічним центром являється мудрість, розум, розуміння, знання, навчання [274]. Основним (першим словниковим) значенням інших членів цього синонімічного ряду також є мудрість, розум, розуміння, знання, навчання, вчення. Додаткові ознаки не змінюють основного значення та дають підстави вважати всі слова синонімами по відношенню один до одного.

"Love is better than wisdom, and more precious than riches, and fairer than the feet of the daughter of men" [294];

...learning the Law from Baloo, the Brown Bear [289];

Experience is the only thing that brings knowledge, and the longer you are on earth the more experience you are sure to get [285];

...but when they made fun of him because he would not play games or fly kites, or because he mispronounced some word, only the knowledge that it was unsportsmanlike to kill little naked cubs kept him from picking them up and breaking them in two [289];

At the end of six months, what Kotick did not know about deep-sea fishing was not worth the knowing,... [289].

Синонімічний ряд: *brain – cleverness – judgment*

Члени цього синонімічного ряду об'єднані загальною, додатковою за порівнянням з першим словниковим значенням – ‘мозок в значенні розум, мудрість, обдарованість (розумова), судження’:

‘when I get used to my brains I shall know everything’ [285];

But what cleverness and great judgment it requires! Said the Jackal [289];

Синонімічний ряд: *reasonably – cleverly – thoughtfully*

Представлений синонімічний ряд об'єднаний спільною ознакою, яка визначає подані слова як синоніми слова мудро – розумно – глибокодумно.

He soon made me a new leg out of tin and fastened it cleverly to my meat body;

Ye know how that plot was made. Ye know how ye brought me up to an untried buck to make my weakness known. It was cleverly done;

“I see,” said the boy, thoughtfully;

Later on, when they had all said ‘Good-bye’ and “Thank you” to Christopher Robin, Pooh and Piglet walked home thoughtfully together in the golden evening, and for a long time they were silent [291].

Синонімічний ряд: *wise – clever – sensible – thoughtful – reasonable* включає лексеми, семантичний центр яких лежить в тій самій площині, що і лексеми попереднього синонімічного ряду, мають прикметникові ознаки мудрий, розумний, розсудливий .

There was nothing in the way of fighting that Kala Nag, the old wise Black Snake... [289];

‘In a little time,’ she said, ‘you’ll know where to swim to, but just now we’ll follow Sea Pig, the Porpoise, for he is very wise;

‘If thou art so wise, better bring his hide to Khanhiwara, for the Government has set a hundred rupees on his life;

So Anthea only said, ‘Don’t be so jolly clever yourself, Squirrel’ [293];

That is more reasonable, said the Mugger [289];

You are certainly very thoughtful about others,... ‘very thoughtful indeed’ [294];

There is no one in the Jungle so wise and good and clever and strong and gentle as the Bandar-log [289];

But his wife was a sensible bird [289];

She lloked round and cooed: 'How thoughtful of you!'

Наведені синонімічні ряди узагальнено у форматі схеми (див. рис. 3.2).

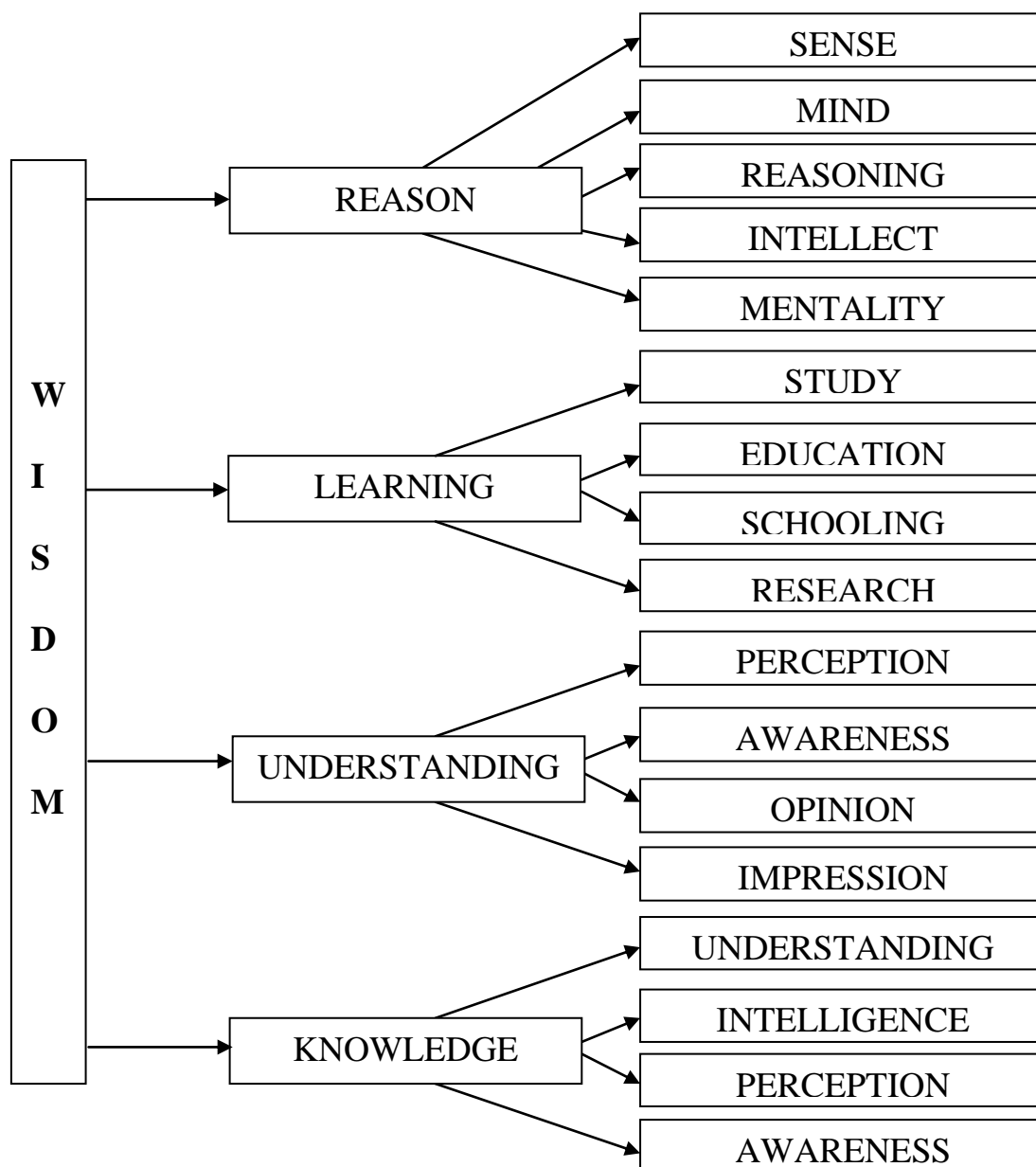

Рис. 3.2 Синонімічні ряди лексеми *wisdom*

Отже, в англomовному дискурсі казки концепт МУДРІСТЬ вербалізований лексемою *wise* та її синонімами.

3.2. Лексичні засоби об'єктивації концепту МУДРІСТЬ в англійській мові

Вербалізація концепту відбувається на різних рівнях мови: на рівні слова вербалізація концепту відбувається засобами первинної і вторинної номінації

[183, с. 336], де первинні демонструють пряме, а вторинні – переносне значення лексичних одиниць. Концепт МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки представлений як прямими, так і переносними засобами номінації.

Під час визначення імені концепту ми виходимо з положення про те, що частіше всього представництво концепту в мові приписується слову: концепт – це образ, що відображає фрагмент національної картини світу в слові [158, с. 81], а саме слово отримує статус імені концепту – мовного знаку, що передає зміст концепту найбільш повно та адекватно [44, с. 35]. Концепт МУДРІСТЬ об'єктивується за допомогою слів, що належать до різних частин мови.

Теорія номінації тісно пов'язана з когнітивними дослідженнями мови, оскільки головним питанням є питання про те, яким чином існуючий в мисленні концепт отримує те чи інше найменування.

Розглядаючи частини мови з когнітивних позицій, О.С. Кубрякова зазначає, що частини мови призначені для передачі певних значень як структур знань. Частини мови здатні відображати не тільки спеціалізацію окремих типів значення, але й закріпленість подібних значень за різними знаками, співвіднесеність форми знаку зі способом представлення в ньому певної семантики [106, с. 177].

Таким чином, для практичного розуму дуже важливо вміти втілювати в повсякденному житті наступні критерії МУДРОСТІ (див. рис. 3.3).

1. Всеохоплююча повсякденна любов (людина, яка наділена мудрістю повинна любити людей, себе, природу і т.п.).

You should be thinking about others. In fact, you should be thinking about me [294].

2. Радість життя наступає лише в гармонії з любов'ю, розумом, знаннями [268].

Love is all very well in its way, but friendship is much higher. Indeed, I know of nothing in the world that is either nobler or rarer than a devoted friendship [294];

He knows more than we [289];

You always know when they are going to appear, and they are as delightful as my own fluteplaying [294].

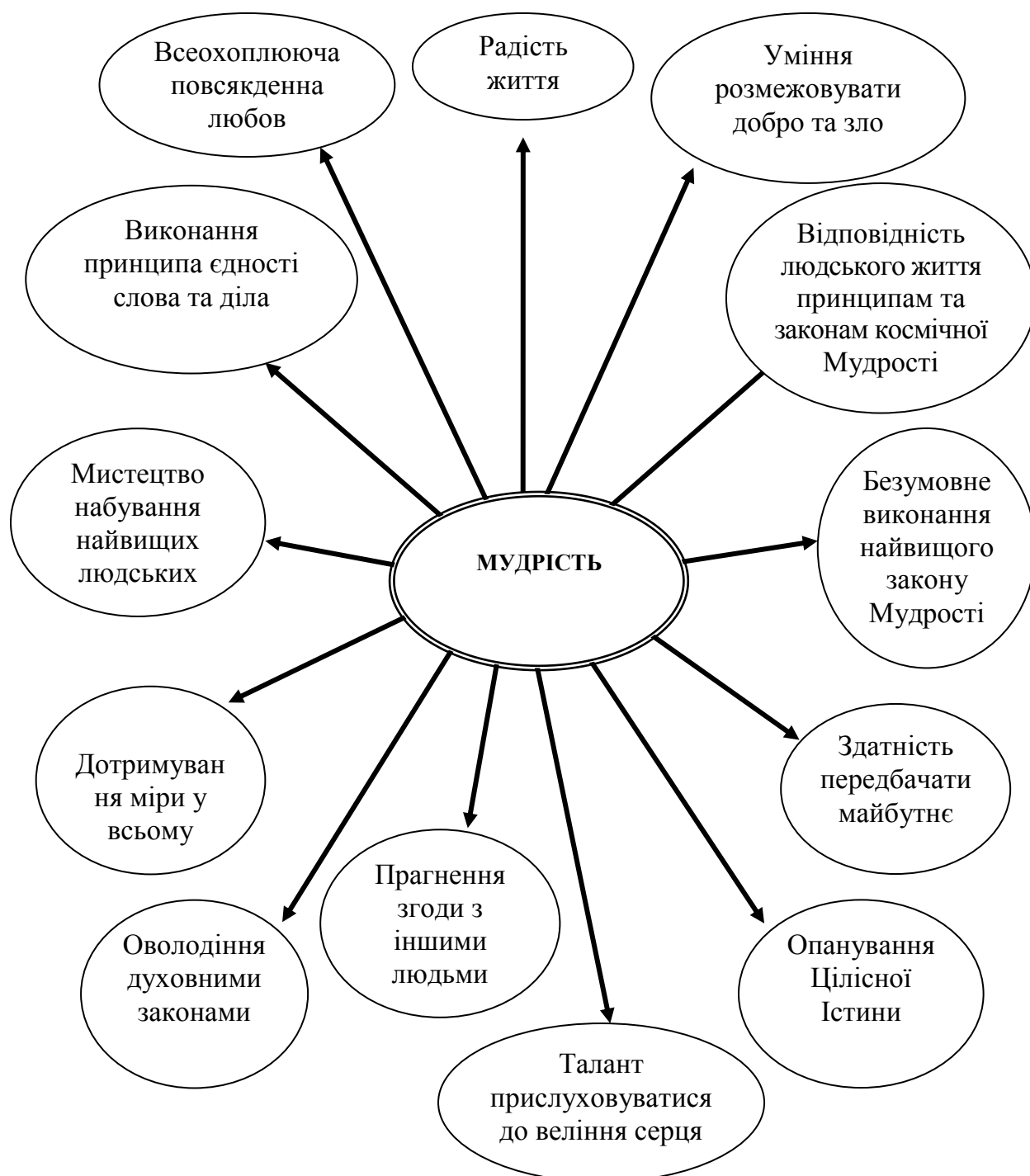

Рис.3.3 Поняттєва складова лінгвокультурного концепту МУДРІСТЬ.

Християнський ідеал мудрості

3. Відповідність людського життя принципам та законам космічної Мудрості [268].

‘So he is,’ said the green man; ‘and he rules the Emerald City wisely and well [285].

4. Безумовне виконання найвищого закону Мудрості: "Роби іншим те, чого бажаєш собі" [268].

"Why, what a good heart you have"! cried his Wife; 'you are always thinking of others [294];

'I have no heart, you know, so I am careful to help all those who may need a friend, even if it happens to be only a mouse' [285].

5. Здатність передбачати майбутнє, уміння прогнозувати хід подій.

If you only had brains in your head you would be as good a man as many of them. Brains are the only things worth having in this world, no matter whether one is a crow or a man [285];

Or could give me courage, just as easily as he could give me brains or give me a heart, or send me back to Kansas [285];

He had been thinking what was best to be done, and now he asked the Woodman to chop away the end of the tree that rested on their side of the ditch.

6. Виконання принципу єдності слова та діла, думки та вчинку, ідеалу та способу життя.

"Nay, but there is nothing better than Wisdom," said the Soul [294].

7. Мистецтво набування найвищих людських досконалостей на основі Мудрості: міцного здоров'я, гармонії матеріального та духовного багатства, повноти життєвого щастя.

It is fortunate for Kansas that you have brains [285];

'Men and their cubs are very wise. He may be a help in time' [289].

8. Оволодіння методами, способами, духовними законами досягати успіху в житті на основі Мудрості.

I thought this over and decided I would try hard to get some brains [285].

9. Прагнення згоди з іншими людьми, поважати думку інших людей.

Darzee's wife knew better than to do that, for a bird who looks at a snake's eyes gets so frightened that she cannot move [289];

'I think I understand what Two Tails means.' 'You'll understand better in a minute,' said Two Tails angrily [289].

10. Опанування Цілісної Істини (відмова від упевненості у постійній правоті).

For all the people seemed to think her a witch and she knew very well she was only an ordinary little girl who had come by the chance of a cyclone into a strange land [285];

'I know not what I know! I would not go; but I am drawn by both feet' [289].

11. Підтримка миру в усьому.

Can't you give me brains? asked the Scarecrow. You don't need them. You are learning something every day [285].

12. Уміння розмежовувати добро від зла, правду від брехні, чинити у відповідності з правдою, задля добра та справедливості, жити по совісті.

Baloo knows it; I know it; the Pack know it; and even the foolish, foolish deer know. Tabaqui has told thee, too' [288].

13. Навчитися таланту прислухатися до веління серця в тріумвіраті волі, розуму та серця (навчитися "думати серцем") [268].

But the young Fisherman laughed. "Love is better than Wisdom," he cried, and the little Mermaid loves me" [294].

Отже, визначивши критерії МУДРОСТІ, ми можемо констатувати, що МУДРІСТЬ – це благородний сплав способів духовного, інтелектуального, поняттєво-ціннісного, інтуїтивного та практичного осягнення дійсності.

3.2.1. Ім'я концепту МУДРІСТЬ. Питання про частини мови зв'язане з визначенням того простору, який "покривається" певною частиною мови, та аналіз відповідних емпіричних даних лексем та дискурсу дозволяє зробити висновок про те, які головні концепти домени включає, та як ці концепти співвіднесені один з одним на основі концептуальної структури.

Н.Ю. Шведова вказує, що слово, з одного боку, виступає як одиниця лексичної системи, а з іншого – як граматичної та несе на собі відбиток і тої, і іншої. В цілому воно відображає зміни в структурі знань про означуване поняття та зберігає частково досвід попередніх поколінь. Концепт МУДРІСТЬ об'єктивується за допомогою слів, що належать до різних частин мови. Іменем концепту МУДРІСТЬ є прикметник *wise*. Під час аналізу словникового матеріалу

були виділені й охарактеризовані засоби прямої номінації, а також деривати імені концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі авторської казки, оскільки різні концептуальні структури, найменування яких здійснюється за допомогою одного кореня, є, за визначенням О.С. Кубрякової, об'єднаними єдиним концептом, однією ідеєю у різних її модифікаціях [106, с. 177].

Прототипові характеристики іменників та дієслів пов'язані з розумінням принципів звичайної свідомості.

Отже, при віднесенні того чи іншого об'єкту до класу предметів чи осіб, дії чи ознаки, відбувається мисленнєве порівняння з тим, що впевнено відносять до відповідної категорії об'єктів та класифікують як предмет, процес чи ознаку. Тим самим в акті номінації в більшій чи меншій мірі свідомо відбувається певна категоризація [106, с. 146].

В свідомості людини існує певна схема співвіднесеності об'єкта з його назвою, що виражається словом тієї чи іншої частини мови, що дає можливість визначити для великої кількості онтологічно означених сутностей, словами яких частин мови вони будуть означені [106].

Як зазначають дослідники, у деяких випадках частиномовний статус імені концепту визначається самим концептом. Так, концепт МУДРІСТЬ є ознаковим концептом, оскільки його іменем є прикметник. При цьому МУДРІСТЬ може також вербалізуватися за допомогою іменників (в реченні *The Mirror of Wisdom*) та прислівників, що свідчить про те, що за лексемами-найменуваннями МУДРОСТІ стоять різні структури знань, оскільки "в пам'яті людини ознаки предмета, дії і т.д. зберігаються як окремі одиниці, кожна зі своїм значенням" [106, с. 178].

Концептуалізація МУДРОСТІ здійснюється на базі знань та уявлень суб'єкта оцінки про якість, кількість, бажаність, корисність та включає як емоційну, так і раціональну оцінку.

Розглянемо концептуальні характеристики МУДРОСТІ, вербалізованої словами різних частин мови. Основними значенням іменника *wisdom* є

- *"глибокий розум, який опирається на життєвий досвід": my wisdom, all his wisdom.*

Now he is telling all his wisdom to the kites, but he told me everything before I broke his back [289].

'On account of your great wisdom and learning,' Puck replied, without a twinkle [288].

- "мудрість – абстрактне явище"

"Love is better than Wisdom," he cried, "and the little Mermaid loves me." "Nay, but there is nothing better than Wisdom," said the Soul [294].

Heartsick, for the Jungle's sake: Wood and Water, Wind and Tree, Wisdom, Strength, and Courtesy, Jungle-Favour go with thee! [289].

Основними значеннями прикметника *wise* є:

- "той, хто володіє великим розумом, мудрий"

He is wise and well taught, and above all he has the eyes that make the Jungle People afraid [289].

I have read all that the wise men have written, and all the secrets of philosophy are mine, yet for want of a red rose is my life made wretched [294].

'It concerns an elephant, old and wise, who fell into a trap, and the sharpened stake in the pit scarred him from a little above his heel to the crest of his shoulder, leaving a white mark' [289].

From the East cometh everything that is wise [294].

- "знаючий, найрозумніший"

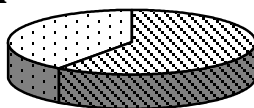
I hear the youngest child in our England today is as wise as our wisest clerk [289].

Quelala was much too wise not to swim, and he was not in the least spoiled by all his good fortune [285].

Sea Cow must be wiser than I thought. In a little time, she said, 'you'll know where to swim to, but just now we'll follow Sea Pig, the Porpoise, for he is very wise' [289].

wisdom

nouns

wise
adjectiv

Рис. 3.4 Відсоткове співвідношення вживання іменника з прикметником на позначення концепту WISDOM

Отже, ім'я концепту МУДРІСТЬ – прикметник wise. За нашими даними, іменник wisdom вживається в англomовних авторських казках рідше, ніж прикметник wise. Так, у 40% випадків концепт МУДРІСТЬ вербалізовано за допомогою іменника wisdom, у 60% – прикметника wise, що за кількістю переважає прикметник. Це означає, що прикметник і є іменем концепту МУДРІСТЬ.

3.2.1.1. Етимологічний шар концепту МУДРІСТЬ. Етимологічний аналіз концепту передбачає встановлення ознаки чи ознак, які формують мотиваційну базу найменування, що власне і є змістом процесу номінації [44].

Перші використання слова "мудрість" з'являються ще в давньому світі, датуються у філософії та літературі XII – VII сторіччями до нашої ери. В стародавньому світі "мудрість" виражається словом "старець", оскільки людина, яка прожила досить багато часу, має певний досвід, що виливається у правильних ідеях, далекоглядних порадах, тобто, у мудрості. Пізніше слово "старець" замінюється словом "мудрець". Ономасіологічна структура є результатом мотивації, яка пояснює закріплення знаку за семантичною структурою, концептуальною моделлю [268].

За даними філософських словників, у германо-скандинавській міфології існував богатир, який охороняв джерело мудрості, звали його Мімір. Він був дипломатичним заручником, по наклепу був убитий та обезголовлений. Один пожертвував правим оком, щоб оживити його голову, яку відніс в підземну печеру біля коріння світового дерева Іггдрасиль. Там він міг радитись з розумною головою та пити воду, яка наділяла тимчасовою мудрістю. Мімір охороняє криницю, вода якої дає тому хто напився знання. Він не дає нікому пити з цього джерела просто так. За легендою, щоб отримати мудрість потрібна жертва.

Змістовний мінімум концепту МУДРІСТЬ виражається в тому, що мудрість притаманна лише людині, яка майже завжди відрізняється від інших істот своїми розумовими здібностями, володіє високою здатністю думати та розуміти.

Ця здатність конкретизується в наступних напрямках: 1) *розумний від природи*, 2) *розумний в наслідок набутої освіти та досвіду*, 3) *розсудливий*, 4) *дотепний*, *гострий на язик*, 5) *хитрий*.

Спираючись на ідею Ю.С. Степанова щодо наявності у концепту етимологічного шару, зазначимо, що закладене в етимоні лексеми *wisdom* стереотипне соціокультурне уявлення про МУДРІСТЬ в британській мовній картині світу має гендерну природу і є результатом метафоричного переосмислення соціокультурних феноменів в термінах реалій фізичного природного світу на підґрунті асоціації.

Англійське "*wisdom*" вважається висхідним із давньоанглійського "*wis*". За правилами історичного розвитку звуків слово "*wis*" реконструювалося в слово "*wise*" – мудрий. Давні народи ототожнювали мудру людину з людиною, яка прожила великий проміжок часу. Цих людей називали старцями чи старійшинами, які мали владу, високий авторитет та повноваження приймати певні виважені рішення, до яких прислухалися всі члени спільноти. Висхідне від слова *мати* зі значеннями '*мати; начало, витoki*' [268], слово *мудрість* більше вживане у випадках, коли на увазі мається особа чоловічої статі: як правило, словами *мудрець, старець, староста, старійшина* називали чоловіків, оскільки влада належала представникам сильної статі. Але починаючи з давніх часів МУДРІСТЬ уособлювали жіночі постаті, зокрема в Греції – Афіна, богиня Мудрості, пізніше Софія – Премудрість, знання, мудрість. В Іудеї уособленням мудрих думок був Соломон [268].

Динамічність досліджуваного концепту чітко прослідковується під час діахронічного аналізу. На думку Ю.С. Степанова, мудрість – це не що інше, як стан мозку до вираження мудрої ідеї: корінь дієслова *мудрувати* виходить з індоєвропейського кореня дієслова *думати* зі значенням "*мудрувати*" [183, с. 431].

3.2.2. Семантичний простір номінацій концепту МУДРІСТЬ. Таким чином, аналіз семантики, що включає засоби прямої номінації концепту МУДРІСТЬ, дозволив виділити наступні концептуальні ознаки МУДРОСТІ в англійській лінгвокультурі:

➤ Мудрість властива людині:

“Why can't you be like the Happy Prince? Asked a sensible mother of her little boy who was crying for the moon” [294].

‘Beyond question he was the most perfect, courteous, valiant, tender, and wise knight that ever drew breath,’ said Sir Richard, caressing the sword [292].

‘Men and their cubs are very wise. He may be a help in time’ [292].

The priest was a clever man, and he knew that Messua was wife to the richest villager in the place [292].

We of the Jungle know that Man is wisest of all [292].

➤ Мудрість тією або іншою мірою властива тваринам тому що герої казки – це не зовсім тварини, а люди:

Petersen Sahib came in on his clever she-elephant Pudmini [289].

But his wife was a sensible bird, and she knew that cobra's eggs meant young cobras later on [289];

It's Owl who knows something about something [291].

In considering the intelligence of whales, it is perhaps not fair to deal with the largest specimens;

One might as well try to gauge the intelligence of primates by considering the largest member, the gorilla, and ignoring a smaller primate, man;

The only safe way to tell is to attempt to gauge the intelligence of the dolphin by actual experiment;

He had no grudge against him, and his man-mind told him what the mind of an ape would never have deduced – that Taug's attitude in no sense indicated hatred [291].

3.3. Польова модель концепту МУДРІСТЬ

Побудова номінативного поля концепту являє собою встановлення та опис сукупності мовних засобів, що домінують концепт та його окремі ознаки.

Ми не обмежуємося лише визначенням прямих номінацій, а і виявляємо інші різновиди денотату концепту (гіпоніми). Дуже часто номіновані гіпоніми

зазвичай є найбільш типовими представниками концепту в комунікації. І ті і інші дозволяють збагатити наше уявлення про структуру концепту, що вивчаємо.

Ядро номінативного поля WISDOM / МУДРІСТЬ складають найбільш вживані, тотожні у значенні слова на позначення мудрості, які утворюють поняттєвий компонент концепту: reason, intuition, experience, knowledge.

Периферією номінативного поля виступають слова, частота вживання яких невисока, та мають опосередковане значення. Серед багатозначних слів зустрічаються такі, у яких комунікативне значення не є основним. Ці слова і складають образно-ціннісний компонент номінативного поля концепту WISDOM / МУДРІСТЬ: understanding, brain, good sense, cuteness, prudent, wit, sapience, sense (див. рис. 3.5).

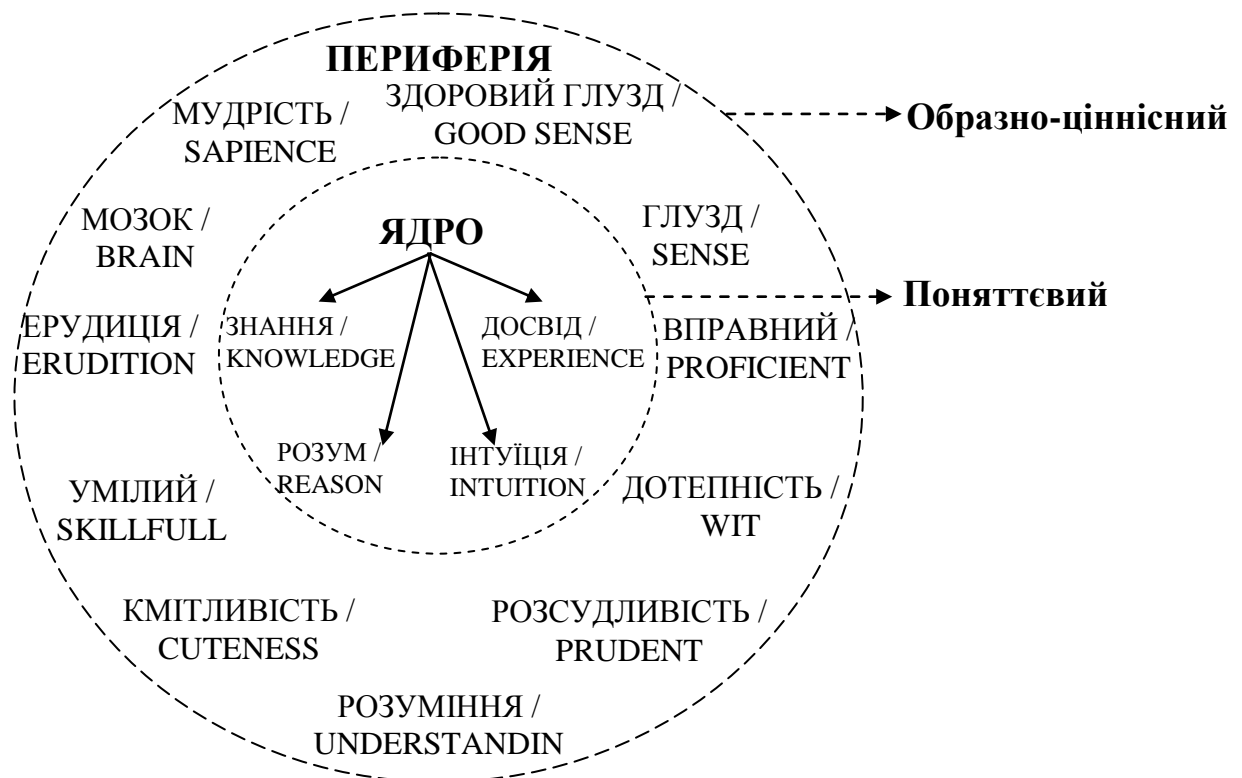

Рис. 3.5 Семантико-когнітивна модель концепту WISDOM / МУДРІСТЬ

Домени РОЗУМ, ІНТУЇЦІЯ, ДОСВІД, ЗНАННЯ структурують концепт МУДРІСТЬ та є ядром номінативного поля.

Мудрість тієї чи іншої думки полягає в правильному застосуванні інтуїції. Тому правильний інтуїтивний синтез думки являється для особистості мудрим

рішенням. Загадковість інтуїції неодноразово спонукала дослідників писати про неї. Інтуїцію слід розглядати як специфічний спосіб пізнання, який не є ні чуттєвим, ні логічним. Питання про те, до якого рівня пізнання можливо віднести інтуїцію, як визначити її місце в процесі наукового пізнання, належить області гносеології. Фактично, в гносеології знання розуміються як своєрідна зв'язка між природою, людським духом та практичною діяльністю людини. Пізнання неможливе без творчого підходу до вирішення будь-якої задачі [266].

Інтуїція – це особлива здатність людини бачити істину. Хоча інтелектуальна інтуїція є нашим супутником, вона часто збиває нас з істинного шляху. Ми можемо вірити в інтуїцію тільки в тому випадку, якщо ми прийшли до неї в результаті багатьох випробувань нашої уяви, безлічі помилок, багатьох перевірок та сумнівів, довгих пошуків можливих шляхів. Інтуїція – це джерело знань: з неї бере початок абсолютна упевненість [266].

Інтуїція частіше за все використовувалася як засіб для обґрунтування різних філософських систем ідеалістичного розуміння, більше того, в кожному конкретному випадку розуміння, що вкладалося в це поняття, набувало різної суті [266].

Багатозначність терміну "інтуїція" пов'язана не тільки зі складністю самого предмету вивчення, але і в певній мірі з недосконалим вивченням інтуїції. Поширеним в сучасній філософській літературі є уявлення про "інтуїцію" як специфічну форму пізнавального процесу, який характеризується неусвідомленістю, безпосередністю, раптовістю (В.Ф. Асмус, Я.А. Пономарьов). Перераховані характеристики важливі при виявленні природи інтуїції, проте вони не є ні специфічними, ні вичерпними. Існують більш конструктивні визначення, які відкривають деякі специфічні особливості, притаманні лише інтуїції. Таким є погляд на інтуїцію як на здатність формування наочних уявлень об'єктів, які не сприймаються безпосереднім спостереженням (В.П. Бранський, Луї де Бройль) [266].

Інтуїцію розглядають як специфічний метод пізнання, який полягає в "перескакуванні" через певні етапи логічного міркування, завдяки чому

виникає ілюзія прямого безпосереднього бачення висновку, якого шукають (І.Б. Михайлова). Інтуїція – це особлива прониклива здатність поставити проблему, передбачити результат дослідження (С.І. Вавілов). Разом з цим, інтуїція – форма людського пізнання, що виражається в специфічному поєднанні чуттєвого та раціонального моментів (П.В. Копнін) [266].

Видатний вчений Маріо Бунге пропонує класифікацію інтуїції:

1. Інтуїція як сприйняття:

А) інтуїція як сприйняття виражається в процесі швидкого ототожнювання предмету, явища чи знаку;

В) чітке розуміння значення та взаємовідношення знаку;

С) здатність до інтерпретації.

2. Інтуїція як уява:

А) здатність уявлення чи геометрична інтуїція;

В) здатність утворення метафор: вміння показати часткову тотожність ознак чи функцій, або повну формальну чи структурну тотожність різних об'єктів;

С) творча уява.

Інтелектуальну інтуїцію (інтуїція як розум) М. Бунге класифікує наступним чином:

1. Інтуїція як розум:

А) швидкий умовивід – стрімкий перехід від одних тверджень до інших, іноді зі швидким проскакуванням окремих ланок;

В) здатність до синтезу чи узагальнення сприйняття;

С) здоровий глузд – судження, яке ґрунтується на повсякденних знаннях, що не опираються на спеціальні знання чи методи, або обмежуються пройденими етапами наукового знання.

2. Інтуїція як оцінка:

А) здорове судження, фронезис (практична мудрість), проникливість: здатність швидко та правильно оцінювати важливість та значення проблеми, правдивість теорії, застосування та надійність методу та корисність дії;

В) інтелектуальна інтуїція як звичайний спосіб мислення [45, с. 36].

На наш погляд, найбільш вдалим є визначення інтуїції в роботі О.С. Карміна та Є.П. Хайкіна "Творча інтуїція в науці". Автори пропонують "поділ" інтуїції на дві форми: "ейдетичну" та "концептуальну" [266, с. 16]. Концептуальна інтуїція – процес формування нових понять на основі вже існуючих раніше наочних образів. Отже, місце інтуїції в науковій свідомості визначається сферою взаємодії чуттєвого і логічного пізнання. Саме тут і проявляється дія інтуїції як процесу. Цю взаємодію ще можна назвати інтуїтивним пізнанням. Правомірність визначення такого роду пізнання, як чуттєвого, так і логічного, зумовлена всією історією людського пізнання [266].

Мета процесу пізнання – це отримання та перетворення знань. Існує чотири типи перетворення знань:

1. Від одних чуттєвих образів до інших чуттєвих образів (чуттєве пізнання).
2. Від одних понять до інших понять (логічне пізнання).
3. Від наочних образів до нового поняття (взаємодія чуттєвого та логічного).
4. Від понять до нових чуттєво-наочних образів (взаємодія логічного і чуттєвого) [45].

Третій та четвертий типи перетворення, таким чином, відносяться до визначеної сфери інтуїтивного пізнання. Переходи від чуттєвих образів до понять (концептуальна інтуїція) та від понять до чуттєвих образів (ейдетична інтуїція) відрізняються направленістю "стрибка". Перескакуючи з чуттєво-наочної площини в абстрактно-понятійну площину, думка здійснює своєрідний маневр, щоб подолати бар'єри, що перешкоджають їй набувати нових знань [52].

На основі елементарних форм концептуальної та ейдетичної інтуїції розгортаються специфічні механізми інтуїтивного мислення, які втягують у взаємодію між собою образи та поняття із зовсім різних та далеких одна від одної предметних областей. Вступаючи у взаємодію, ці образи та поняття видозмінюються та перебудовуються, що призводить до виникнення принципово нових уявлень та ідей.

Мудрість схожа з розумом – у них є загальна протилежність: дурість. Дурість – це нерозуміння міри, недотримання меж між речами, підміни одного іншим, дія на одному світі за законами іншого. Фольклорний дурень плаче на весіллі і танцює на похоронах. Але мудрість потрібно відрізнити від розуму. Мудра людина, як правило, розумна, але розумний – не обов'язково мудрий. Мудрість – це такий розум, який розуміє свої власні межі і свідомо може замінювати дію розуму дією серця або дією тіла. Доторкнутися до плеча страждаючого мудріше, ніж вимовити повчання, на зразок тих, що вимовляють друзі Іова. Мудрість розумніша за сам розум, вона розуміє місце розуму в світі, його обмеженість бажанням, волінням, нісенітницею. Мудрість може зважувати розум і не-розум і віддавати перевагу тому або іншому. Те, що може виглядати безумством для розуму, може бути виправдано мудрістю.

Розум дається людині від природи, розум дається навчанням, мудрість отримується самосвідомістю і самовихованням. Розумними бувають діти, розумними – дорослі, мудрість – один небагатьох привілеїв старості. Як помічає американський філософ Джон Кікес, "зростання мудрості і здатність управляти собою йдуть рука в руку. Це довічні завдання, звідси зв'язок між мудрістю і старістю. Старий може бути дурний, але мудрий швидше за все старий, оскільки зростання вимагає часу" [266].

Ще одна відмінність. Розум може бути математичним або політичним, обмежуючись однією сферою або спеціальністю (шахи, комп'ютер, філософія тощо), тоді як мудрість стосується відразу всіх проявів людини, всього об'єму людського. Не можна бути мудрим в одному і не мудрим в іншому – мудрість така ж цілісна властивість, як цнотливість, тому і в слові, і в понятті вони йдуть поряд.

У мудрості наново поєднуються онтологія і епістемологія, логіка і етика. Мудрість відрізняється і від практичного уміння, і від теоретичного знання, – саме тому, що опосередкує їх: це розум як основа головного уміння – уміння жити. Мудрість – це таке знання, яке стає способом існування, це знання не того, що існує, а того, як існувати. Мудрість – це єдність логіки і етики,

це мистецтво так мислити, щоб добродійно жити. Якщо інші етичні чесноти – мужність, терпіння, любов, вірність – пов'язані з якостями волі, то мудрість – єдина з них – пов'язана з якістю мислення. Це етика, що витікає з логіки, і логіка, пройнята етикою.

Логіка мудрості полягає в тому, щоб розділяти всі речі, відрізняти А від Б і встановлювати для кожної речі особливі заходи і закони. Етика мудрості полягає в тому, щоб розмірювати і зіставляти всі речі, здійснювати найбільше благо, поєднуючи дари одних з потребами інших, сполучаючи А, якому не вистачає Б, з Б, якому не вистачає А. Мудрість – це одночасно і мир, і меч. Гостротою своєї логіки мудрість розділяє речі і одночасно етично погоджує їх [52].

У тому і полягає рух мудрості, що воно єднає однобічності і одночасно вбачає однобічність в самому їх з'єднанні. Мудрість є властивість людського розуму підноситися над емпіричною конкретністю і дріб'язковістю існування і разом з тим віддавати пріоритет живому існуванню над абстракціями і химерами розуму. От чому мудрість знаходить суєтність не тільки в життєвому існуванні, але і в собі самій, називаючи себе суємудрієм. Саме суєтність – основний супротивник мудрості, як дурість є супротивник розуму. Якщо дурість є нерозрізнення речей, нерозуміння їх міри, то суєтність є вольова залежність від тих речей, які розум визнає неістотними. Суєтність – це коли хвилині приділяється турбота дня, дню – турбота року, життю – турбота вічності. Розумна людина може бути суєтною, і часом саме розум залучає її до найбільшої суєти, оскільки він критикує речі, негідні навіть критики, і поправляє справи, яким було б краще взагалі не робитися.

Для нашого дослідження актуальні обидва принципи. Зокрема, не можна стверджувати, що МУДРІСТЬ може бути виражена лише за умови наявності великого потенціалу розуму, оскільки людина, яка має неглибокий склад розуму, може також виражати певною мірою мудрі думки. Вважають, що навіть "дурний" говорить іноді ті речі, про які "мудрий" ніколи б не зміг здогадатися.

Отже, підґрунтям концепту МУДРІСТЬ можуть бути концепти ІНТУЇЦІЯ та РОЗУМ, а лише потім ЗНАННЯ та ДОСВІД.

Безперечно, перший принцип, про який говорилося вище, має для нас головне значення та яскраво висвітлює процеси, що показують роботу розуму.

Другий же принцип характеризує структуру мови та її комунікативного знаряддя. Правильно виражена думка точніше формує зміст усього сказаного та є невід’ємною частиною висловлювань мудрих думок. Чим точніше будуть підбрані функціональні критерії мови, тим визначнішим буде плід людського розуму, що переростає в знання. Знання формують досвід, а вже досвід безпосередньо переходить в мудрість (див. рис. 3.6).

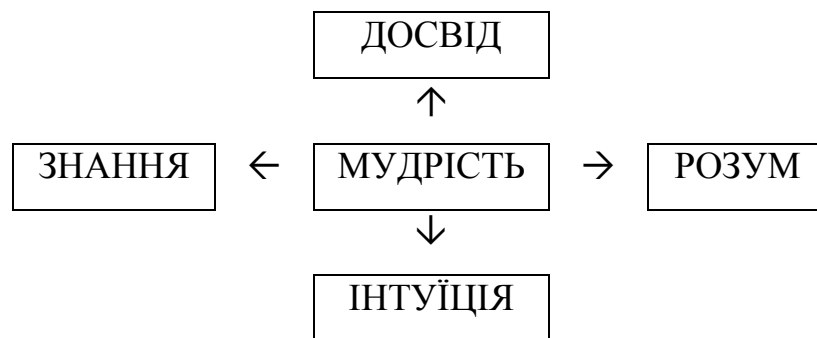

Рис.3.6 Підґрунття концепту МУДРІСТЬ

Отже, підґрунттям мудрості враховуючи її передумови, складові та критерії є знання, розум, досвід та інтуїція.

Висновки до розділу 3

Іменем концепту МУДРІСТЬ є лексема wise. Периферія лексико-семантичного поля, утвореного навколо імені концепту МУДРІСТЬ, включає лексеми intelligence, capacity, comprehension, understanding, cuteness, sabe, sapience, sense, good sense, brain. Базові ознаки концепту зумовлені основними словниковими значеннями прикметника wise: 1) sage, knowing, understanding, aware, informed, clever, intelligent, sensible, enlightened, shrewd, discerning, perceptive, well-informed, erudite, sagacious, sapient, clued-up; 2) sensible, sound, politic, informed, reasonable, clever, intelligent, rational, logical, shrewd, prudent, judicious, well-advised.

2. Концепт МУДРІСТЬ – це ментальний конструкт, що виражається мовою. Підґрунттям концепту є інтуїція та розум, знання та досвід. Інтуїція –

це особлива здатність людини бачити істину. Інтелектуальна інтуїція є підґрунтям концепту МУДРІСТЬ та є звичайним способом мислення. Класифікація інтуїції: інтуїція як сприйняття; інтуїція як уява; інтуїція як розум; інтуїція як оцінка. МУДРІСТЬ інтегрує в собі ці види. Точність підбору функціональних критеріїв мови спонукає до визначеного людського розуму, що переростає в знання. Знання формують досвід, а вже досвід безпосередньо переходить в мудрість.

3. Досліджуваний концепт відноситься до абстрактних концептів, тобто до таких, "які є у свідомості, але яких немає фізично, це концепт, що представляє певну "цінність" або "антицінність", проте який не можна побачити або відчутти". Концепт МУДРІСТЬ, будучи у найвищому ступені абстрактним, характеризується особливістю наповнення образного компоненту, в основі якого лежить не наочний образ, а абстрактна ідея, позбавлена чуттєвої наочності. Ті або інші образи існують не тільки для конкретної, але й для абстрактної лексики, вони теж мають чуттєвий характер, але є більш суб'єктивними.

Прийнятий в роботі когнітивно-дискурсивний підхід обумовлює звертання до аналізу слова як елемента мовної системи та слова, яку вживається в дискурсі. Словникові дані розкривають лексичні значення слів на позначення концепту МУДРІСТЬ, в той час як дані про вживання цих слів в дискурсі дозволяють розкрити їх референціальні якості – їх суть. Розглянуто етимологічний шар концепту МУДРІСТЬ. Концепт МУДРІСТЬ включає поняття, але не вичерпується ним, охоплює весь зміст слова. Він репрезентується великою кількістю лексичних одиниць. В концепті акумулюється культурний рівень кожної мовної особистості, а сам концепт реалізується не лише в слові, але і в дискурсі.

6. Складовими концепту МУДРІСТЬ є: всеохоплююча повсякденна любов; радість життя в гармонії з любов'ю, розумом, знаннями; відповідність людського життя принципам та законам Мудрості; виконання найвищих законів Мудрості; здатність прогнозувати майбутнє та хід подій; виконання головних принципів: єдності слова та діла, думки та вчинку, ідеалу та способу життя; мистецтво набування найвищих людських досконалостей на основі Мудрості.

Основні положення третього розділу висвітлені в одноосібних публікаціях автора [92; 93].

РОЗДІЛ 4

ДИСКУРСИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ АВТОРСЬКІЙ КАЗЦІ

4.1. Дискурс англomовної авторської казки як контекст вербалізації концепту МУДРІСТЬ

Процес переходу від міфу до казки характеризується розвитком свідомої видумки, втратою етнографічної конкретності, заміною міфічних героїв звичайними людьми, міфічного часу – казково-невизначеним, послабленням, заміною чи втратою етіологізму, перенесенням уваги з колективних судєб на індивідуальні [167].

Незважаючи на істотні відмінності між літературною і фольклорною казкою, ми можемо спостерігати проникнення фольклорного жанру в літературну казку. У літературних казках також присутні образи чудовиськ, боротьба з противником, перемога і воцаріння героя, тобто найважливіші елементи чарівної казки, за В.Я. Проппом [167]. Однак жанрова своєрідність літературної казки не обмежується лише зв'язком з конкретними фольклорними жанрами. Поряд з глибинними, сутнісними елементами, відображеними в тексті, в літературній казці присутні такі елементи фольклорної поетики, як мотиви чарівних випробувань, система образів, усталені функції персонажів, інтонаційно-мовний лад або окремі тропи. З іншого боку, літературна казка, відштовхуючись від фольклорної, набуває нових, тільки їй притаманних ознак. Це, насамперед, проявляється у присутності так званого "ігрового начала". Гра починається з того, що автор звертається до такої давньої жанрової традиції, як казка. Письменник не пориває з фольклорною традицією, а дає їй інше життя, виявляє в ній прихований, невикористаний мистецький потенціал. Відбувається своєрідна гра з жанром, яка може бути забарвлена авторською іронією. При цьому атмосфера грайливості створюється взаємодією елементів гри як в оповідній структурі, так і в хронотопі, на асоціативному тлі інтонаційно-мовної організації літературної

казки. Це вміння "змусити працювати" традиційні елементи народно-казкової структури в історично та художньо іншій для них системі авторського твору – відмінна жанрова особливість саме літературної казки. Автор нерідко залучає читача в створену ним гру за певними правилами, що, поза сумнівом, привертає увагу читача. Ігровий ефект у казці досягається через таке явище як "зміна масок" оповідачем. Це означає, що казковий оповідач виконує потрібну роль – героя казки, носія її законів та реального оповідача. В літературній казці це проявляється у переході від зовнішньої до внутрішньої нарації, у неодноразових звертаннях автора безпосередньо до читача не тільки як до спостерігача, а й до учасника певних подій. Ігровий характер суб'єктної організації чарівної казки трансформується, поширюється на всі рівні організації тексту твору і виходить за його межі. Якщо в текстовому просторі літературної казки гра зачіпає форму тексту, його синтаксичні та лексико-фразеологічні ресурси, то за межами конкретного тексту вона приймає форму інтертекстуальних ігор, що являє собою включення літературної казки у різноманітні міжтекстові зв'язки [167].

Саме інтертекстуальна гра у формі "архітекстуальності" є сполучною ланкою між відродженими в літературній казці змістовними елементами семантичного ядра чарівної казки – чарівно-казковим хронотопом та ігровою атмосферою. Через інтертекстуальну гру встановлюється зв'язок між народною чарівною казкою і літературною казкою. Таким чином, хронотоп літературної казки, як і всі інші рівні її текстової організації, сприяє створенню ігрової атмосфери в текстах творів цього жанру.

Ігрова атмосфера і хронотоп чарівної казки залежать від конкретної культурно-історичної ситуації та від особливостей письма кожного автора. До таких елементів належать: сюжет чарівних випробувань, окремі казкові мотиви, стійкі функції персонажів, традиційні формули-кліше, імена персонажів чарівних казок, інтонаційно-мовний лад тощо. Вони є додатковими сигналами для сприйняття різноманітних модифікацій казкового жанру.

Отже, жанрова структура літературної казки формується за рахунок системної взаємодії ігрової атмосфери твору, що включає відроджуваний

чарівно-казковий хронотоп, і факультативних носіїв чарівної казки. Лише така взаємодія "здатна сформувати літературну казку як жанр навіть на фундаменті неказкового, в основному, образного матеріалу".

Літературна казка, на відміну від фольклорної, за своєю жанровою природою є витвором індивідуальної, а не колективної творчості. В основі літературної казки знаходиться зовсім особливе авторське "світовідчуття". Нерідко в авторських казках зустрічаються автобіографічні дані про їх творця. Приміром, Льюїс Керролл для створення образів персонажів своїх казок обрав власних друзів: викладача одного з коледжів Оксфордського університету Робінсона Дакуорт і його доньок – Едіт і Лорен; А. Мілн використовував факти зі свого життя, а саме деякі епізоди свого спілкування з сином.

Будь-яка казка, безумовно, відображає певні моральні принципи, соціально-політичні проблеми того часу, в якому живе автор, а також своєрідність його творчої особистості. Фольклорна казка не знає категорії "образу автора" (мова йде про оповідача, казкаря). Саме авторська позиція, яскраво виражена в літературній казці, дозволяє ідентифікувати запозичення, взяті з ідейно-естетичної системи фольклорної казки. При цьому враховуються орієнтація на певного слухача і його сприйняття, ефект жанрового очікування, ставлення до дива та його обґрунтування.

Так, розглянуті нами казки англомовних авторів мають неритуальний характер, вони не є сакральними (в жодній аналізованій казці автори не використовують божества та їх описи); в казках повністю відсутній етіологізм та достовірність (лише в казці А.А. Мілна про Вінні Пуха автор згадує ліс, в якому живе головний герой, існує насправді).

У проаналізованих казках нами виділено:

неміфічних героїв-людей: *Happy Prince, Selfish Giant, Little Hans, Miller, Young king, Infanta and dwarf, Fisherman, the Star-Child (O. Wilde); Robert, Anthea, Jane, Cyril (E. Nesbit); Puck, Mowgli, Teddy, Dan, Una (R. Kipling); Dorothea, Oz (L. Frank Baum); Alice (L. Carroll); Peter, Susan, Edmund and Lucy (C.S. Lewis);*

неміфічних героїв-тварин: *Lion (C.S. Lewis); Winnie the Pooh (A. Miln); Rabbit, Pig, Cheshire Cat (L. Carroll); Totto the dog, Lion, the Winged Monkeys (L.F. Baum); Shere Khan the tiger, Wolves, Ballo the bear, Bagheera the panther, Darzee the tailor-bird, Chuchundra the musk-rat, Rikki-tikki-tavi the mongoose, Nag the Cobra, Nagaina the Cobra (R. Kipling); the Swallow, the nightingale (O. Wilde);*

неміфічних героїв (неіснуючі): *phoenix, mermaid, the remarkable rocket, the witch, the fishfootman, the March hare, the Winged Monkeys, the Scarecrow, tin Woodman, Psammead, the Wicked Witch, a Great Wizard, King of Beasts, the King of the Monkeys, Pack of Pook's Hill.*

Події в казках відбуваються в позаісторичний час, у вигаданих містах та країнах: *the land of Oz, The Wonderland, Pook's Hill, the city of Emeralds, the land of the Munchkins.* У всіх проаналізованих казках відсутня етіологія. Під етіологією ми розуміємо умови та причини виникнення певних об'єктів.

У Folklore Fellows Communications, заснованому визначними дослідниками поетичної традиції Больте, Кроком, Ольріхом, Сідовим та фінським фольклористом Анті Арне була запропонована така класифікація казкового матеріалу [167]:

1. **Казки звіринні:** *звірі лісові, лісові і домашні, людина і лісові звірі, звірі домашні, птахи, риби, інші звірята.*

2. Казки властиві:

A) *Казки чудесні – надприродні противники, зачарований чоловік або жінка, надприродні завдання, надприродні помічники, надприродні предмети, надприродна сила або знання, інші надприродні моменти.*

B) *Казки легендарного характеру: де виступає Бог, святі, чорти (сюди ж занесені такі мотиви, як надприродні свідки злочину: чудесна дудка, кості, що співають і т.д.).*

C) *Казки-новелли (сватання до королівни, дівчина виходить за королевича, вірність і невинність, научування злих жінок, мудрі хлопці і дівчата, казки про долю, про злодіїв та розбійників).*

D) *Казки про дурного чорта та велетня.*

Казки поділяють на: 1) *казки з чудесним змістом*; 2) *побутові казки*; 3) *казки про тварин*. Сюжет літературної казки не повторюється. Автор літературної казки змішує ознаки фольклорної казки (використовує казкові формули – ритмізовані прозаїчні фрази, клішовані описи місця дії, загально фольклорні епітети) з казками про тварин, новелістичними казками, анекдотичними казками, чарівними казками, небилицями, міфологічними казками, кумулятивними казками. В авторських казках яскраво виражені мотиви казок про тварин (тваринний епос). У цих казках головними героями виступають тварини, птахи, риби, а також предмети, рослини та явища природи. У казках про тварин людина або 1) грає другорядну роль, або 2) займає положення, рівноцінне тварині.

Тематичну класифікацію було запропоновано фінськими дослідниками фольклору Анті Аарне та Стітом Томпсоном.

– Дикі та домашні тварини: *Вінні-Пух, Кенга та крихітка Ру, кролик, песик, Балу, Багіра, Шерхан*;

– Людина та дикі тварини: 1) *Кристофер Робін та Вінні Пух*; 2) *Аліса та Чеширський кіт, Білий кролик*; 3) *Щасливий принц та Ластівка*; 4) *Дороті та боягузливий лев*; 5) *хлопчик та мангуст, люди та кобра*.

– Інші тварини, предмети, рослини та явища природи: *Дровосік, Лев, Металева людина, Сніп, пам'ятник Щасливого принца, ракета, Вітер змін, оживаючі рослини та тварини*.

За ознакою спрямованості на цільову аудиторію казки про тварин поділяють на:

1. Дитячі казки.

- казки, що розповідають для дітей;
- казки, які розповідають діти.

2. Дорослі казки.

Отже, у авторській казці змішуються ознаки фольклорної казки (автори використовують казкові формули – ритмізовані прозаїчні фрази, клішовані описи місця дії, загально фольклорні епітети) з казками про тварин, новелістичними

казками, анекдотичними казками, чарівними казками, небилицями, міфологічними казками, кумулятивними казками. В авторських казках яскраво виражені мотиви казок про тварин (тваринний епос).

4.2. Метафора як засіб концептуалізації мудрості у дискурсі англomовної авторської казки

Проблема метафори як одного з провідних засобів репрезентації знання в мовній формі здавна привертала увагу вчених, які залежно від своєї інтерпретації метафор і від мети дослідження висували різні критерії її класифікації. Проблема метафори активно розробляється в останні десятиліття ХХ ст., коли виникають нові теорії про когнітивно-семантичні механізми утворення й осмислення метафоричних виразів Дж. Лакоффа та М. Джонсона [240]. В ХХ столітті метафора стає для лінгвістики в цілому певним об'єднуючим феноменом, дослідження якого поклало початок розвитку когнітивної науки Дж. Лакофф, М. Джонсон, З. Кьовечеш, С.А. Жаботинська, А. Фоконьє, В. Тернер та ін. [240; 66; 239; 229].

За Е. Маккормаком, причиною виникнення метафори є співставлення людським розумом концептів, які значною мірою є неспівставними. З одного боку, метафора передбачає наявність схожості між референтом та корелятом, оскільки вона повинна бути зрозумілою, а з іншого боку – несхожість між ними, адже метафора покликана утворити певний новий сенс. Отже, когнітивна метафора виконує гносеологічну (пізнавальну) функцію. Вона формує область вторинних предикатів-прикметників, дієслів, що характеризують непередметні сутності, якості, що виділяються по аналогії з доступними для сприйняття ознаками фізичних предметів та явищ, які спостерігаються [122, с. 358].

Метафора не обмежується "сферою слів: самі процеси мислення людини в значній мірі метафоричні. Метафори як мовні вираження стають можливими саме тому, що існують метафори в поняттєвій системі людини" [106, с. 351]. Постановка питання про концептуальну метафору як про вербалізований прийом мислення про світ дала поштовх дослідженням в сфері мисленнєвих процесів

людини. Сучасна наука лінгвістика ставить розвиток інтелектуальних навиків, творчості та образного мислення в пряму залежність від рівня метафоричного мислення, а форма думки отримує своє відображення в мовленні [122, с. 386].

Аксіологічний статус стійких метафоричних конструкцій закріплений в свідомості носіїв мови. У випадку окказіонального метафоричного вживання він актуалізується у співвідношенні зі статусом мовної одиниці, що складає основу метафоричної конструкції. Основний інформативний зміст метафоричної конструкції ототожнюється зі значенням закладеної в ньому предикативної ознаки та ускладнюється цілим комплексом конотативних значень, з яких найбільш важливим являється позитивний чи негативний статус, що складає основу метафоричного образу [112].

Конотативні образи, що ототожнюються в свідомості носіїв мови з предикативними значеннями, направлені на ідентифікацію чи ілюстрування пояснення однієї з ознак чи цілого ряду характеристик. До конотативних предикативного рівня відносяться образи, що не призначені для номінації об'єктів дійсності: лід, вода, кристал, молоко та ін. Їх функція в реченні обмежується презентацією одного з предикативних значень: лід – холодний, вода тече, кристал – прозорий, молоко – біле. Якщо конотативний образ потенційно співвідноситься в свідомості носіїв мови не з однією, а з декількома предикативними характеристиками ("прозорий" – вода, кристал), значення метафоричної ознаки в кожному конкретному випадку може виявлятися тільки з контексту [242, р. 292].

Метафорична концептуалізація, або концептуальна метафора, – це спосіб осмислення однієї галузі знань крізь призму іншої [242, р. 12]. В основі метафоричного мислення – аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [268]. Серед інших тропів метафора займає центральне місце, адже дозволяє створити образ, оснований на яскравих, неочікуваних асоціаціях. В основу метафоризації може бути покладена схожість самих різних ознак предметів: колір, форма, об'єм, призначення, положення [268].

За Н.Д. Арутюновою, метафори поділяються на:

1. номінативні, які є заміною одного дескриптивного значення іншим та які слугують джерелом омонімії;
2. образні метафори, які слугують розвитку фігуральних значень та синонімічних засобів мови;
3. когнітивні метафори, які виникли в результаті зсуву в поєднанні предикатних слів (переносу значення) та які утворюють полісемію;
4. генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), які стирають в лексичному значенні слова межі між логічними порядками та які стимулюють виникнення логічної полісемії [13, с. 77].

Дж. Лакофф та М. Джонсон у своїх ранніх працях виділяють три типи конвенціональних метафор (онтологічні, орієнтаційні, структурні) та окремо – образні метафори, а у пізніх працях вони говорять про примарні та комплексні метафори типи метафор: онтологічні, тобто метафори, які дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї як певну субстанцію (THE MIND IS AN ENTITY, THE MIND IS A FRAGILE THING, MIND IS A THING,), та орієнтаційні, тобто метафори, які організують систему концептів по відношенню один до одного (HAPPY IS UP, SAD IS DOWN, CONSCIOUS IS UP, UNCONSCIOUS IS DOWN) [240].

Метафора відрізняється від символу тим, що це – образ-індивідуалізація, а не образ-узагальнення, хоча образ може бути покладений в основу як метафори, так і символу.

Подвійна сутність метафори полягає у тому, що остання одночасно є як мовним засобом, так і фігурою поетичного мовлення. Після праць Ш. Баллі послідовно розрізняють художню і мовну метафори. До позначення художньої метафори вживають ще такі терміни: поетична, тропеїчна, індивідуальна, індивідуально-авторська, творча, мовленнєва, okazionalna, стильова тощо.

В основу мовної метафори покладений живий образ, який сучасні носії мови відчують, він викликає в них певну емоційно-оцінну реакцію. Звідси, мовна образність – це постійна властивість слова, яка входить до складу мовної

компетенції і усвідомлюється мовцями. Мовленнєва образність ситуативна, індивідуальна. За функціями вони розрізняються тим, що головне призначення мовної образності – комунікативне, а мовленнєвої – експресивне, естетичне.

Мовна метафора досліджується в лексикології, семасіології, теорії номінації, психолінгвістиці. Це такий елемент лексики, який не треба відтворювати кожний раз наново. Мовна метафора автоматично сприймається в мовленні, на відміну від художньої, яка сприяє зламу цього автоматизму.

Характер співвідношення мовної і мовленнєвої метафори відповідає більш загальній проблематиці співвідношення загальнонародної і поетичної мови.

Багатогранність художньої метафори пояснюється її належністю до художнього тексту з його сугестивністю (впливовістю) і взаємообумовленістю елементів.

Відомо, що окремі художні образи, переходячи з художньої літератури в загальнонародну мову, перетворюються в штампи, але існує й інший процес – набування мовною метафорою в художньому тексті свіжості, динамічної образності, хоча ці взаємопереходи не позначають семантичної або комунікативної тотожності мовної та художньої метафори. Мовна метафора має семантичний еквівалент у системі мови, на відміну від художньої метафори.

Варіантом художньої метафори вважають риторичну (художні штампи із послабленим або втраченим образним потенціалом) метафору й уособлення. Г.М.Скляревська виділяє ще й потенційну мовну метафору, яка функціонує в мові як готова лексична одиниця, але не узагальнена й не зафіксована в словниках. Їй притаманна така властивість, як аналогія до вже існуючих мовних метафор, наприклад, озеро квітів. Від мовної метафори вона відрізняється підвищеною образністю, що досягається нестандартною сполучуваністю, вживанням деривата мовної метафори, співвідносністю метафоричного значення із видовим (а не родовим) поняттям, вживанням синоніма до мовної метафори тощо. Наявність значної образної потенціальності перешкоджує входженню цієї метафори до мовної системи.

Існують значні гносеологічні розбіжності між мовною і художньою / образною метафорою:

1) перша, поруч з іншими лексичними елементами, – один із загальноприйнятих у суспільстві засобів членування дійсності; друга – спрямована на порушення цієї загальноприйнятності;

2) у мовній метафорі асоціативні зв'язки мають предметнологічний характер, відбиваючи мовний досвід мовців, проте художня метафора відображає індивідуальне бачення світу.

У лексичному аспекті мовні метафори – це самостійні лексичні одиниці, художні – завжди контекстуально обумовлені, контекст для останніх – це їхня субстанція, їхній зміст.

Центр будь-якої метафори – це фокус, а рамка – це необхідне для її сприйняття лексичне оточення. Як правило, типологічний метафоричний контекст, необхідний для сприйняття мовної метафори, завжди жорстко конструктивно оформлений.

На семантичному рівні мовна метафора підлягає структуруванню, тобто вона системна, а художня – унікальна, асистемна.

Спільність цих двох метафор полягає:

1) у наявності того ж самого субстрату – мови;
2) у властивості перенесення найменування з одного предмета на інший за подібністю.

Відмінність:

1) у системному характері, об'єктивізмі, анонімності, відтворюваності, комунікативній функціональності мовної метафори;

2) у позасистемності, суб'єктивності, авторстві, синтагматичній функціональності мовленнєвої метафори.

Сучасну наукову парадигму відрізняє спрямованість до когнітивізму. Ця тенденція спостерігається і при дослідженні метафори, яку в останній час називають передовсім концептуальним феноменом.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики існують декілька теорій, що визначають метафору в аспекті когнітивістики.

За Р.Е. Гаскеллом, базою метафори є глибинний мислинневий процес – міркування за аналогією, набір логіко-когнітивних операцій. Метафору він визнає первинною когнітивною функцією, що невід’ємна від раціональної думки та процесу функціонування понять.

Даючи визначення метафори, Р.Е. Гаскелл зосереджує увагу, насамперед, на аналогії як логіко-когнітивної операції. Ще В. Петров писав, що універсальною основою для всіх розумово-психічних процесів є асоціації. У концептуальному аспекті асоціювання – це розумово-психічна операція пов’язування реальних, істинних властивостей об’єкта з інтегрованими в свідомості людини характеристиками інших об’єктів [60, с. 140]. Теорія Р.Е. Гаскелла лише частково пояснює процес метафоризації.

Найбільш поширеною є концепція Дж. Лакоффа і М. Джонсона [240]. Предметом їх аналізу були повсякденні метафори.

За Дж. Лакоффом, щоденно вживані метафори використовуються для структурування навколишньої реальності та керують інтелектуальною діяльністю людини і її вчинками. Наша буденна понятійна система, категоріями якої ми мислимо, за сутністю є метафоричною та відіграє помітну роль у визначенні повсякденних реалій.

У цих вчених систематизація метафор здійснюється за різними базовими ознаками. Розгалужуються три типи метафор:

1) конвенційні, що визначають буденну концептуальну систему нашого суспільства, наприклад, *time is money*, де *time* – обмежений ресурс і цінна річ одночасно;

2) образні;

3) творчі метафори, які можуть дати нове розуміння нашого досвіду минулого [109].

Конвенційна теорія дає нову класифікацію, у межах якої виділяються такі типи метафор:

1) структурні метафори. Вони структурно впорядковують одне поняття в термінах іншого;

2) орієнтаційні метафори спостерігаються, коли одне поняття метафорично не впорядковано у термінах іншого, але наявна організація цілої системи понять за зразком деякої іншої системи;

3) онтологічні метафори – побудовані за принципами осмислення нашого досвіду та відчуттів у категоріях предметів та речей:

а) ментальні метафори – важливі аргументи до нього так і не дійшли (вмістилище інформації);

б) метафори типу "верх – низ", "центр – периферія" – виріс у власних очах (такі метафори є засобом зіставлення людських чеснот та морально-етичних цінностей);

в) репрезентативні метафори життя і досвіду (його легко зламати) (психіка – це тендітний предмет, а й з іншого боку це машина, – голова не працює).

Все це конвенційні метафори. Вони визначають структуру повсякденної концептуальної системи суспільства та впливають на повсякденне вживання мови [240].

Заслугою цих учених є не лише розробка методики концептуального аналізу, а, головне, визначення метафори через суміжне поняття, яке утворилося внаслідок співрозташування двох ментальних компонентів, що формують концепції на основі однієї (будь-якої) ознаки. Отже, метафора – це перенос значення від вихідного слова до похідного через зазначене суміжне поняття.

Виділення Дж. Лакоффом та М. Джонсоном онтологічних метафор дало поштовх широкому дослідженню аксіологічних метафор [240]. Така метафора сприяє утворенню лексики, семантично пов'язаної із внутрішнім світом людини. Без метафори, відмічає Н.Д.Арутюнова, не існувало б зони вторинних предикатів, що характеризують абстрактні поняття, а також предикатів широкої сполучуваності [12]. На думку науковця, метафора потрібна не як ідеологія, а як техніка [14, с. 147].

Акт семантичної творчості покладений в основу багатьох семантичних процесів (розвиток полісемії, термінологічної системи) виникнення нових значень із відтінків значень, зокрема емоційно-експресивної лексики. Це, певною мірою, пояснюється тим, що у метафорі є як доцентрові, так і відцентрові сили, які реалізуються через семантичну іррадіацію. Визначаючи ці доцентрові та відцентрові сили, Н.Д. Арутюнова зіставляє когнітивну (ознакову, предикатну) та номінативну (субстантивну) метафору [12].

Відомо, що номінативна метафора виникає на основі семантичної, автономної лексики, яка організована за таксономічним принципом. Така метафора переважно одночленна, позбавлена демегафоризуючого контексту. Ця незалежність послаблюється при відношеннях частини й цілого. Таким чином, ідентифікуюча метафора – це ресурс номінації, а не спосіб нюансування смислу, оскільки слово прагне позбавитися від того образу, який у нього виник внаслідок метафоризації.

У науковій літературі підкреслюється особлива роль метафори у формуванні вторинних предикатів (прикметників і дієслів, які позначають ознаки ознак предметів, відносячись до непередметних сутностей) [268, с. 335–345]. Ці властивості визначаються за аналогією з об'єктами, які доступні чуттєвому сприйняттю.

Предикатна метафора спрямована на досягнення гносеологічної мети. Це не засіб творення образу, а засіб формування знань, відсутніх у мові, оскільки аналогія в ознаках різних класифікацій об'єктів, які покладені в основу метафори, є не тільки засобом найменування ознаки, але й засобом її виділення, засобом пізнання, то метафора й утворює знання та іменує його.

Предикатна метафора утворює однакову лексику "невидимих світів", тобто духовних витоків людини, така метафора обслуговує також світ подій і абстрактних понять, руйнуючи границі між логічними порядками, формуючи логічні предикати, які позначають часову послідовність, причинність тощо, наприклад, в російській мові следовать, вытекать, выходить.

Метафора, що виникає як перехід ідентифікуючих слів у предикати, сприяє утворенню синонімів за відтінком значення, тобто слів вузької сфери вживання, а ознакова метафора призводить до генералізації понять.

Дослідження природи метафоричних предикатів дає можливість уявити існуючі логічні розбіжності між складовими людської психіки. Метафора допомагає зрозуміти природу непередметних сутностей. Наприклад, вивчення метафоричних предикатів, які відносяться до категорії світобудови, з'ясовує деякі уявлення про буття у давніх народів.

Ознакова метафора сприяла утворенню галузі вторинних предикатів, які визначають первинні ознаки предмета, характеризують людську психіку, обслуговують номінативну сферу подій, фактів, дій, станів, а також сферу ідей, думок, концепцій тощо, тому галузь вторинних предикатів складається переважно із вторинних значень прикметників і дієслів.

Проте когнітивна і номінативна метафори нестійкі, виконавши власну функцію, вони вмирають.

Перехід ознакового значення в ідентифікуюче також не є "корисним" для метафори. Спостережено, що семантичне перетворення ідентифікуючого типу в предикатний сприятиме моносемізації, а предикатного в ідентифікуючий – полісемізації. У першому випадку спостерігається фокусування одного семантичного компонента, у другому – додавання семантичних компонентів.

Процес моносемізації визначається як власне семантичний, а полісемізації – номінативний. Ці компоненти об'єднує те, що вони переважно ономасіологічного напрямку, оскільки сприяють поясненню механізмів одержання ономасіологічної структури значення на основі зв'язку предмета найменування, поняття, концепту, мовного знака та значення. О.О. Селіванова відмічає, що при цьому вторинне означування сприймається як головна когнітивна операція, за допомогою якої один тип об'єкта розуміється та сприймається в термінах іншого типу [173]. Використовуючи запропоновані О.Ф. Лосєвим п'ять форм ейдетичної предметності, вона вводить такі поняття: матеріальний денотат – предмет, що позначається словом, ідеальний денотат – уявлення про нього, сигніфікат –

поняття про клас цих предметів. На думку дослідника, при метафоризації ідеальним денотатом є когнітивна структура концепта, тобто всі можливі знання про об'єкт номінації [119, с. 100–103].

В останній час більшість вчених віддає перевагу вивченню поняттєвої структури метафори. М. Фріман пише: "Метафора – це феномен, який своєчасно встановлює дефіцит мовних засобів для вираження очевидного факту й спирається на самоочевидність. Метафора – це образне знання, перш за все, для себе, що включає як мінімум два аспекти. По-перше, інтуїтивний аспект (особисті здогадки, передбачення дослідника), і, по-друге, очевидні моменти (те, що здається, ясным, зрозумілим досліднику, але те, що необхідно пояснити при транспортації знання іншому)" [230].

Найменш стійкими є номінативні й генералізуючі метафори, більш стійкими – когнітивні й образні. Метафора стимулює розвиток і номінативних засобів мови й її семантичної системи (лексика "невидимих світів", предикати широкої сполучуваності, предикати тонкої семантики). Метафора сприяє алогічному в мові, дозволяючи зіставляти те, що не зіставляється.

Таким чином, метафоричне значення, з когнітивного погляду, зовсім не є елементарним; воно виникає як наслідок цілого комплексу оброблення знань.

Ми погоджуємося з визначенням М. Блек, який пише: "Когнітивна метафора – це метафора, яка є знаряддям когнітивних процесів: формування нових ментальних категорій, утворення нових концептуальних систем, породження нового знання тощо" [30].

Отже, образні вживання слів, на наш погляд, можна вважати передумовою до утворення мовленнєвої метафори, яка іноді трансформується в мовну метафору, однак скоріше це сприяє виникненню переносних відтінків у прямих значень.

4.2.1. Типологія художніх метафор мудрості. Докладніше розглянемо метафори, які сприяють утворенню образів, чи образні метафори – це не ті, що утворюють образи, а ті, що недостатньо конвенціоналізувалися у культурній свідомості. Створення яскравого образу засноване на контрасті,

використанні подібності між двома далекими один від одного предметами. Результат метафори – це "верхівка затопленої моделі", образне значення, яке позбавлене таксономічно означених рис, адже воно завжди залежить від контексту оказіонального вживання [240, р.26].

Щоб розкрити причину цього явища, звернемося до розгляду вершинної для метафори цього типу образної функції – образно-естетичної [240, р. 173]. Під останньою зазвичай розуміють націленість на такий художній вплив на реципієнта, який викликає в ньому ціннісне відношення до світу, яке визначається в діапазоні категорій прекрасного чи потворного [240, р. 118]. Кожна метафора проходить через стадію образності. Образна метафора не повністю зберігає принцип фіктивності та його модус, про що свідчить можливість інтерпретації художнього тексту не через цей модус, який руйнує всю привабливість твору, а через модальність в формі умовного припущення, що ніби-то не впливає на сам текст [240, р. 82].

Образність метафори легко комбінується з ідентифікуючою функцією, створюючи "куліси" світотворення та когнітивною, яка вносить собою "зародок" нового світосприйняття (педагогічні метафори), але найбільш продуктивні комбінації з оціночно-інтелектуальною та оціночно-експресивною функціями [240, р. 12].

Наступний етап нашого дослідження – виявлення образних метафор концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки за основними структурними компонентами концепту – образному, інформаційно-поняттєвому та значущісно-ціннісному. Метафора – це образна складова концепту, яка водночас передає ціннісне ставлення людини до явища.

Перцептивний образ концепту МУДРІСТЬ представлений наступними метафорами:

МУДРІСТЬ є СВІТЛЮ (мудрість – світильник, може гаснути)

Her mind seemed to darken when she tried to think of it [292];

There came upon my dark and troubled mind a calm, as when the tumult of the City suddenly ceases [292];

With the darkness came a darkness into Tenar's mind, so that she understood less and less of what was said [292];

МУДРІСТЬ Є ДЗЕРКАЛО (має властивості дзеркала)

This only is the Mirror of Wisdom. Do but suffer me to enter into thee again and be thy servant, and thou shalt be wiser than all the wise men, and Wisdom shall be thine. Suffer me to enter into thee, and none will be as wise as thou [294].

МУДРІСТЬ Є ВОГОНЬ (вогонь, може іскритися)

He hoped at last to obtain what he had never obtained before – a rekindled spark of reason and perhaps a normal, living creature [292].

має якості яскравості й блідості

and like a shadow, too, in the impossibility of my getting rid of it while the sunlight of my reason shall exist [293];

It lightened, by tenuous reflection, the unrelieved duck of their own minds [293];

може горіти

He hoped at last to obtain what he had never obtained before – a rekindled spark of reason and perhaps a normal, living creature [292].

Then I sank prone to the stone floor, my mind aflame with prodigious reflections which not even a death-like exhaustion could banish [293];

Would to Heaven we had never approached them at all, but had run back at top speed out of that blasphemous tunnel with the greasily smooth floors and the degenerate murals aping and mocking the things they had superseded-run back, before we had seen what we did see, and before our minds were burned with something which will never let us breathe easily again! [294];

МУДРІСТЬ Є СВІТЛЮ (має якість прозорості)

It was, indeed, a difficult matter to obtain a legal commitment to the hospital, so powerful and lucid did the youth's mind seem [293];

I grant, at least, that there are two distinct conditions of my mental existence – the condition of a lucid reason, not to be disputed, and belonging to the memory of events forming the first epoch of my life – and a condition of shadow and doubt, appertaining to the present, and to the recollection of what constitutes the second great era of my being.

може блищати

Her none too brilliant mind was not of much service in this crisis [293];

The moment this permission was accorded, the countenance of Uncas changed from its grave composure to a gleam of intelligence and joy [293];

He had even thought of retreating beyond a curvature in the natural wall, which might still conceal him and his companions, when by the sudden gleam of intelligence that shot across the features of the savage, he saw it was too late, and that they were betrayed [293];

Those large, clear gray eyes were full of intelligence [293];

МУДРІСТЬ є ВСЕРЕДИНІ

Spite of the rich deep colour that nature had bestowed on the Indian beauty, the tell-tale blood deepened on her cheeks, until the blush gave new animation and intelligence to her jet-black eyes [285];

The latter looked wood over, and seeing something keen and intellectual in his eyes, said: "Well, sit down over there."

МУДРІСТЬ є ВСЕРЕДИНІ

The face is the index of the mind;

There are always some honest men in every nation, though heaven knows, too, that they are scarce among the Maquas, to look down an upstart when he brags again the face of reason.

At the first he made a wise face for himself, but in a little while he began to scratch and to leap up and down, and when Tha came back he found the Grey Ape hanging [285].

МУДРІСТЬ є СВІТЛЮ (може мати колір)

It was, indeed, a difficult matter to obtain a legal commitment to the hospital, so powerful and lucid did the youth's mind seem [292];

I grant, at least, that there are two distinct conditions of my mental existence – the condition of a lucid reason, not to be disputed, and belonging to the memory of events forming the first epoch of my life – and a condition of shadow and doubt, appertaining to the present, and to the recollection of what constitutes the second great era of my being [292].

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (може мати відтінки)

It was perhaps an effect of such surroundings that my mind early acquired a shade of melancholy [293];

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (має категорію краси)

The beauty and resourcefulness of his mind, which, after hours of intimate contact with her, he was pleased to reveal

'But then I should not have had my wonderful brains! [285].

Тактильний образ:

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ / ЛЮДИНА (Мудрість – має ознаку гнучкості)

And when his small mind bent entirely upon that, Odeen would give in, and then Dua would have to [293].

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ / НІЖ (має якість гостроти)

His mind is finally keen enough to remember what has happened in all those temporary unions during melting [294];

She was populous with deep thinkers and subtle intellects [292];

Still, so little was he practised in the arts of deception, that his expressive countenance was, of itself, understood by the quick-witted Judith, whose intelligence had been sharpened by the risks and habits of her life [293];

The Scarecrow decided to think, and he thought so hard that the pins and needles began to stick out of his brains [294].

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (має якості пружності)

His mind and will displayed less resilience and initiative [294];

МУДРІСТЬ є НІЖ (має властивості холоду)

Always an ice-cold intellectual machine; slight, blond, blue-eyed, and spectacted [285];

He was not without sensibilities of the highest order, only they were governed and controlled in him by that cold iron thing, his reason, which never forsook him [293];

МУДРІСТЬ є НІЖ (має властивість металевої твердості)

He was not without sensibilities of the highest order, only they were governed and controlled in him by that cold iron thing, his reason, which never forsook him [285];

To give birth to an idea – to discover a great thought – an intellectual nugget, right under the dust of a field that many a brain – plow had gone over before [285].

образно сприймається як твердий метал, підданий корозії при тривалій відсутності діяльності:

Idleness rusts the mind [292];

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ З МЕТАЛУ

образно сприймається як якась посудина, у якій зберігаються спогади, і яку можна спорожнити:

МУДРІСТЬ є УМІСТИЩЕ

Out of sight, out of mind [292];

як і тіло, має категорію здоров'я й залежить від здоров'я тіла:

Sound mind in a sound body [285];

МУДРІСТЬ є ВСЕРЕДИНІ (може змінювати розмір)

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ

His head was quite bulged out at the top with brains [285].

МУДРІСТЬ є ВОДА (може варитися та кипіти)

'You'll boil your brains,' it said [285].

Смаковий образ:

A little thought in life is like salt upon rice, as the boatmen say, and I have thought deeply always [285].

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (мудрість – має категорію краси)

The beauty and resourcefulness of his mind, which, after hours of intimate contact with her, he was pleased to reveal [293];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (мудрість – може бути хитрою та зворотливою)

His own shrewd, political mind was working [293];

He was not more than thirty-seven years of age-a big, flabby sort of person with a crafty mind [293];

деякий шлях:

Pis great competitor, if not his rival, was a brave distinguished in war, notorious for ferocity, and remarkable, in the way of intellect [293];

МУДРІСТЬ є ШЛЯХ

I do believe that I blushed with shame when this idea crossed my mind [293];

МУДРІСТЬ є ПРОСТІР

Like most men who derive an advantage from the accidents of birth or nature, he was apt to think complacently on the subject, whenever it happened to cross his mind [293];

МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (може зазнавати тліну)

On such a voyage, with its eternal monotonies, people's intellects deteriorate [293];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (може блукати):

Has it become to thee a labyrinth never ending, Where thy lost reason strays? [294];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (може народжуватися)

The birth of human mind – that is the basis of the universe growth, and not that rubbish you have just uttered [294]

МУДРІСТЬ є КАТ (мудрість – кат)

Her mind had all her feelings executed [294];

Does this have anything to do with intellect, that executioner of yours? [293].

МУДРІСТЬ є МОРЕ (мудрість – море або океан)

The changing color of the waves that break upon the idle sea-shore of the mind! [285];

МУДРІСТЬ є ЖИВА ІСТОТА (мудрість – може помилятися)

Were half the power, that fills the world with terror, were half the wealth, bestowed on camps and courts, given to redeem the human mind from error [293];

МУДРІСТЬ є КОРАБЕЛЬ (мудрість – має ознаки корабля)

My mind, with loosely-hanging sails, lies waiting the auspicious gales [293];

МУДРІСТЬ є СЛУГА (Розум Мудрість – слуга)

And his reason served him damn well [293];

МУДРІСТЬ є ГОРА (Мудрість – гора)

The vision shook the whole mountain of his reason [285];

МУДРІСТЬ є ОБЄКТ (мудрість – може вібрувати)

O holy Father! pardon in me the oscillation of a mind [288];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (мудрість – може хвастатися)

So long as the boastful human mind consents in such mills as this to grind [285];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (мудрість – может не діяти)

Ye minds that loiter in these cloister gardens, or wander far above the city walls... [285].

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (мудрість – має голос, може говорити)

Your reason told you that I was much more likely to be trapped by you than by him." [285];

And it was so easy for the resourceful mind of Frank Cowperwood, wealthy as he was, to suggest ways and means [288];

Perhaps he has seen enough to change his mind, and make him hear reason." [288];

МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА (може співати)

"Not only the voice sings, " she said. "The mind sings. The prettiest voice in the world's no good if the mind doesn't know the songs. "

МУДРІСТЬ є УМІСТИЩЕ (має категорію тиші)

He yelled and yelled in the silence of his mind.

ТВАРИНА є ЛЮДИНА (мудрість притаманна тваринам)

'There is no one in the Jungle so wise and good and clever and strong and gentle as the Bandar-log.' [289].

The river-turtles, had long ago been killed by Bagheera, cleverest of hunters, and the fish had buried themselves deep in the dry mud [289].

'But are the beasts as wise as the men?' said the chief.

Petersen Sahib came in on his clever she-elephant Pudmini.

There was nothing in the way of fighting that Kala Nag, the old wise Black Snake, did not know, for he has stood up more than once in his time to the charge of the up more than once in his time to the charge of the wounder tiger... [289].

'It's Novastoshnah over again, but ten times better,' said Kotick. 'Sea Cow must be wiser than I thought.'

He would go ten miles to the seal-holes, and when he was on the hunting-grounds he would twitch a trace loose from the pitu, and free the big black leader, who was the cleverest dog in the team [289].

'It's Owl who knows something about something' [291].

But the Nightingale understood the secret of the Student's sorrow, and she sat silent in the oak-tree, and thought about the mystery of Love [294].

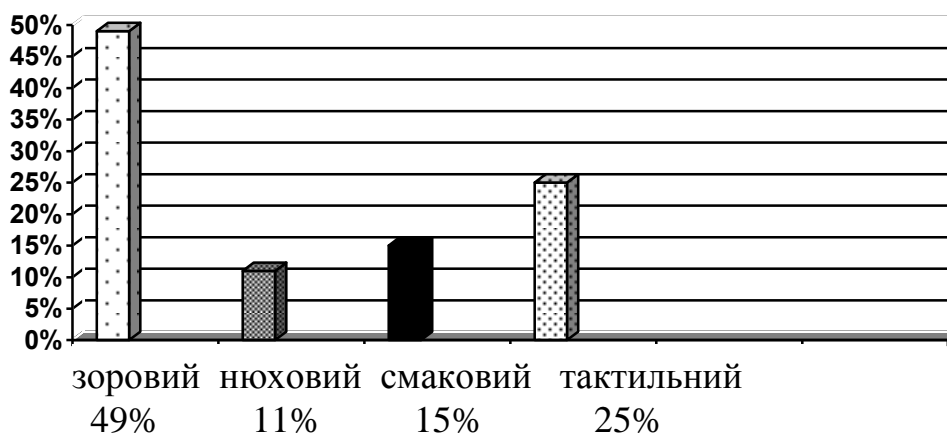

Рис. 4.1 Образні реалізації концепту МУДРІСТЬ

Отже, оскільки ці образи (нюховий, смаковий, тактильний та зоровий) повністю покривають увесь зміст концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки, вони наповнюють казки новими відтінками. Авторами казок було створено певний образ. До цього образу можуть входити образні метафори, які не відносяться до жодного класичного образу. Казковий образ виражається певними ознаками, які притаманні лише метафорам у казках, тобто надання казковим героям, нехарактерних ознак.

4.2.2. Концептуальні метафори МУДРОСТІ. Когнітивний підхід до вивчення метафори сприяє тому, що будь-яке абстрактне явище можна уявити як образ чуттєвого пізнання світу, яке існує в досвіді мовця. Цей процес супроводжується аксіологічним оцінюванням. Як правило, при цьому репрезентація абстрактного явища здійснюється через більш конкретну ситуацію. Проте вчені говорять, що не завжди метафоризація супроводжується оцінкою.

У сучасній лінгвістиці виділяють чотири способи метафоризації:

- 1) від конкретного до абстрактного;
- 2) антропоморфізм;
- 3) синестезія;
- 4) перенос найменування з особливо актуальною для певного часу сфери в інші галузі.

Іноді метафоризація відбувається в межах того ж самого рівня.

Як уже зазначалося, метафора є одним із способів створення полісемії. Коли метафора утворюється за схемою від конкретного до абстрактного, то виникає один із найменш аксіологічних способів метафоризації. Наприклад, у виразі сформувались на ґрунті народної мови метафоризація відбувається за рахунок розвитку значень багатозначного слова ґрунт, яке в даному випадку позначає основу, засаду, підставу. Це вторинне значення. Воно більш абстрактне ніж первинне, що позначає землю або наділ, ділянку, садибу. Це значення не має аксіологічної маркованості, проте воно сформоване за асоціацією з головним значенням.

До такого способу метафоризації можна віднести наступні метафоризовані вислови: вузьке розуміння лексичних взаємозв'язків; генетично зумовленої тотожності; дати народові наукові знання; досвід мовного існування, пов'язаний із новітньою історією; з великодержавницьких позицій критикує відому статтю; засобом конструювання лексичних сукупностей; збагачення засобів передачі своєї думки; зближення мов може відбуватися.

Як зазначалось раніше, когнітивна метафора, виступаючи знаряддям когнітивних процесів, сприяє, насамперед, подоланню певного дефіциту мовних засобів для позначення явищ і пов'язана із одержанням нового значення.

Із структурно-семантичної точки зору когнітивна метафора базується на зсуві синтаксичної сполучуваності ознакових слів (перенос значення) і є джерелом полісемії.

За нашими спостереженнями, існує три структурно-семантичні типи, які можна вважати результатом розвитку метафоричного значення від образного вживання слів до когнітивної метафори.

➤ Мудрість – має категорію розміру, що може змінюватися

I must have a prodigious quantity of mind; it takes me as much as a week sometimes to make it up [292];

but you've too much judgment and reason to be frightened when the danger's all over [292];

He had gathered from Hurry's remarks that Hetty was considered to have less intellect than ordinarily falls to the share of human beings [292].

➤ Мудрість – може рости й розвиватися:

The human brain complex is the coordination required, even when there is no advance in intelligence [285];

It was an enlightening and agreeable experience-one which made for artistic and intellectual growth [285];

The most formidable of the family are the various baboons, which are stocky enough to have abandoned the trees for the ground but have not abandoned the tree-developed eye-and-hand organization, or the intelligence that developed along with it [285].

➤ Мудрість – належить особистості

'It isn't talking I mind,' it said, 'as long as you're reasonably civil [292].

➤ Мудрість – певна річ, якою володіє людина

This it reflecteth not, so that he who looketh into it may be wise. And they who possess this mirror know everything, nor is there anything hidden from them. And they who possess it not have not Wisdom [294].

➤ Мудрість – має категорію кількості:

'I want him to send me back to Kansas; and the Scarecrow wants him to put a few brains into his head,' she replied.

Мудрість – має категорію розміру, що може змінюватися:

I must have a prodigious quantity of mind; it takes me as much as a week sometimes to make it up [285];

but you've too much judgment and reason to be frightened when the danger's all over.;

He had gathered from Hurry's remarks that Hetty was considered to have less intellect than ordinarily falls to the share of human beings [293].

➤ *Мудрість – може рости й розвиватися:*

The human brain complex is the coordination required, even when there is no advance in intelligence;

It was an enlightening and agreeable experience-one which made for artistic and intellectual growth [285];

The most formidable of the family are the various baboons, which are stocky enough to have abandoned the trees for the ground but have not abandoned the tree-developed eye-and-hand organization, or the intelligence that developed along with it [288].

➤ *Мудрість тією або іншою мірою властива тваринам:*

Petersen Sahib came in on his clever she-elephant Pudmini [289].

But his wife was a sensible bird, and she knew that cobra's eggs meant young cobras later on [289].

It's Owl who knows something about something [291].

In considering the intelligence of whales, it is perhaps not fair to deal with the largest specimens [289];

One might as well try to gauge the intelligence of primates by considering the largest member, the gorilla, and ignoring a smaller primate, man [289];

The only safe way to tell is to attempt to gauge the intelligence of the dolphin by actual experiment [289];

He had no grudge against him, and his man-mind told him what the mind of an ape would never have deduced – that Taug's attitude in no sense indicated hatred [292];

➤ *Мудрість може бути властива неживим речам:*

This only is the Mirror of Wisdom [294].

At the present time our chief bottleneck is the fact that missiles are limited in intelligence [289];

I could not but feel that some noxious marine mind had declared a war of extermination upon all the solid ground, perhaps abetted by the angry sky [289].

➤ Мудрість – має категорію глибини:

Do but suffer me to enter into thee again and thy servant, and thou shalt be wiser than all the wise men, and Wisdom shall be thine. Suffer me to enter into thee, and none will be as wise as thou [294].

You think you have caught a portion of Dua's inner mind; something she has tried to keep secret, is that it?

'Well, I'll do my best.' It fluttered on to the carpet and walked up and down for a few minutes in deep thought [293].

...as the boatmen say, ands I have thought deeply always.

➤ Мудрість – деякий простір:

These, no doubt, were singular fancies to occupy a man's mind in such extremity – and I have often thought since, that the revolutions of the boat around the pool might have rendered me a little light-headed.;

A dim consciousness of my situation began to glimmer through my mind.;

He was edging down the long corridor even as all this was going through his mind;

That'll be the best for you. It's easy, and it'll occupy your mind;

Ye talk as though ye had gone out of yer mind";

"Treachery is the last crime I hope to be accused of," returned Deerslayer, hurt at the gleam of distrust that had shot through Judith's mind;

Only one wish now haunted the mind of the dying man;

The transition to your mind was natural and easy;

Although from the moment of his declaration she began insensibly to think differently of him, nothing was farther from her mind than to return his offered affection;

You're out of your mind [292]; And you occupied my mind while he arranged to feed my body, didn't you?;

And so they put it right out of mind, with their spells of binding;

All kinds of thoughts went through her mind very vivid and precise, as she passed the laundry laid out on the grass;

They agreed that the youth must be definitely out of his mind, but decided that nothing drastic need be done just then;

But in his hoarse whisper there was a quality so vaguely disturbing that Mr. Ward could not banish it from his mind [293].

➤ Мудрість – необхідна річ:

'If I do I shan't have strength to give you a second wish; not even good tempers, or common sense, or manners, or little things like that' [292].

"If you only had brains in your head you would be as good a man as any of them, and a better man than some of them. Brains are the only things worth having in this world, no matter whether one is a crow or a man" [285].

➤ Мудрість може раптово виникати:

'Suppose you were a sensible chap,' said Cyril; one's quite as likely as the other! 'suppose you kept a civil tongue in your head,' Robert snapped [293].

➤ Мудрість – є якимось відчуттям:

'How do you feel?' she asked. 'I feel wise indeed,' he answered earnestly.

'You think yourself jolly clever, I dare say,' said Cyril moodily [292].

➤ Мудрість – інструмент для сприйняття:

When I get used to my brains I shall know everything

➤ Мудрість – має гостроти :

'Why are those needles and pins sticking out of your head? Asked the Tin Woodman. 'That is proof that he is sharp,' remarked the Lion

His mind is finally keen enough to remember what has happened in all those temporary unions during melting;

A man of forecast and of thrift, And of a shrewd and careful mind [285];

She was populous with deep thinkers and subtle intellects [285];

He went on to describe, under steady promptings and questions from the incisive mind of Shannon, just what the nature of this first conversation was [292];

They were as yet unaware of the subtlety of his mind [293];

Shannon wanted to fix Cowperwood in the minds of the jury as a clever, tricky person, and by degrees he certainly managed to indicate a very subtle-minded man [292];

Still, so little was he practised in the arts of deception, that his expressive countenance was, of itself, understood by the quick-witted Judith, whose intelligence had been sharpened by the risks and habits of her life [292];

➤ Мудрість – складова любові:

All that I ask of you in return is that you will be a true lover, for Love is wiser than Philosophy, though she is wise, and mightier than Power, though he is mighty [294].

Мудрість – її відсутність не дозволяє людині бути на рівні з іншими:

Everyone loved her, but her greatest sorrow was that she could find no one to love in return, since all the men were much too stupid and ugly to mate with one so beautiful and wise [285].

'Nothing that I know of,' answered the Woodman; but the Scarecrow, who had been trying to think, but could not because his head was stuffed with straw, said quickly... [285].

➤ Мудрість – сховище інформації :

Rik repeated the scraps of information his mind had gathered during the day [289];

"In a case like this, with a world's economy and maybe its physical safety resting on the contents of one man's mind, it's natural that the psycho-prober would not care to leave the guardianship to patrollers" [289];

"The psycho-probe is most effective upon the more intellectual chains of reasoning stored in the mind" [292].

Мудрість – має категорії молодості й старості:

At last, however, she found a boy who was handsome and manly and wise beyond his years [285].

'Now you talk like a reasonable child,' said Humpty Dumpty, looking very much pleased [286].

'Only my poor whisker, thank you,' said he, 'but you're a kind and thoughtful child. Good day.' [292].

➤ Мудрість – розташовується у голові:

I will stuff your head with brains [285].

Winnie-the-Pooh sat down at the foot of the tree, put his head between his paws and began to think [291].

'One would almost suspect you had brains in your head, instead of straw.'

Мудрість – свідоме реагування на що-небудь в англійській культурі ототожнюється з ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ:

It is the presence of an increased variety of response that we accept as a sign of what we call "intelligence" [285];

➤ Мудрість – має категорію кількості:

I must have a prodigious quantity of mind; it takes me as much as a week sometimes to make it up [288];

but you've too much judgment and reason to be frightened when the danger's all over [288];

He had gathered from Hurry's remarks that Hetty was considered to have less intellect than ordinarily falls to the share of human beings [292];

➤ Мудрість – може зазнавати якогось впливу:

His intelligence is not affected, however [289];

➤ Мудрість – може діяти й не діяти:

I'd say his mind stops functioning, but I lack the proof of any other state from which it might stop." [288];

That at least two living men – and one other of whom they dared not think – were in absolute possession of minds or personalities which had functioned as early as 1690 or before was likewise almost unassailably proved even in the face of all known natural laws [288];

He is better dead, for he was unfit to bear the active intellect of cosmic entity [288];

➤ Мудрість – може бути звукопровідним середовищем:

With that clanging in his mind, Lamont for the first time turned his attention away from Hallam and placed it on the Electron Pump [288];

➤ Мудрість – деяка поверхня :

There had never been much sympathy between her reputed father and herself, and suspicions of this very truth had often glanced across her mind, in consequence of dialogues she had overheard between Hutter and her mother [288];

Such conversation as one may hear would not warrant a commendation of the scene upon intellectual grounds [288];

➤ Мудрість – має якість гнучкості:

And when his small mind bent entirely upon that, Odeen would give in, and then Dua would have to [292];

➤ Мудрість – деяке вмістище або посуд :

There's something thwarts me when I wish to pray, and thrusts into my mind, instead of prayers, hate and revenge, and things that are not prayers [285];

But his mind is full of vague distress, for he hath read in Jesuit books [292];

I realize that—but I couldn't get that violin stuff out of my mind anyway [285];

➤ Мудрість – має категорію певного стану:

It's hard to tell from the condition of his mind now [292];

They all agreed that Charles Ward's studies had been enough to unseat or at least to warp any ordinary intellect [292];

I do not remember many particulars – you can imagine my state of mind [292];

➤ Мудрість – може здійснювати подвиги:

He was a cryptogram-mist on the grandest scale, and it was the description of the steady encroachment of reason upon the unknown that Lament enjoyed [288];

➤ Мудрість – можна тренувати, демонструвати свій розум:

Odeen reasoned, and did that mean that for the purpose of exercising his reason, he would sacrifice all else? [292];

Мудрість – може творити:

Was everything produced by reason its own excuse for being – at any cost? [292];

➤ Мудрість – інструмент для мислення :

There was fierce enjoyment in this, that she would use reason to overcome the cruel reasoners [288];

Gilman mechanically attended classes that morning, but was wholly unable to fix his mind on his studies [292];

My mind turned to that odd question which had kept recurring ever since the nightmare thing had happened [293];

➤ Мудрість – має голос, може говорити:

Your reason told you that I was much more likely to be trapped by you than by him." [285];

And it was so easy for the resourceful mind of Baloo, wealthy as he was, to suggest ways and means [289];

Perhaps he has seen enough to change his mind, and make him hear reason." [289];

➤ Мудрість – здібність здійснювати свідомі раціональні вчинки та логічно, раціонально сприйняти дійсність :

"In that particular, chief, you're nearer reason, and therefore nearer being right" [288];

"There is reason in her words!" at length broke from his compressed and trembling lips [289];

The trunk had moved intelligently [289];

➤ Мудрість – ключ до розуміння та вичленування сенсу:

A single attendant was attempting to make sense out of the mess, and succeeding poorly. [292];

But the time will come I hope when you'll feel these things; for, after all, they must be felt rather than reasoned about [293];

Though the figurative language of David was not very intelligible, the sincere and steady expression of his eye, and the glow of his honest countenance, were not easily mistaken [292];

➤ Мудрість – має категорію тиші:

He yelled and yelled in the silence of his mind [285].

➤ Мудрість – висотна вершина:

None of it reached his mind [288];

His opinions are not the outcome of reflection, for he never thinks about anything, but heaves out the opinion that is on top in his mind [288];

In the first place, two workmen of high intelligence saw Joseph Curwen's ancient papers found [288];

➤ Мудрість – провідник, ведучий та лідер:

His fingers thrust and clutched at his hair and painstakingly he tried to follow his mind into the pitch from which it had extracted a single item – one muddy, undecipherable item [288];

At the first leap, therefore, his body was completely under the direction of an intelligence that turned all its efforts to the best account, and prevented everything like hesitation or indecision at the important instant of the start [292];

Instinct alone must have carried us through – perhaps better than reason could have done [292];

➤ Мудрість – може мати категорію вмикання та вимикання:

But before they had turned his mind off he must have been an educated man [288];

• Мудрість – має ознаки сонця:

and like a shadow, too, in the impossibility of my getting rid of it while the sunlight of my reason shall exist [289];

It lightened, by tenuous reflection, the unrelieved dusk of their own minds [292];

➤ Мудрість – може рухатися, може бути обмежена у руках:

He told himself that as an excuse, since now, leaving the port, he found his mind paralyzed [292];

He was a simple country lad, but of a roving mind [293];

He had shown little regret when shut into the barred room at Huntingdon, for his mind moved curiously [292];

➤ Мудрість – може почувати біль:

Rik had bent his head, eyes screwed painfully shut, probing his own aching mind [292];

➤ Мудрість – може зазнавати впливу зовні:

However, he spoke to the man in a state of untouched mind [292];

➤ Мудрість – має категорії свідомості та несвідомості:

The probe automatically followed it, digging out most of the conscious mind along with it [293];

➤ Мудрість – може бути слабкою або сильною:

Alas, the mind of old men is weak! [289];

It was a powerful mind, turning, like a vast searchlight, a glittering ray into many a dark corner [288];

Literally, in spite of all his intellectual strength, he really could not rule her [289];

➤ Мудрість – може слухати :

They appealed to his intellect and to his imagination [288];

A moment later Carter knew that this was so, for the Shape had spoken to his mind without sound or language [292];

Struck by the question, he was slow to answer, evidently calling to mind all he had been told and knew of the dragons [292];

➤ Мудрість – належить особистості :

'It isn't talking I mind,' it said, 'as long as you're reasonably civil [292].

➤ Мудрість – має категорії порівняння та переваги, МУДРІСТЬ буває різної міри:

He was two years younger than I was, but he was about fifty times as intelligent. He was terrifically intelligent [293];

The girl was really beautiful and much above the average intelligence and force [293];

He offered no resistance when his removal to other quarters was insisted upon; and seemed, indeed, to display a high degree of intelligence as apart from mere memory [293];

➤ Мудрість – може підкорятися:

Her mind as well as her manners were absolutely submitted to the discretion of an hireling [285];

He might pursue the subject unheard by those whose feelings he feared might get the mastery over their reason [288];

Her motherhood was still so new that reason was yet subservient to instinct. [288];

➤ Мудрість – може працювати:

Her mind was working like a rapidly moving machine [285];

But it is the mind working, its ability to work, which makes the rhetoric [285];

➤ Мудрість – може отримувати навантаження:

No perplexing thoughts of the future burdened their minds [285];

But the moccasin may greatly relieve my mind, if you bethought you of bringing it off [288];

but this matter looks serious, and your ideas would greatly relieve my mind [288];

Perhaps on earth I never shall behold, with eye of sense, your outward form and semblance [285];

We shall not only on this, but on all subsequent occasions render such parts as it may be necessary to give closely, into liberal English; preserving, as far as possible, the idiom and peculiarities of the respective speakers, by way of presenting the pictures in the most graphic forms to the minds of the readers [288];

With his mind's eye he looked into her comfortable room in Ogden Place, where he had spent several such delightful evenings [292];

Мудрість – може запитувати:

His was an inquisitive mind [292];

His reason often asked him if he was mad [288];

➤ Мудрість – може боротися:

Horror, the macabre, and a gleam of vengeance had won out over both anger and reason [288];

➤ Мудрість – має певні межі:

Faith overleaps the confines of our reason [288];

Nothing that any finite mind could discover [289];

Now and then some subtlety of life would confuse his really limited intellect [289];

➤ Мудрість – належить особистості:

'It isn't talking I mind,' it said, 'as long as you're reasonably civil [292].

➤ Мудрість – може не мати меж :

And now there poured from that limitless Mind a flood of knowledge and explanation which opened new vistas to the seeker [293];

➤ Мудрість – має деяку структуру:

Then another part of her mind said in Goha's voice, "And are those not true arts, needful and noble? Is wisdom all words?" [292];

There was always something, a dozen things, in the front of her mind, business of the farm [292];

A few of the organic objects tended to awake vague memories in the back of his mind, though he could form no conscious idea of what they mockingly resembled or suggested [289];

➤ Мудрість – має категорію швидкості руху:

Quickness of mind, subtlety of idea, fortuitousness of opportunity, made it possible for some people to right their matrimonial and social infelicities [289];

Judith is a sprightly young woman, and she has a quick reason [286];

It was impossible for one of her quick intellect not to perceive how hollow was the association between superior and inferior [286];

➤ Мудрість – певна річ, якою володіє людина:

This it reflecteth not, so that he who looketh into it may be wise. And they who possess this mirror know everything, nor is there anything hidden from them. And they who possess it not have not Wisdom [294].

➤ Мудрість – має категорію кількості:

'I want him to send me back to Kansas; and the Scarecrow wants him to put a few brains into his head,' she replied [285].

➤ Мудрість – має категорії ясності та помутніння :

With the Germans it is doubtless the mark and sign of a practiced pen and of the presence of that sort of luminous intellectual fog which stands for clearness among these people [285];

His rest had been deep and undisturbed; and when he awoke, it was with a clearness of intellect and a readiness of resources that were very much needed at that particular moment [285];

And her mind cleared, as that air was clear [285];

➤ Мудрість – може співати:

"Not only the voice sings," she said. "The mind sings. The prettiest voice in the world's no good if the mind doesn't know the songs" [288];

- Мудрість – може бути приголомшена або заплутана:

She could not stop shaking, and her mind was confused, slow, unable to decide [288];

A mind perplexed with doubts and apprehensions [292];

While Deerslayer was speaking, his mind was a little bewildered, though he felt that the intention was good [292];

- Мудрість – має категорію втоми:

After a while Tenar's weary, sleepy mind understood, and woke up enough to make a reply [292];

- Мудрість – може мерехтити:

But she resolutely dodged with him, until the first glimmerings of reason returned and he gave over [292];

- Мудрість – має категорії волі та неволі:

A mind free of any consideration of the problems or forces of the world and actuated not by greed, but an insatiable love of variable pleasure [287];

- Мудрість – має категорію оцінювання:

They must be bad-minded and hearted, she imagined [287];

- Мудрість – може спати та пильнувати :

The muscles so held irritated a few nerves, and now a vague scene floated in on the drowsy mind [287];

Image flitted across his vision in a form a thousandfold more hateful than anything his waking mind had deduced from the ancient records and the modern whisper. [292];

These were the usual results, for in order to reawaken the mind it was necessary to have specimens so absolutely fresh that no decay could possibly affect the delicate brain-cells [292];

- Мудрість – може ходити:

Her mind was going over the events of the evening [293];

His mind still coming back again to the one sad thought that haunts his brain [288];

They had, so they said, as much as they could do to read about the revolutions, and keep up with the march of intellect and the spirit of the age [288];

➤ Мудрість – має ознаки плодоносного ґрунту:

The old illusion that here was some one who needed her aid began to grow in Carrie's mind [289];

At midnight hour, can scare the fiends away, and make the mind prolific in its fancies! [289];

Мудрість – може отримувати задоволення:

Pathetic situations in which she assumed a tremulous voice and suffering manner. Her mind delighted itself with scenes of luxury and refinement, situations in which she was the cynosure of all eyes, the arbiter of all fates [288];

➤ Мудрість – може бігати:

It was in this direction that her mind was running when her father, a few days after the dreadful exposure in the Sixth Street house, sent for her to come to him in his room [289];

She still gazed thoughtfully at the water below, her mind running out to a yacht on the sea with him [289];

All her mind ran toward visions of the future [289];

His mind ran on at a great rate [289];

➤ Мудрість – може спілкуватися:

He gave no sign of the thoughts that flashed like messages to his mind [288];

➤ Мудрість – займає певне місце:

His was due to a lack of power on his part, a lack of that majesty of passion that sweeps the mind from its seat [293];

You can't get your mind off of that" [293];

➤ Мудрість – може будувати:

In so far as her mind could construct, she acknowledged benefits received [292];

➤ Мудрість може відволікатися. Мудрість як жива істота:

He sought to distract my mind from my own seizure by speaking of his theories and experiments [292];

➤ Мудрість має якість пружності. Мудрість як жива істота:

His mind and will displayed less resilience and initiative [289];

➤ Мудрість може мати відтінки. Мудрість як об'єкт:

It was perhaps an effect of such surroundings that my mind early acquired a shade of melancholy [289];

➤ Мудрість може розважати. Мудрість як людина:

My reason could no longer entertain the slightest unbelief [289];

➤ Мудрість може напружуватися і відпочивати. Мудрість як жива істота:

Besides, the head of the institution had but lately warned me in his paternal way that I was overworking; that my mind needed a rest [288];

➤ Мудрість може змінюватися. Мудрість як об'єкт або жива істота:

For each vista which appeared to me was the one my changing mind most wished to behold [292];

➤ Мудрість може хвилюватися та заспокоюватися. Мудрість жива істота або стихія:

I've heard say that it sometimes upsets reason altogether, leaving a young man as helpless, as to calculation and caution, as a brute beast [289];

To you, Cora, I will urge no words of idle encouragement; your own fortitude and undisturbed reason will teach you all that may become your sex; but cannot we dry the tears of that trembling weeper on your bosom?" [292];

Poetry had always relieved her troubled mind better than anything else [292];

➤ Мудрість має категорію матеріальності. Мудрість як об'єкт :

The Great Old Ones spoke to the sensitive among them by moulding their dreams; for only thus could Their language reach the fleshy minds of mammals. [289];

➤ Мудрість може лякатися. Мудрість як вмістилище:

If so, they must be horrors of the mind alone [289];

➤ Мудрість це річ для відстоювання:

I resolved to fight for life and reason as long as possible against all menaces of sea or land [289];

- Мудрість має певну форму, може її змінювати:

Robert married a daughter of the seventh Viscount Brightholme and was subsequently blessed with three children, the eldest and youngest of whom were never publicly seen on account of deformities in mind and body [288];

- Мудрість – має категорії порядку та безпорядку:

Friends said that it was this series of griefs which unhinged the mind of Sir Robert Jermyn [288];

I believe that my mind was partly unhinged by events since August 5th [292];

a wild train of trivial impressions and associations thronged through my almost unhinged mind [293];

- Мудрість може служити виправданням. Мудрість як об'єкт :

It was the mind and character of Arthur which atoned for his aspect [292];

- Мудрість може уявляти. Мудрість як людина:

With his fanciful mind he thought often of the prehistoric civilisation [292];

➤ Мудрість може існувати окремо від тіла, Мудрість як об'єкт, субстанція:

I think, to see proof of his increasingly strong opinion that consciousness, reason, and personality can exist independently of the brain [285];

- Мудрість може бути поглинена чимось:

But what actually absorbed our minds was the secret laboratory we had fitted up in the cellar [285];

His new interests had engrossed his mind [286];

- Мудрість може мати енергію, Мудрість це стихія:

At each outburst of Slater's violence, I would fit the transmitter to his forehead and the receiver to my own, constantly making delicate adjustments for various hypothetical wave-lengths of intellectual energy [292];

- Мудрість має категорію ентузіазму:

Indeed, old Sir Wade had possessed an intellectual zeal amounting almost to a mania [293];

➤ Мудрість має категорію популярності:

Gifted and learned, he took highest honours at Oxford and seemed likely to redeem the intellectual fame of his family [292];

4.3. Метонімічне втілення концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки

Метонімія (від грецького *metonymia* – перейменування) – троп або механізм мови, що полягає в регулярному або okazіональному переносі назви з одного класу об'єктів або окремого об'єкту на інший клас або окремий предмет, який асоціюється з ним за суміжністю. Говорячи про дискурсивну метонімію, слід зазначити, що значними роботами у цій галузі є праці О.В. Раєвської, О.В. Анашкіної. Зокрема О.В. Раєвська виділяє декілька видів дискурсивної метонімії: вид метонімічного перенесення "частина – ціле", гіперо-гіпонімічну (що використовується з метою запобігання лексичних повторів шляхом надання одному референту декількох значень), еліптична метонімія (згортання словосполучення за рахунок еліптичного іменника), використання слова для позначення ситуації, непрямі мовленнєві акти.

У контексті дослідження дискурсивна метонімія розуміється як спосіб номінації, що демонструє ту властивість мови, яку О.С. Кубрякова описує в "теорії айсберга" [98], як можливість залишати за межами тексту невербалізовану інформацію, необхідну для осмислення. Доступ до цієї інформації здійснюється за допомогою правил інференції, або висновку, що має когнітивну основу. Правильне застосування цих правил, тобто адекватне сприйняття тексту зумовлене відображеною у мові універсальністю людського досвіду, наявністю знань людини про світ та про себе. Отже, дискурсивні метонімії можуть бути подібні до айсберга тому, що фрагмент дійсності, що ними позначається, виходить за межі лексичного значення слова навіть тоді, коли саме слово застосоване метонімічно [98].

Дискурсивна метонімія може бути побудована на використанні слова, або словосполучення для позначення цілої ситуації, яка в свою чергу базується на історичному екскурсі або людському досвіді. Метонімічний перенос є в тому,

що ситуація іменується через один із своїх елементів. Цей елемент несе в собі комунікативну значущість в плані передачі загального смислу. Дискурс надає різні можливості для відбудови речення як розгорнутого позначення ситуації. Не дивлячись на те, що дискурс дозволяє встановити лінгвістичні кореляти для окремих фрагментів ситуацій (в плані лексичної репрезентації, тема-рематичного членування і т.ін.), говорити про лінгвістичну реальність конкретного висловлення як прямого позначення ситуації, метонімічно позначеної словом, не можна. Референтом метонімічного позначення є ситуація. Дослідження дискурсивної метонімії як тактики освоєння образного простору насамперед пов'язане із поетичним мисленням, одним з різновидів якого є параболічне мислення. Параболічне мислення стає підґрунтям формування особливого виду словесного поетичного образу – образу-параболи [5, с. 234]. Слід зазначити, що для параболічного мислення застосовується наративне мапування – це комплексна лінгвокогнітивна операція, яка залучає різні види мапувань через проектування сюжету, теми, мотиву чи ідеї з будь-яких творів світової культури, або відомих історичних подій на словесний поетичний образ, втілюючи їх у ньому шляхом іносказання, параболи [5, с. 236].

Незважаючи на значні досягнення лінгвістів у вивченні метонімії, нерозв'язаною залишається ціла низка проблем, які, зокрема, стосуються дискурсивного потенціалу метонімії та інших тропів, а також визначення їхньої ролі в мотивуванні процесу художнього мислення. У термінах авторського когнітивного стилю цю проблематику досліджує когнітивна поетика (О.П. Воробйова, Л.І. Белєхова, О.М. Кагановська, В.Г. Ніконова, М. Freeman [46; 27; 77; 133; 230]), одним із завдань якої є встановлення концептуальних особливостей формування тропів та способів їх реалізації в художньому дискурсі.

художню метонімію визначаємо як троп, у якому одна концептуальна сутність (джерело) забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності (цілі) у рамках однієї концептосфери [239], який є невід'ємною частиною художньої системи твору і мотивується контекстом. Опора на поєднання у метонімії вербальних та концептуальних виявів, з одного боку, дозволяє виокремити засоби її мовної репрезентації, а з другого, уможливорює

реконструкцію концептуальних моделей, що становлять їхнє підґрунтя. Відповідно висвітлюється семантика мовних одиниць, які позначають кореляти та референти концептуальних метонімії, реконструйованих в аналізованих текстах. Ключовим фактором набуття метонімією художньої значущості в мікроконтексті є її роль у створенні ефекту інтимізації. Інтимізація дискурсу, яка скерована на ефект досягнення ілюзії безпосереднього і зацікавленого спілкування з читачем, є наслідком функціонування різних мовних одиниць, включаючи стилістичні фігури й тропи, функція яких полягає в тому, щоб викликати в читача певні чуттєво-емоційні враження. У межах мікроконтексту засоби інтимізації функціонують не самі по собі, а у взаємодії з іншими словами й сполученнями слів, що сприяє збагаченню різнорівневої образності художнього твору й впливає на чуттєву конкретність думки читача.

Мудрість – знання та закон певного тваринного середовища;

Let the Jungle know I have killed Fear.

‘But I – but we –but all the Jungle knows that Shere Khan kills Man twice and thrice in a moon’ [289].

Мудрість має чесноти;

‘When the Witch is dead, come to me, and I will then give you the biggest and kindest and most loving heart in all the Land of Oz.’

And the Lion answered, ‘I am a Cowardly Lion, afraid of everything. I come to you to beg that you give me courage, so that in reality I may become the King of Beasts, as men call me.’

The eyes looked at her thoughtfully for a full minute.

‘Oz keeps a great pot of courage in his throne room,’ said the man.

It was a terrible thing to undergo, but during the year I stood there I had time to think that the greatest loss I had known was the loss of my heart [285].

може проявлятися через погляд чи чесноти людини;

‘A brave heart and a counteous tongue,’ said he [285].

може бути виражена через обличчя;

Handsome, great dusky men they were, muscular, clean-limbed, and with faces full of character and intelligence [285].

має як якість гнучкості, що оцінюється як позитивне, так і якість затисненості, що розцінюється як негативне:

Wise man changes his mind, a fool never will [289];

виражається в логічних і раціональних діях:

Neither rhyme nor reason [289];

має категорію індивідуальності, при додаванні яких зростає її ефективність:

Two heads are better than none [289];

Four eyes see more than two [289];

розташовується в голові, і є необхідною передумовою для нормального життя людини; у випадку втрати мудрості втрачає ефективність і будь-яка інша діяльність:

Fish begins to stink at the head [289];

He is not fit to command others that cannot command himself [289];

Zeal without knowledge is a runaway horse [289];

має категорію кількості й розташовується в голові:

Too much knowledge makes the head bald [285];

Ніяка зовнішність не може бути ознакою розумності й мудрості людини:

All asses wag their ears [285];

може харчуватися:

Intellectual food is like any other; it is pleasanter and more beneficial to take it with a spoon than with a shovel [289];

Мудрість – має якість систематичності:

And there he stood, the door open behind him, a small, dark, clerkly man of thirty-eight or forty, whose spare figure and pale face bespoke the methodic mind that knows no venturous thought [292];

має різні розміри й займається речами згідно цим розмірам:

Little things amuse little minds [288];

мудрість у різних людей теж різна, і її діяльність і спрямованість від людини до людини різняться:

Many men, many minds [289];

Для ефективної діяльності людині пропонується аналізувати будь-які свої слова перед їх уживанням:

First think, then speak [294];

Fool's tongue runs before his wit [294];

Розум дозволяє накопичувати мудрість і раціонально нею користуватися:

Fool may ask more questions in an hour than a wise man can answer [294];

You cannot teach old dogs new trick [289].

може отримувати враження:

But the treatise had made an indelible impression on my mind [289];

To create individual, thinking beings, it was necessary to incarnate portions of the divine mind [289];

може мати масштабні пропорції:

In general, this motion is the universal thought of the universal mind [292].

Отже, Референтом метонімічного позначення є ситуація. Дослідження дискурсивної метонімії як тактики освоєння образного простору насамперед пов'язане із поетичним мисленням, одним з різновидів якого є параболічне мислення.

Висновки до розділу 4

Концепт МУДРІСТЬ вербалізується в англійському дискурсі казки. Дискурс казки – джерело культурно-аксіологічної інформації, вираженої лексичними засобами у корпусі текстів, які відносяться до соціальної сфери, об'єднані загальною тематикою, загальними лінгвостилістичними особливостями та прагматичними характеристиками.

Сучасний казковий дискурс представлений авторськими творами, жанрова приналежність яких визначається як літературна казка чи авторська казка. Дискурс казки межує із сугестивним та фантастичним дискурсами. Казковий дискурс розуміємо як динамічний процес мовної діяльності, що вписаний в соціальний контекст.

2. Казка – це літературний розповідний жанр. Літературна казка або копіює фольклорну або утворює дидактичний твір на основі нефольклорних сюжетів.

Казка – це твір, в якому дійсність перемішана з чудесним елементом. Авторська казка має диференційні ознаки: неритуальність, несакральність, недостовірність (чи відносна достовірність, що допускає видумку); неміфічні герої, казкові дії (позаісторичний час), відсутність етіологізму, відсутність колективного зображення.

Кожен літературний твір втілює індивідуально-авторський спосіб сприйняття та організації світу. Авторський дискурс казки певним чином заснований на народній казці, хоча має індивідуально-авторський характер. МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки та виявлені ознаки когнітивного образу: ознаки вогняної стихії, ознаки повітряної стихії, ознаки водної стихії, ознаки стихії землі, ознаки, що характеризують речовинність, ознаки живої істоти, соціально-антропоморфні ознаки, вегетативні ознаки, дислокаційні ознаки, ознаки наявності певної форми.

3. Когнітивний підхід до вивчення метафори сприяє тому, що будь-яке абстрактне явище можна уявити як образ чуттєвого пізнання світу, яке існує в досвіді мовця. Цей процес супроводжується аксіологічним оцінюванням. Як правило, при цьому репрезентація абстрактного явища здійснюється через більш конкретну ситуацію. Дослідивши когнітивну метафору, можемо зробити висновки, що МУДРІСТЬ має категорію розміру, може змінюватися, може рости і розвиватися, є певною річчю, якою володіє людина, має категорію кількості, властива тваринам, властива неживим речам, має категорію глибини, є складовою любові, є сховищем інформації, має категорію молодості і старості, може бути звукопровідним середовищем, деяка поверхня, має голос та може говорити, є ключем до розуміння та ви членування сенсу, має категорію вмикання та вимикання.

4. У контексті дослідження дискурсивна метонімія розуміється як спосіб номінації, що демонструє ту властивість мови, яку О.С. Кубрякова описує в "теорії айсберга", як можливість залишати за межами тексту невербалізовану інформацію, необхідну для осмислення. Доступ до цієї інформації здійснюється за допомогою правил інференції, або висновку, що має когнітивну основу. Правильне застосування цих правил, тобто адекватне сприйняття тексту зумовлене відображеною у мові універсальністю людського досвіду, наявністю знань

людини про світ та про себе. Отже, дискурсивні метонімії можуть бути подібні до айсберга тому, що фрагмент дійсності, що ними позначається, виходить за межі лексичного значення слова навіть тоді, коли саме слово застосоване метонімічно.

Дискурсивна метонімія може бути побудована на використанні слова, або словосполучення для позначення цілої ситуації, яка в свою чергу базується на історичному екскурсі або людському досвіді. У метонімічному зображенні МУДРІСТЬ – знання та закон певного тваринного середовища, має чесноти, може проявлятися через погляд, може бути виражена через обличчя, має якість гнучкості, що оцінюється як позитивна якість, так і якість затисненості, що розцінюється як негативна якість, виражається в логічних і раціональних діях, має категорію індивідуальності, при додаванні яких зростає її ефективність, розташовується в голові і є необхідною передумовою для нормального життя людини; у випадку втрати мудрості втрачає ефективність і будь-яка інша діяльність, ніяка зовнішність не може бути ознакою розумності й мудрості людини, якість систематичності, має різні розміри й займається речами згідно цим розмірам, розум дозволяє накопичувати мудрість і раціонально нею користуватися, може мати масштабні пропорції.

4. У процесі вивчення образної метафори, виявили образні метафори концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки по основних структурних компонентах – образному, інформаційно-поняттєвому та значущісно- ціннісному. Перцептивний образ концепту МУДРІСТЬ представлений наступними метафорами: МУДРІСТЬ є СВІТЛО (може блищати), МУДРІСТЬ є ДЗЕРКАЛО, МУДРІСТЬ є ВОГОНЬ (може іскритися, має якості яскравості й блідості, може горіти), МУДРІСТЬ є в СЕРЕДИНІ, МУДРІСТЬ є О'Б'ЄКТ (має категорію краси, має відтінки, має ознаку гнучкості), МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА, МУДРІСТЬ є НІЖ (має якості гостроти, має властивість металевої твердості), МУДРІСТЬ є УМІСТИЛИЩЕ, МУДРІСТЬ є ВОДА(може кипіти та варитися), МУДРІСТЬ Є ШЛЯХ, МУДРІСТЬ Є КАТ, МУДРІСТЬ Є МОРЕ, МУДРІСТЬ Є ЖИВА ІСТОТА, МУДРІСТЬ Є КОРАБЕЛЬ, МУДРІСТЬ Є СЛУГА, МУДРІСТЬ Є ГОРА.

Основні положення четвертого розділу висвітлені в публікаціях автора [84; 85; 89; 238].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичне підґрунтя роботи складає комплекс наукових праць когнітивно-комунікативного спрямування, зокрема з лінгвоконцептології (С.Г. Воркачов, А.М. Приходько, Ю.С. Степанов) з акцентом на розмежуванні поняттєвої, образної та ціннісної інформації у структурі концепту (В.І. Карасик, Г.Г. Слишкін, І.С. Шевченко), включаючи художню лінгвоконцептологію та концептологію тексту / дискурсу (О.П. Воробйова, О.М. Кагановська, О.І. Морозова, В.Г. Ніконова), а також з теорії концептуальної метафори (G. Lakoff, M. Johnson), концептуальної метонімії (Z. Kövecses) і теорії словесного поетичного образу (Л.І. Белєхова). Критичне осмислення теоретичних джерел з філософії, соціології, психології, культурології, лінгвоконцептології і когнітивної поетики стосовно концепту WISDOM / МУДРІСТЬ сприяло його визначенню як багатовимірного ментального утворення, що структурується поняттєвим і образно-ціннісним компонентами, і піддається переосмисленню в дискурсі англійської авторської казки. Останній витлумачено як середовище конструювання казкової образності, зокрема ціннісно маркованих образів мудрості, що актуалізує фрагменти міфологічної і художньої картин світу.

У роботі уточнено поняття "дискурс авторської казки" та "охудожнений концепт". У дискурсі англійської авторської казки концепт МУДРІСТЬ постає охудожненим концептом, адже є результатом лінгвокреативної діяльності автора з осмислення предметів, явищ і подій реального світу. Саме через художні або охудожнені концепти автор передає власну індивідуальну мудрість, що стає підґрунтям творення художніх образів.

Під дискурсом авторської казки розуміється казковий дискурс (дискурс казки), представлений двома різновидами: традиційним та сучасним, одиницями яких є, відповідно, народна та літературна казки. Літературна казка традиційно відноситься до малих прозаїчних жанрів художньої літератури, разом з новелою, оповіданням та ін.

Удосконалено методику проведеного дослідження в аспекті виділення доменів, що профілюють концепт МУДРІСТЬ. Методика має комплексний

характер та складається з трьох етапів. На першому етапі встановлено, що основними доменами концепту МУДРІСТЬ є ЗНАННЯ, РОЗУМ, ІНТУЇЦІЯ та ДОСВІД. На етапі профілювання здійснюється окреслення вербального портрету концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки шляхом визначення його шарової структури. На інтерпретативному етапі виявляється специфіка дискурсивної реалізації концепту WISDOM / МУДРІСТЬ в англomовній авторській казці.

Визначено структуру концепту у вигляді поняттєвого та образно-ціннісного компонентів. Поняттєвий компонент концепту МУДРІСТЬ в англomовному дискурсі казки структурується такими концептуальними ознаками: мудрість – здатність робити усвідомлені, раціональні вчинки й логічно, раціонально сприймати дійсність; свідоме реагування на що-небудь; ключ до розуміння й вичленовування змісту; не належить категорії почуттів, може домінувати над ними; відділяється від душі; може існувати окремо від тіла; відрізняється від інстинкту і відділяється від нього; протиставляється тілу та відокремлюється від нього. Іменем концепту WISDOM / МУДРІСТЬ є лексема *wise*.

Образно-ціннісний компонент концепту МУДРІСТЬ передбачає виявлення специфіки його образного осмислення в дискурсі англomовної авторської казки. Встановлено, що образно-ціннісний компонент структурується низкою концептуальних схем, зокрема концептуальних метафор і метонімії, передконцептуальним підґрунтям яких є архетипи АНІМА, АНІМУС, САМІСТЬ і МУДРЕЦЬ.

Встановлено, що засобами вербалізації концепту МУДРІСТЬ у дискурсі англomовної авторської казки є різні частини мови, якими репрезентовано концепт МУДРІСТЬ. Отже, концепт МУДРІСТЬ у дискурсі казки представлений: іменниками 20%, прикметниками 60%, дієсловами 15% та прислівниками 5%. Отже, концепт мудрість виражений прикметником *wise*.

Засоби дискурсивної реалізації зазначеного концепту є метафора та метонімія. Перцептивний образ концепту МУДРІСТЬ створено переважно метафорами: МУДРІСТЬ є СВІТЛО (може блищати), МУДРІСТЬ є ДЗЕРКАЛО,

МУДРІСТЬ є ВОГОНЬ (може іскритися, має якості яскравості й блідості, може горіти), МУДРІСТЬ є в СЕРЕДИНІ, МУДРІСТЬ є ОБ'ЄКТ (має категорію краси, має відтінки, має ознаку гнучкості), МУДРІСТЬ є ЛЮДИНА, МУДРІСТЬ є НІЖ (має якості гостроти, має властивість металевої твердості), МУДРІСТЬ є УМІСТИЛИЩЕ, МУДРІСТЬ є ВОДА (може кипіти та варитися), МУДРІСТЬ є ШЛЯХ, МУДРІСТЬ є КАТ, МУДРІСТЬ є МОРЕ, МУДРІСТЬ є ЖИВА ІСТОТА, МУДРІСТЬ є КОРАБЕЛЬ, МУДРІСТЬ є СЛУГА.

Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення концепту МУДРІСТЬ у порівняльному аспекті на матеріалі декількох мов та в інших жанрах прозового чи поетичного дискурсу. Доцільним також буде поглиблене вивчення засобів профілювання зазначеного концепту, а також інших когнітивних операцій. Заслуговує на увагу здійснення бінарної характеристики зазначеного концепту, що відкриває простір для лінгвокультурологічних досліджень у тому числі в зіставно-історичній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С. Символика раннего Средневековья (к постановке вопроса) / С. С. Аверинцев // Семиотика и художественное творчество : [сб. ст. / отв. ред. Ю. Я. Бардом]. — М. : Наука, 1977. — С. 308—338.
2. Алексеев Э. Е. Фольклор в контексте современной культуры : рассуждения о судьбах народной песни / Эдуард Ефимович Алексеев. — М. : Сов. композитор, 1988. — 237 с.
3. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова : синергетика языка, сознания и культуры / Николай Федорович Алефиренко. — М. : Academia, 2002. — 394 с.
4. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : [учеб. пособие] / Николай Федорович Алефиренко. — М. : Флинта, 2014. — 288 с.
5. Алефиренко Н. Ф. "Живое" слово: проблемы функциональной лексикологии : [монография] / Николай Фёдорович Алефиренко. — [2-е изд., стер.]. — М. : Флинта, 2014. — 344 с.
6. Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. — Волгоград : Парадигма, 2005. — Т. 1. — 348 с.
7. Апресян Ю. Д. Языковые аномалии: типы и функции / Ю. Д. Апресян // Res Philologica: Филологические исследования. Памяти академика Георгия Владимировича Степанова. — М. ; Л. : Наука, 1990. — С. 50—71.
8. Апресян Ю. Д. Языковая аномалия и логическое противоречие / Ю. Д. Апресян // Избранные труды : [в 2 т.] / Ю. Д. Апресян. — М. : Языки русской культуры, 1995. — Т. II : Интегральное описание языка и системная лексикография. — С. 598—621.
9. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. — Минск : Литература, 1998. — 977 с.
10. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : [учеб. для вузов] / Ирина Владимировна Арнольд. — [4-е изд.]. — М. : Флинта ; Наука, 2002. — 384 с.

11. Арутюнова Н. Д. Аномалии и язык (к проблеме языковой "картины мира") / Н. Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. — 1987. — № 3. — С. 3—19.

12. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. — М. : Сов. энцикл., 1990. — С. 136—137.

13. Арутюнова Н. Д. Образ, метафора, символ в контексте жизни и культуры / Н. Д. Арутюнова // Res Philologica: Филологические исследования. Памяти академика Георгия Владимировича Степанова. — М. ; Л. : Наука. — 1990. — С. 71—89.

14. Арутюнова Н. Д. Функциональная семантика: оценка, экспрессивность, модальность. In memoriam Е. М. Вольф / Нина Давидовна Арутюнова. — М. : Изд-во РАН Института языкознания, 1996. — 168 с.

15. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. — М. : Academia, 1997. — С. 267—279.

16. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми : [монографія] / Оксана Андріївна Бабелюк. — К. : Вимір, 2009. — 295 с.

17. Бартминьский Е. Языковой образ мира : очерки по этнолингвистике / Ежи Бартминьский. — М. : Изд-во Индрик, 2005. — 527 с.

18. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / Михаил Михайлович Бахтин. — М. : Советский писатель, 1963. — 363 с.

19. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет / Михаил Михайлович Бахтин. — М. : Худ. литература, 1975. — 504 с.

20. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин ; [сост. С. Г. Бочаров]. — М. : Искусство, 1979. — 423 с.

21. Бахтін М. М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М. М. Бахтін // Слово. Знак. Дискурс : антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / [за ред. М. Зубрицької]. — Львів : Літопис, 1996. — С. 318—323.

22. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 346 с.

23. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / Алла Дмитриевна Белова. — К. : КГУ, 1997. — 311 с.

24. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы / А. Д. Белова // Культура народов Причерноморья. Филологические науки. — 2002. — № 29. — С. 17—23.

25. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист. — М. : Прогресс, 1974. — 447 с.

26. Бергсон А. Творча Еволюція / Анрі Бергсон ; [пер. с фр. Р. Осадчука]. — К. : Вид-во Жупанського, 2010. — 302 с.

27. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Белехова Лариса Іванівна. — К., 2002. — 476 с.

28. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний аспект : [монографія] / Лариса Іванівна Белехова. — М. : Звездапад, 2004. — 376 с.

29. Белова А. Д. Поняття "стиль", "жанр", "дискурс", "текст" у сучасній лінгвістиці / А. Д. Белова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. — К. : КНУ, 2002. — Вип. 32. — С. 11—14.

30. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры : [сб. ст. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой]. — М. : Прогресс, 1990. — С. 153—172.

31. Богданов К. А. Повседневность и мифология : исследования по семиотике фольклорной действительности / Константин Анатольевич Богданов. — СПб. : Искусство-СПБ, 2001. — 438 с.

32. Болдырев Н. Н. Концептуальные структуры и языковые значения // Филология и культура : материалы II Междунар. конф., (Тамбов, 12—14 мая 1999 г.) : [в 3 ч.] / Тамбов. Гос. ун-т им Г. Р. Державина. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. — Ч. 3. — С. 62—69.

33. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : курс лекций / Николай Николаевич Болдырев. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2001. — 123 с.

34. Бондаренко Є. В. Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.04 "Германські мови" / Є. В. Бондаренко. — Харків, 2012. — 35 с.

35. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике / Владимир Григорьевич Борботько. [4-е изд.]. — М. : Либроком, 2011. — 288 с.

36. Брутян Г. А. Языковая картина мира и ее роль в познании / Г. А. Брутян // Методологические проблемы анализа языка : [сб. науч. тр. / отв. ред. Г. А. Брутян]. — Ереван : Изд-во Ереван. ун-та, 1976. — С. 57—64.

37. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ.]. — М. : Русские словари, 1996. — 416 с.

38. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ.]. — М. : Языки русской культуры, 1999. — 780 с.

39. Виноградов В. В. Проблема авторства и теория стилей / Виктор Васильевич Виноградов. — М. : Гослитиздат, 1961. — 164 с.

40. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Л. Витгенштейн ; [пер. с нем. Добронравова и Лахути Д. ; общ. ред. и предисл. В. Ф. Асмуса]. — М. : Наука, 2009. — 133 с.

41. Волкова С. В. Структурно-семиотическая организация синтаксического пространства в америндской художественной прозе / С. В. Волкова // Проблемы лингвистики и лингводидактики : [международ. сб. науч. ст.] / [отв. ред. С. А. Моисеева]. — Белгород : ИПЦ "ПОЛИТЕРРА", 2014. — Вып. V. — С. 11—19.

42. Волкова С. В. Міфолорні образи в сучасних амеріндіанських прозових текстах : [монографія] / Світлана Володимирівна Волкова. — Херсон : Айлант, 2015. — 340 с.

43. Вольф Е.М. Метафора и оценка // Метафора в языке и тексте : [сб. ст. / отв. ред. В. Н. Телия]. — М. : Наука, 1988. — С. 52—65.

44. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев. — М. : ИТДГК "Гнозис", 2004. — 236 с.

45. Выготский Л. С. Мышление и речь : психологические исследования / Лев Семёнович Выготский. — М. ; Л. : Гос. соц.-эконом. изд-во, 1934. — 324 с.

46. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О. П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. — 2011. — Т. 14, № 2. — С. 53—64.

47. Гак В. Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания / В. Г. Гак // Семантическая структура слова : психолінгвістическіе исследования / [отв. ред. А. А. Леонтьев]. — М. : Наука, 1971. — С. 85—95.

48. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология / Владимир Григорьевич Гак. — М. : Международные отношения, 1977. — 264 с.

49. Гак В. Г. Метафора: универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте : [сб. ст. / отв. ред. В. Н. Телия]. — М. : Наука, 1988. — С. 11—26.

50. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. — М. : Языки русской культуры, 1998. — 768 с.

51. Гартман Н. Проблема духовного бытия. Исследования к обоснованию философии истории и наук о духе. (Перевод А. Н. Малинкина) / Н. Гартман // Культурология. XX век: антология / Сост. С. Я. Левит. — М. : Просвещение, 1995. — С. 608—648.

52. Гегель Г. В. Ф. Наука логики : [в 3 т.] / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. — М. : Мысль, 1970—. — Т. 2. — 1971. — 248 с.

53. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. — СПб. : Наука, 1994. — 444 с.

54. Герц Г. Р. Исследования о распространении электрической силы / Генрих Рудольф Герц. — М.-Л. : Наука, 1938.

55. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / Ірина Олександрівна Голубовська. — [2-е вид.]. — К. : Логос, 2004. — 284 с.

56. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Голубовська Ірина Олександрівна. — К., 2004. — 346 с.

57. Гончарова Н. Н. Языковая картина мира как объект лингвистического описания / Н. Н. Гончарова // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. — Тула : Изд-во ТулГУ, 2012. — № 2. — С. 396—405.

58. Давидова Т. В. Антиконцепти в англійській художній літературі вікторіанської доби: системно-типологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 "Германські мови" / Т. В. Давидова. — К., 2013. — 20 с.

59. Давидова Т. В. Роль загальнонаукових методів у дослідженні антиконцептів / Т. В. Давидова // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. — 2014. — № 2. — С. 36—39.

60. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; пер. с англ., сост. В. В. Петров ; под ред. В.И. Герасимова. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.

61. Демьянков В.З. Когнитивизм, когниция, язык и лингвистическая теория / В. З. Демьянков // Язык и структуры представления знаний : [сб. науч.-аналит. обзоров / под ред. Ф. М. Березина, Е. С. Кубряковой]. — М. : РАН, Ин-т науч. информации по общественным наукам, 1992. — С. 39—77.

62. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / Світлана Павлівна Денисова. — К. : Віпол, 1996. — 294 с.

63. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз : [учбово-метод. посіб.] / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. — 240 с.

64. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. — 1997. — Вип. 2. — С. 3—11.

65. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського Університету. — 1999. — Вип. 11. — С. 12—25.

66. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Когнитивная семантика : материалы Второй междунар. шк.-семинара по когнитивной лингвистике , (Тамбов, 11—14 сент. 2000 г.) : [в 2 ч. / отв. ред. Н. Н. Болдырев]. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2000. — Ч. 2. — С. 10—13.

67. Жоль К.К. Мысль, слово, метафора : проблемы семантики в философском освещении / Константин Константинович Жоль. — К. : Наукова думка, 1984. — 303 с.

68. Залевская А. А. Психолингвистика: пути, итоги, перспективы / А. А. Залевская // Вопросы языкознания. — 1998. — № 6. — С. 81—94.

69. Зернецкая А. А. Функциональная система вербально-коммуникативной деятельности (компетентностный аспект) : [монография] / Алла Анатольевна Зернецкая. — Харьков : Изд-во ООО "Щедрая усадьба плюс", 2014. — 336 с.

70. Зернецкая А. А. Компетенции и компетентности языковой личности в функционально-системном аспекте вербально-коммуникативной деятельности / А. А. Зернецкая // Мова і культура : [зб. наук. пр.]. — К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2015. — Вип. 17. — С. 234—239.

71. Зусман В. Г. Концепт в культурологическом аспекте / В. Г. Зусман. — Межкультурная коммуникация : учеб. пособие / ред. В. Г. Зусман. — Нижний Новгород : Деком, 2001. — С. 38—53.

72. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований / Людмила Петровна Иванова. — К. : ИСИО, 1995. — 87 с.

73. Иванова Л. П. Ноосфера как фактор развития языка / Л. П. Иванова // Мови й культура народів Приазов'я : зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко (Мовознавство). — Бердянськ: БДПІ, 1999. — С. 3—11.

74. Історія світової культури : [навч. посібник] / [кер. авт. кол. Л. Т. Левчук]. — [3-тє вид., перероб. і доп.] — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 400 с.

75. Історія світової культури. Культурні регіони : [навч. посібник] / [кер. авт. кол. Л. Т.]. — К. : Либідь, 2000. — 520 с.

76. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : [монографія] / Олена Марківна Кагановська. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. — 292 с.

77. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ століття) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.05 / Кагановська Олена Марківна. — К., 2003. — 489 с.

78. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты : [сб. науч. тр. / отв. ред. В. И. Карасик]. — Волгоград / Архангельск : Изд-во ВГПУ "Перемена", 1996. — С. 3—16.

79. Карасик В. И. Религиозный дискурс / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики : [сб. науч. тр. / отв. ред. В. И. Карасик]. — Волгоград : Изд-во ВГПУ "Перемена", 1999. — С. 3—18.

80. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : [сб. науч. тр. / отв. ред. В. И. Карасик]. — Волгоград : Изд-во ВГПУ "Перемена", 2000. — С. 5—20.

81. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики / под. ред. И. А. Стернина. — Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. — С. 75—80.

82. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. — Волгоград : Изд-во ВГПУ "Перемена", 2002. — 477 с.

83. Караулов Ю. Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса / Ю. Н. Караулов, В. В. Петров // Язык. Познание. Коммуникация // Т. А. ван Дейк. — М. : Наука, 1989. — С. 5—11.

84. Кищенко Н. Д. Когнитивная метафора определения концепта Мудрость в англоязычном сказочном дискурсе / Н. Д. Кищенко // Актуальные вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков : статьи

и материалы II-й междунар. науч. конф., (Санкт-Петербург, 25—27 февр. 2010 г.) / М-во обр. Росс. Федерац, Санкт-Петерб. гос. полярн. акад. — СПб. : Санкт-Петерб. гос. полярн. акад., 2010. — С. 103—107.

85. Кищенко Н. Д. Метафорическое отображение концепта Мудрость в англоязычном авторском дискурсе сказки конца 19 — начала 20 веков / Н. Д. Кищенко // Национальные культуры в межкультурной коммуникации : сб. науч. ст. I —й междунар. науч.-практ. конф., (Минск, 14—15 апр. 2016 р.) / М-во образ. респ. Белар., Белорусс. гос. ун-т. — Минск : Белорусс. гос. ун-т, 2016. — С. 168—174.

86. Кіщенко Н. Д. Лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи до розуміння культурного концепту "Мудрість" / Н. Д. Кіщенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мова і література. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. — № 5. — С. 303—305.

87. Кіщенко Н. Д. Аналіз простору концепту МУДРІСТЬ в англomовному тексті / Н. Д. Кіщенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія : Сучасні тенденції розвитку мов : [зб. наук. праць]. — Київ : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2009. — Вип. 4. — С. 114—117.

88. Кіщенко Н. Д. Змістовна та пропозитивна структура денотативного простору англomовного тексту / Н. Д. Кіщенко // Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація : матеріали VIII всеукр. наук. конф., (Харків, 5 лют. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. — С. 139—140.

89. Кіщенко Н. Д. Зображення концепту МУДРІСТЬ в тексті англomовних авторських казок / Н. Д. Кіщенко // Сучасна англїстика: мова в контексті культури : тези доповідей III-го міжнар. наук. форуму, (Харків, 25 черв. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. — Харків : Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. — С. 73—75.

90. Кіщенко Н. Д. Концепт культури як структура репрезентації знань про світ / Н. Д. Кіщенко // Сучасні дослідження з іноземної філології : [зб. наук. праць]. — Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2009. — Вип. 7. — С. 211—216.

91. Кіщенко Н. Д. Методи структуралізму та складного цілого в структурі англomовної авторської казки / Н. Д. Кіщенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. — Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2009. — Вип. 58, № 848. — С. 42—47.

92. Кіщенко Н. Д. Природа концепту МУДРІСТЬ в когнітивній лінгвістиці / Н. Д. Кіщенко // Східні і західні слов'яни. Теорія і практика перекладу : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 24—25 берез. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Дніпродзерж. держ. тех. ун-т. — Дніпродзержинськ : Дніпродзерж. держ. тех. ун-т, 2009. — С. 3 — 5.

93. Кіщенко Н. Д. Понятійна сутність концепту МУДРІСТЬ / Н. Д. Кіщенко // Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика : тези доповідей II-ї Всеукр. наук. конф., (Харків, 21 квіт. 2012 р.) / М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2012. — С. 84—86.

94. Колшанский Г. В. Лингвогносеологические основы языковой номинации / Г. В. Колшанский // Языковая номинация (общие вопросы) / [под ред. Б. А. Серебренникова]. — М. : Наука, 1977. — С. 99—146.

95. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Геннадий Владимирович Колшанский. — М. : Едиториал УРСС, 2005. — 128 с.

96. Кочерган М.П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. — 1996. — № 2—3. — С. 3—12.

97. Красных В. В. Стрoение языкового сознания: фрейм-структуры / В. В. Красных // Когнитивная семантика : материалы II междунар. шк.-семинара, (Тамбов, 11—14 сент. 2000 г.) / отв. ред. Н. Н. Болдырев. — Тамбов : Изд-во ТГУ, 2000. — С. 53—55.

98. Кубрякова Е. С. О новых путях исследования значения (теория айсберга) / Е. С. Кубрякова // Проблемы семантического описания языка и речи : материалы докладов междунар. науч. конф. — Минск, 1988. — С. 38—39.

99. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. — М. : Наука, 1988. — С. 141—172.

100. Кубрякова Е. С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова *ПАМЯТЬ* / Е. С. Кубрякова // Логический анализ языка. Культурные концепты / ред. Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1991. — С. 85—90.

101. Кубрякова Е. С. Обеспечение речевой деятельности и проблема внутреннего лексикона / Е. С. Кубрякова // Человеческий фактор а языке. Язык и порождение речи / Е. С. Кубрякова, А. М. Шахнарович, Л. В. Сахарный. — М. : Наука, 1991. — С. 82—140.

102. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Сомойловна Кубрякова. — М. : Ин-т языкознания РАН, 1997. — 327 с.

103. Кубрякова Е. С. Языковое сознание и языковая картина мира / Е. С. Кубрякова // Филология и культура : материалы II Междунар. конф. ., (Тамбов, 12—14 мая 1999 г.) : [в 3 ч.] / Тамбов. Гос. ун-т им Г. Р. Державина. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. — Ч. 3. — С. 6—13.

104. Кубрякова Е. С. В начале XXI века / Е. С. Кубрякова // Когнитивная семантика : материалы Второй междунар. шк.-семинара по когнитивной лингвистике , (Тамбов, 11—14 сент. 2000 г.) : [в 2 ч. / отв. ред. Н. Н. Болдырев]. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2000. — Ч. 1. — С. 6—7.

105. Кубрякова Е. С. О современном понимании термина "концепт" в лингвистике и культурологии / Е. С. Кубрякова // Реальность, язык и сознание : [межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Т. А. Фесенко]. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. — Вып. 2. — С. 5—15.

106. Кубрякова Е. С. Язык и знание : на пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения : роль языка в познании мира / Елена Сомойловна Кубрякова. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.

107. Кухаренко В. А. Практикум з стилістики англійської мови : [підруч.] / Валерия Андреевна Кухаренко. — Вінниця : Нова Книга, 2003. — 160 с.

108. Лакофф Дж. Лингвистические гештальты / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1981. — Вып. 10 : Лингвистическая семантика. — С. 350—368.

109. Лакофф Дж. О порождающей семантике / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1981. — Вып. 10 : Лингвистическая семантика. — С. 302—349.

110. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1988. — Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. — С. 12—51.

111. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование / Дж. Лакофф // Язык и интеллект : [сб. ст. / пер. с англ. и нем. ; сост. В. В. Петров]. — М. : Прогресс, 1995. — С. 143—184.

112. Левин Ю. И. Русская метафора: синтез, семантика, трансформация / Ю. И. Левин // Труды по знаковым системам. — Тарту : Изд-во Тартусского ун-та, 1969. — Т. IV. — С. 290—305. — (Учёные записки Тартусского государственного университета. Вып. 236).

113. Леви-Стросс К. Первобытное мышление / Клод Леви-Стросс. — М. : Республика, 1994. — 384 с.

114. Левицкий В.В. Типи вибірок і типи шкал у лінгвістичних дослідженнях / В.В. Левицкий // Науковий вісник Чернівецького університету. — Чернівці, 2004. — Вип. 206—207 : Германська філологія. — С. 43—54.

115. Левицкий В.В. Семасиология / В.В. Левицкий. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. — 512 с.

116. Лейбниц Г. В. Сочинение : [в 4 т.] / Готфрид Вильгельм Лейбниц. — М. : Мысль, 1982—. — Т. 1 : Метафизика. "Монадология". — 1982. — 636 с. — (Серия : Философское наследие).

117. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Известия РАН. Серия : литературы и языка. — 1993. — Т. 52, Вып. 1. — С. 3—9.

118. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / Алексей Фёдорович Лосев. — М. : Искусство, 1975. — 320 с.

119. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения / Алексей Фёдорович Лосев. — М. : Мысль, 1978. — 623 с.

120. Лосев А. Ф. Философия имени / Алексей Фёдорович Лосев. — М. : Изд-во МГУ, 1990. — 269 с.

121. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т. В. Луньова. — К., 2006. — 22 с.

122. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры : [сб. / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. — М. : Прогресс, 1990. — С. 358—386.

123. Маріна О. С. Семіотика парадоксальності у когнітивно-комунікативному висвітленні (на матеріалі сучасного англомовного поетичного дискурсу) : [монографія] / Олена Сергіївна Маріна. — Харків : Айлант, 2015. — 436 с.

124. Мартинюк А. П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / А. П. Мартинюк. — К., 2006. — 40 с.

125. Мартинюк А.П. Перспективи дискурсивного напрямку дослідження концептів / А.П. Мартинюк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. — 2009 (б). — № 837. — С. 14—18.

126. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику / Валентина Авраамовна Маслова/ [3-е изд., испр.]. — М. : Фланта ; Наука, 2007. — 296 с.

127. Мелетинский Е. М. Герой волшебной сказки : происхождение образа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. — М. : Изд-во вост. лит-ры, 1958. — 264 с.

128. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. — М. : Наука, 1976. — 407 с.

129. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. І. Морозова. — Київ, 2008. — 35 с.

130. Нерознак В. П. От теории словесности к структуре / В. П. Нерознак // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология / ред. В. П. Нерознак]. — М. : Academia, 1997. — 320 с.

131. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. — М. : Высш. шк., 1988. — 168 с.

132. Ніконова В. Г. Художественный концепт как система систем / В. Г. Ніконова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. — 2006. — Вип. 49. — № 726. — С. 33—41.

133. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра : [монографія] / Віра Григорівна Ніконова. — Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. — 364 с

134. Новикова М. Л. Метафора, ее структура, семантика и связь с текстом // Лингвистическая семантика и логика : [сб. науч. тр. / отв. ред. Л. А. Новиков]. — М. : Наука, 1983. — С. 124—137.

135. Овчарук Т. В. Сетевая модель концептуальных метафор: обозначение понятия "деньги" // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. — 1999. — Вип. 11. — С. 47—57.

136. Овчинникова Л.В. Русская литературная сказка XX века (история, классификация, поэтика) : дис. ... доктора філол. наук : 10.01.01, 10.01.09 / Любовь Владимировна Овчинникова. — М., 2001. — 387 с.

137. Опарина Е. О. Концептуальная метафора / Е. О. Опарина // Метафора в языке и тексте / отв. ред. В. Н. Телия. — М. : Наука, 1988. — С. 65—77.

138. Павилёнис Р. И. Проблема смысла : современный логико-философский анализ языка / Роландас Ионович Павилёнис. — М.: Мысль, 1983. — 286 с.

139. Петров В. В. Научные метафоры: природа и механизм функционирования / В. В. Петров // *Философские основания научной теории.* — Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние, 1985. — Вып.9. — С. 23—31.

140. Петров В. В. Метафора: от семантических представлений к когнитивному анализу / В. В. Петров // *Вопросы языкознания.* — 1990. — № 3. — С. 135—146.

141. Пешковский А. М. Интонация и грамматика / А. М. Пешковский // *История Советского языкознания : хрестоматия / сост. Ф. М. Березин.* — М. : Языки русской культуры, 1988. — С. 38—45.

142. Пименова М. В. Концептуальные исследования. Введение : [учеб. пособие] / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. — М. : ФЛИНТА, 2011. — 176 с.

143. Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику : [учебное пособие] / М. В. Пименова. — Кемерово : ИПК Графика, 2004. — 210 с.

144. Полина А. В. О прототипах концепта БОЖЕСТВЕННОГО в английской языковой картине мира / А. В. Полина // *Іноземна філологія на межі тисячоліть : тези доповідей міжнар. наук. конф., (Харків, 25—26 квіт. 2000 р.) / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна.* — Харків : Константа, 2000. — С. 240—241.

145. Полина А. В. Семантические характеристики концепта БОГ в светском и библейском дискурсе // *Треті Каразинські читання: методика та лінгвістика на шляху до інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., (Харків 28 жовт. 3003 р.) / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна.* — Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2003. — С. 148—149.

146. Полюжин М.М. Типологія й аналіз концептів / М. М. Полюжин // *Іноземна філологія.* — 2009. — Вип. 121. — С. 80—89.

147. Попова З. Д. Понятие "концепт" в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж : Истоки, 1999. — 30 с.

148. Попова З. Д. К методологии лингво-когнитивного анализа / З. Д. Попова, И. А. Стернин // *Филология и культура : материалы III-й Междунар. науч. конф., (Тамбов, 16-18 мая 2001г.) : [в 3 ч.] / ТГУ им. Г. Р. Державина.* — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина. — Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2001.— Ч. 2. — С. 19—22.

149. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж : Истоки, 2003. — 191 с.
150. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Воронеж : Истоки, 2003. — 59 с.
151. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. — М. : Наука, 1988. — С. 8—69.
152. Потебня А. А. О доле и сродных с нею существах / Александр Афанасьевич Потебня. — М. : Тип. Грачева, 1865. — 44 с.
153. Потебня А. А. Слово и миф / Александр Афанасьевич Потебня. — М. : Правда, 1989. — 622 с.
154. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / Александр Афанасьевич Потебня. — М. : Высшая школа, 1990. — 342 с.
155. Потебня А. А. Собрание трудов : мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. — М. : Лабиринт, 1999. — 269 с.
156. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способы представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. — 1990. — № 6. — С. 110—122.
157. Приходьмо А. М. Концепти і концепто-системи в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. — Запоріжжя : Прем'єр, 2008. — 331 с.
158. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы / Анатолий Николаевич Приходько. — Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. — 307 с.
159. Проблеми зіставної семантики : матеріали респ. наук. конф. "Проблеми зіставної семантики близькоспоріднених мов", (14 — 16 травн. 1992 р.) / АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні та ін. ; відп. ред. М. П. Кочерган. — К., Черкаси, 1992. — 214 с.
160. Проблеми зіставної семантики : матеріали всеукр. наук. конф., (Київ, 28—30 верес. 1995 р.) / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К. : КДЛУ, 1995. — 228 с.

161. Проблеми зіставної семантики : доповіді та повідомлення Міжн. наук. конф. з проблем зіставної семантики, (28—30 верес. 1995 р.) / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; відп. ред. М. П. Кочерган. — К., 1997. — 486 с.

162. Проблемы лексической номинации в английском языке : сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. — 1981. — Вып. 10. — 201 с.

163. Проблемы общего и германского языкознания / гл. ред. Э. М. Мечникова. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. — 184 с.

164. Пропп В. Я. Структурное и историческое изучение волшебной сказки / В. Я Пропп // Семиотика : [сб. перев. / сост. Ю. С. Степанов]. — М. : Радуга, 1983. — С. 566—584.

165. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / Владимир Яковлевич Пропп. — Санкт-Петербург : Алетейя, 1997. — 287 с.

166. Пропп В. Я. Поэтика фольклора / Владимир Яковлевич Пропп. — М. : Наука, 1998. — 334 с.

167. Пропп В. Я. Сказка. Эпос. Песня / Владимир Яковлевич Пропп. — М. : "Лабиринт", 2001. — 368 с.

168. Просветительское движение в Англии / под ред. Н. М. Мещеряковой. — М. : Изд-во МГУ, 1991. — 445 с.

169. Радзиевская Т. В. Слово *судьба* в современных контекстах / Т. В. Радзиевская // Логический анализ языка. Культурные концепты / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1991. — С. 64—72.

170. Рикер П. Живая метафора // Теория метафоры : [сб. / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. — М. : Прогресс, 1990. — С.435—455.

171. Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение // Теория метафоры : [сб. / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. — М. : Прогресс, 1990. — С. 416—435.

172. Селиванова Е. А. Когнитивная онамасиология / Черкасский гос. ун-т. им.Б.Хмельницкого. — К.: Фитосоциоцентр. — 2000. — 247 с.

173. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с.

174. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : язык и мышление / Борис Александрович Серебренников. — М. : Наука, 1988. — 242 с.

175. Складарская Г.Н. К вопросу о метафоре как объекте лексикографии / Г. Н. Складарская // Современная русская лексикография / ред. А. М. Бабкин, В. Н. Сергеев. — Л. : Наука, 1983. — С. 53—64.

176. Складарская Г. Н. Категория образности и толковый словарь литературного языка / Г. Н. Складарская // Советская лексикография : [сб. ст. / ред. Ю. Н. Караулов]. — М. : Наука, 1988. — С. 88—100.

177. Складарская Г. Н. Опыт системного описания языковой метафоры в словаре / Г. Н. Складарская // Национальная специфика языка и ее отражение в нормативном словаре / под ред. Ю. Н. Караулова. — М. : Наука, 1988. — С. 63—69.

178. Складарская Г. Н. Метафора в системе языка / Галина Николаевна Складарская. — СПб. : Наука, 1993. — 150 с.

179. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Геннадий Геннадьевич Слышкин. — М. : Academia, 2000. — 125 с.

180. Современное зарубежное языкознание : вопросы теории и методологии / отв. ред. А. С. Мельничук. — К. : Наукова думка, 1983. — 207 с.

181. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка / Юрий Сергеевич Степанов. — М. : Наука, 1985. — 335 с.

182. Степанов Ю. С. Смена культурных парадигм и ее внутренние механизмы / Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин // Философия языка: в границах и вне границ / [Ю. С. Степанов, П. Серио, Ю. И. Руденко и др.]. — Харьков : Око, 1993. — С. 13—36.

183. Степанов Ю.С. Константы : словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. — [2-е изд., испр. и доп.]. — М. : Академический Проект, 2001. — 990 с.

184. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка / Юрий Сергеевич Степанов. — М. : Языки русской культуры, 1998. — 784 с.

185. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / Иосиф Абрамович Стернин. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. — 170 с.

186. Стилистика английского языка : [учеб. пособие] / [А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. — К. : Высш. шк., 1991. — 272 с.

187. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте / под ред. В. И. Телия. — М. : Наука, 1988. — С. 26—52.

188. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебренников. — М. : Наука, 1988. — С. 173—205.

189. Телия В. Н. Предисловие / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте / под ред. В. И. Телия. — М. : Наука, 1988. — С. 3—11.

190. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты / Вероника Николаевна Телия. — М. : Школа "Языки русской культуры", 1996. — 288 с.

191. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры : [сб. / пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журинской]. — М. : Прогресс, 1990. — С. 82—102.

192. Урысон Е. В. Языковая картина мира / Е. В. Урысон // Вопросы языкознания. — 1998. — № 2. — С. 3—21.

193. Уфимцева А. А. Лексическое значение: принцип семантического описания лексики / А. А. Уфимцева, Ю. С. Степанов. — М. : Наука, 1986. — 239 с.

194. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира / отв. ред. Б. А. Серебрянников. — М. : Наука, 1988. — С. 108—140.

195. Филипов А. В. О проблеме коннотации / А. В. Филипов // Вопросы языкознания. — 1978. — № 1. — С. 57—63.

196. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1988. — Вып. 23 : Когнитивные аспекты языка. — С. 52—92.

197. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості / І. Я. Франко // Зібрання творів : [у 50 т.] / І. Я. Франко. — К. : Наук. думка, 1976—. — Т. 31. — 1981. — С. 45—120.

198. Фреге Г. Избранные работы / Фридрих Людвиг Готлоб Фреге. — М. : Наука, 1997. — 330 с.

199. Фрумкина Р. М. Цвет, смысл, сходство : аспекты психолингвистического / Ревекка Марковна Фрумкина. — М. : Наука, 1984. — 175 с.

200. Фрумкина Р. М. Смысл и сходство / Р. М. Фрумкина // Вопросы языкознания. — 1985. — № 2. — С. 22—31.

201. Фрумкина Р. М. Семантика и категоризация / Ревекка Марковна Фрумкина. — М. : Наука, 1991. — 168 с.

202. Хайдеггер М. Время картины мира / М. Хайдеггер // Новая технократическая волна на Западе : [сб. ст. / сост. С. П. Гуревич]. — М. : Наука, 1986. — С. 93—119.

203. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: Сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. — 1996. — № 2. — С. 68—78.

204. Черкесова Е. Т. Опыт лингвистической интерпретации тропов (метафора) / Е. Т. Черкесова // Вопросы языкознания. — 1968. — № 2. — С. 28—38.

205. Шабліовський В. Є. Казковий дискурс як об'єкт наукових досліджень (на матеріалі слов'янських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, новогрецьких народних казок) / В. Є. Шабліовський // Слов'янський світ : зб. наук. пр. — Київ, 2009. — Вип. 7. — С. 81—108.

206. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматических свойств английского вопросительного предложения : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Шевченко Ирина Семеновна ; Киев. гос. лингв. ун-т. — К., 1999. — 373 с.

207. Шевченко И. С. Об историческом развитии когнитивного и прагматического аспектов дискурса / И. С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — Харків : Константа, 2000. — № 471. — С. 300—307.

208. Шевченко І. С. Лексично втілені концепти: історичний вимір / І. С. Шевченко // Нова філологія. — 2014. — Вип.64. — С. 121—126.

209. Эпштейн М. Н. Парадоксы новизны. О литературном развитии XIX—XX веков / М. Н. Эпштейн. — М.: Советский писатель, 1988. — 416 с.

210. Юнг К. Г. Архетип и символ / Карл Густав Юнг. — М. : Renaissance, 1991. — 286 с.

211. Юнг К. Г. Психологія та поезія / К. Г. Юнг // Слово. Знак. Дискурс : антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / за ред. М.Зубрицької. — Львів : Літопис, 1996. — С. 91—109.

212. Юнг К. Г. Ответ Иову / Карл Густав Юнг. — М. : АСТ, Канон+, 1998. — 384 с.

213. Язык и когнитивная деятельность / АН СССР. Ин-т языкознания ; отв. ред. Р. М. Фрумкина. — М. : Наука, 1989. — 142 с.

214. Яковлева Е. С. О концепте ЧИСТОТЫ в современном русском языковом сознании и в исторической перспективе / Е. С. Яковлева // Логический анализ языка : языки этики / под ред. Н. Д. Арутюновой. — М. : Языки русской культуры, 2000. — С. 200—215.

215. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода / Р. Якобсон // Избранные работы / Р. Якобсон. — М. : Прогресс, 1985. — С. 361—368.

216. Adey P. If mobility is everything then it is nothing: Towards a relational politics of im(mobilities) / P. Adey // *Mobilities*. — 2006. — Vol. 1, No. 1. — P. 75—94.
217. Anderson St. R. Review of *The computer and the mind: An introduction to cognitive science* by Ph. N. Johnson-Larid // *Language*. — 1989. — Vol. 65, No. 4 — P. 800—811.
218. Arnold-Foster H. O. *A History of England* / Hugh Oakeley Arnold-Foster. — London ; New York ; Toronto ; Melbourne : Cassell and Co, ltd., 1926. — 868 p.
219. Baer E. *Medical Semiotics* / Eugen Baer. — Lanham, MD : University Press of America, 1988. — 167 p.
220. Baer E. *The Pragmatics of Cognitive Frames: A Case Study* / Вісник Українського товариства дослідження англійської мови : [міжвуз. зб. наук. пр.]. — Київ / Харків : Константа, 2000. — Т. 1. — С. 10—25.
221. Bartlett F. Ch. *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology* / Frederic Charles Bartlett. — Cambridge : The U-ty Press, 1932. — 216 p.
222. *British Cultural Identities* / Edited by Mike Storry and Peter Childs. — London & New York : Routledge, 1997. — 350 p.
223. Brown C. H. *A Survey of Category Types in Natural Language* / C. H. Brown // *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization* / S. L. Tsohatzidis. — Oxford : Routledge, 1990. — P. 17—47.
224. Campbell J. *The Inner Reaches of Outer Space. Metaphor as Myth and as Religion* / Joseph Campbell. — New York, Philadelphia, et al. : Harper and Row Publishers, 1986. — 158 p.
225. Chafe W. Repeated verbalizations as evidence for the organization of knowledge / W. Chafe // *Reprints of plenary session papers: XIV International Congress of Linguistics*. — Berlin, 1987. — P. 88—110.
226. Chomsky N. *Knowledge of Language : It's Nature, Origin and Use* / Noam Chomsky. — New York : Praeger, 1986. — 269 p.
227. Clausner T. C. *Domains and image schemas* / T. C. Clausner, W. Croft // *Cognitive Linguistics*. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1999. — Vol. 10, No. 1. — P. 1—31.

228. Coleman L. Prototype Semantics: The English Word "Lie" / L. Coleman, P. Kay // *Language*. — 1981. — Vol. 57, No. 1. — P. 26—44.

229. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / Gilles Fauconnier. — Cambridge : Cambridge University Press, 1994. — 190 p.

230. Freeman M. Metaphor making meaning: Dickinson's conceptual universe / M. Freeman // *Journal of Pragmatics*. — 1995. — No. 24. — P. 643—666.

231. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature / M. Freeman // *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective* / [ed. A. Barcelona]. — Berlin, N.Y. : Mouton de Gruyter, 2000. — P. 253—283.

232. Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience / Erving Goffman. — Boston : North-eastern University, 1986. — 586 p.

233. Hardy S. The Diary of a Suffolk Farmer's Wife, 1854 — 69 : A Woman of Her Time / Sheila Hardy. — Hampshire : MacMillan Academic and Professional Ltd., 1992. — 196 p.

234. Harman G. Cognitive science / G. Harman // *The making of cognitive science : Essays in honour of George Miller* / ed. W. Hirst. — Cambridge (Mass) : Cambridge University Press, 1988. — P. 258—277.

235. Jackendoff R. Sense and reference in a psychologically based semantics / R. Jackendoff // *Talking minds* / [eds. T. G. Bever, T. M. Carroll, L. A. Miller]. — Cambridge, Mass : Cambridge University Press, 1984. — P. 49—72.

236. Jackendoff R. Languages of the mind: Essays on Mental Representation / Ray Jackendoff. — Cambridge, Mass : The MIT Press, 1992. — 195 p.

237. James W. The Perception of Reality / W. James // *Principles of Psychology* / W. James. — New York : Dover, 1950. — Vol. 2. — P. 283—324.

238. Kishchenko N. Linguo-Cognitive and Linguo-Cultural Approaches to Metaphorical Understanding of Cultural Concept "Wisdom" / N. Kishchenko, S. Babii // *Intellectual Archive*. — Concord, Ontario, Canada : Shiny World Corp., September/October 2016. — Vol. 5, No. 5. — P. 38—47.

239. Kovečses Z. *American friendship and the scope of metaphor* / Z. Kovečses // *Cognitive Linguistics*. — 1995. — Vol. 6, No. 4. — P. 23—45.

240. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago : Chicago University Press, 1980. — 242 p.

241. Lakoff G. *Classifiers as a Reflection of Mind* / G. Lakoff // *Noun classes and categorization : Proceedings of a Symposium on categorization and noun classification, Eugene, Oregon, October 1983* / ed. C. G. Craig. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1986. — P. 13—51.

242. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories reveal about the Mind* / George Lakoff. — Chicago : University of Chicago Press, 1987. — 614 p.

243. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor* // *Metaphor and thought* / ed. A. Ortony. — [2nd ed.]. — Cambridge : Cambridge University Press, 1993. — P. 202—251.

244. Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar* / Ronald W. Langacker. — Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. — V. 1 : *Theoretical Prerequisites*. — 515 p.

245. Milne A. A. *Winnie The Pooh and His Friends* / Alan Alexander Milne. — London : Pinguin Books, 1994. — 320 p.

246. Nuyts J. *Aspects of a cognitive-pragmatic theory of language. On cognition, functualism and grammar* / Jan Nuyts. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1992. — 384 p.

247. Oakland J. *British Civilization: an introduction* / John Oakland. — London & New York : Routledge, 1992. — 256 p.

248. Planck M. *Vorlesungen über Thermodynamik* / Max Planck. — Walter de Gruyter, 1897. — 248 S.

249. Shakhovsky V. I. *English Stylistics* / Viktor Ivanovich Shakhovsky. — Moscow : Librokom, 2008. — 232 p.

250. Skeat W. W. *A Concise Etymological Dictionary of English Language* / Walter William Skeat. — Oxford : Clarendon Press, 1996. — 664p.

251. Stashko H. Metaphor in Creating Female Images / H. Stashko // The goals of the World Science 2016 : Proceedings of the IInd International Scientific and Practical Conference, (Dubai, UAE, January 27—28, 2016). — Ajman, 2016. — Vol. 4, Issue 2 (6). — P. 37—41.

252. Stashko H. Sound symbolism in female images creation (based on American song folklore) / H. Stashko // Science and Education a New Dimension. Philology. — Budapest : www.seanewdim.com, 2016. — Vol. IV (20), Issue 85. — P. 60—63.

253. The Cambridge Guide to Literature in English / ed. I. Ousby. — New York : Cambridge University Press, 1988. — 324 p.

254. The History Today Companion to British History / ed. by J. Gardiner, N. Wenborn. — London : Collins and Brown Ltd., 1995. — 839 p.

255. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / Reuven Tsur. — Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 1992. — 549 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

256. Большой латинско-русский словарь [Электронный ресурс]. —Режим доступа : <http://linguaeterna.com/vocabula/>

257. Большой этимологический словарь современного английского языка / [ред. М. М. Маковский]. — М. : Либроком, 2014. — 528 с.

258. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. В. Т. Бусел]. — К. : Ірпінь; ВТР "Нептун", 2003. — 1404 с.

259. Всемирная энциклопедия : философия / [глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицианов]. — М. ; Минск : АСТ, Харвест, Современный литератор, 2001. — 1312 с.

260. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] / Владимир Даль. — М. : Русский язык, 1989—. — Т. 1 : А—З. — 699 с.

261. Керлот Х. Э. Словарь символов: мифология, магия, психоанализ / Хуан Эдуардо Керлот. — М. : "REFL-book", 1994. — 608 с.

262. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Николай Иванович Кондаков. — М. : Наука, 1975. — 721 с.

263. Кордуэлл М. Психология. А — Я : словарь-справочник / Майк Кордуэлл ; [пер. с англ. К. С. Ткаченко]. — М. : Фаир-Пресс, 1999. — 448 с.
264. Корсини Р. Психологическая энциклопедия / Р. Корсини, А. Ауэрбах. — СПб : Питер, 2006. — 1096 с.
265. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина]. — М. : Диалог, 1996. — 245 с.
266. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / Валерий Моисеевич Лейбин. — М. : АСТ, 2010. — 1219 с.
267. Литературный энциклопедический словарь / [под. общ. ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева]. — М. : Советская энциклопедия, 1987. — 751 с.
268. Философский энциклопедический словарь / [под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева и др.]. — М. : Сов. энц., 1983. — 840 с.
269. Философский энциклопедический словарь / [ред. С.С. Аверинцев]. — М. : Советская энциклопедия, 1989. — 815 с.
270. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Холл Джеймс ; пер. с англ. — М. : КРОН-ПРЕСС, 1997. — 656 с.
271. Энциклопедический словарь по культурологии / [под ред. А. А. Радугина]. — М. : Изд-во "Центр", 1997. — 480 с.
272. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / [ред. И. Т. Касавин]. — М. : "Канон+", 2009. — 1248 с.
273. Cambridge International dictionary of English / [Ed. P. Procter]. — London, Cambridge : Cambridge University Press, 1995. — 1775 p.
274. Collins Thesaurus A — Z Discovery edition / [eds. J. Crozier, L. Gilmour]. — Glasgow : Harper Collins Publishers, 2005. — 830 p.
275. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / [M. Rundell]. — London / New York : MacMillan/A. & C. Black, 2012. — 1748 p.
276. McMillan English dictionary for Advanced Learners. International student's edition. — Oxford : Division of McMillan Publishers Ltd., 2002. — 1692 p.

277. Mohammad K. S. Flarf / K. S. Mohammad // The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics / [Ed. R. Greene, S. Cushman, C. Cavanagh]. — Princeton : Princeton University Press, 2012. — P. 492—493.

278. Oxford Dictionary for Advanced Learners. — Oxford : Oxford University Press, 2009. — 1907 p.

279. Shisler B. K. Dictionary of English Phonesthemes [Electronic Resource] / Benjamin K. Shisler. — 1997. — Access Mode : <http://reocities.com/SoHo/Studios/9783/phond1.html>.

280. The Columbia Encyclopedia [Electronic Resource]. — 2015. — Access Mode : <http://www.encyclopedia.com/topic/Rotterdam.aspx>.

281. The Dictionary of Cultural Literacy / [Ed. by E. D. Hirsch, Jr., J. F. Kett, J. Trefil]. — Boston ; N.Y. : Houghton Mifflin Co, 1993. — 619 p.

282. The Dictionary of English Phonaesthemes [Electronic Resource] / [ed. by B. K. Shisler]. — 1997. — Access Mode : <http://www.geocities.com>.

283. The Oxford Dictionary of English Etymology / [ed. by C. T. Onions]. — Oxford ; New York : Oxford University Press, 1994. — 1042 p.

284. The New Encyclopædia Britannica. — London : Encyclopædia Britannica Inc., 1993. — Vol. 18. — P. 590—727.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

285. Baum L. F. The Wizard of Oz / L. Frank Baum. — London : Wordsworth Classics, 1993. — 145 p.

286. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / Lewis Carroll. — London : Pinguin Books, 1994. — 160 p.

287. Carroll L. Through the Looking-Glass and What Alice Found There / Lewis Carroll. — М. : Айрис-пресс, 2008. — 144 p.

288. Kipling R. Puck of Pook's Hill / Rudyard Kipling. — London : Wordsworth Classics, 1994. — 224 p.

289. Kipling R. The Jungle Book and The Second Jungle Book / Rudyard Kipling. — London : Wordsworth Classics, 2007. — 400 p.

290. Milne A. A. *The Princess Who Couldn't Laugh* / Alan Alexander Milne. — London : Pinguin Books, 1994. — 284 p.

291. Milne A. A. *Winnie the Pooh and His Friends* / Alan Alexander Milne. — London : Pinguin Books, 1994. — 320p.

292. Nesbit E. *Five Children and It* / Edith Nesbit. — London : Wordsworth Classics, 1993. — 190p.

293. Nesbit E. *The Phoenix and the Carpet* / Edith Nesbit. — London : Wordsworth Classics, 1993. — 224p.

294. Wilde O. *The Happy Prince and other Stories* / Oscar Wilde. — London : Pinguin Books, 1994. — 207 p.